

BÁRTH JÁNOS

GYIMESFELSŐLOKI EMLÉKLAPOK

A TEMPLOM ÉPÍTÉSÉNEK 100. ÉVFORDULÓJÁRA

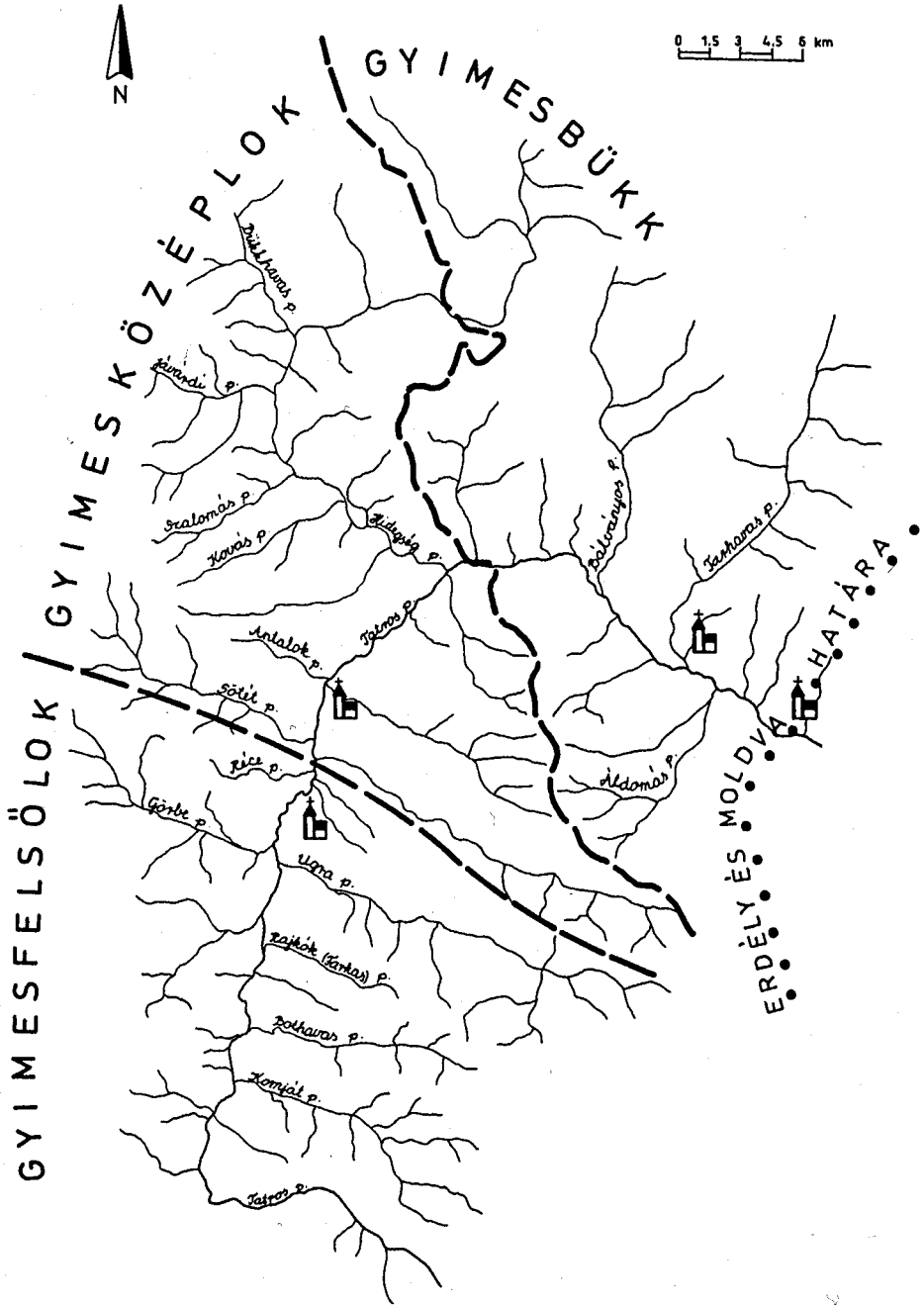

A gyimesfelsőloki templom éppítettői: Bodor Péter Andrásé és felesége Póra Katalin, Bodor József Andrásé és felesége Bodor Borbála
(Ismeretlen szerző felvétele a XX. század elején. GYIFELOPI)

Márton Áron a gyimesfelsőloki egyháztanács tagjaival
(Ismeretlen szerző felvétele 1970-ben. GYIFELOPI)

BÁRTH JÁNOS: GYIMESFELSŐLOKI EMLÉKLAPOK...

BÁRTH JÁNOS

GYIMESFELSŐLOKI EMLÉKLAPOK

A TEMPLOM ÉPÍTÉSÉNEK 100. ÉVFORDULÓJÁRA

KECSKEMÉT

2003

Az első borítón
A gyimesfelsőlöki templom
(Bárth János felvétele, 2001)

A hátsó borítón
Gyimesfelsőlök az ún. második katonai térképfelvételen
(Hadtudományi Intézet Térképtára, Budapest, 1869–1874)

Számítógépes előkészítés
Salánki Szabolcs

Térképrajz
Janzsó Marianna

ISBN

963 721 677 4

Kiadja

a

BÁRTH

TÁRSADALOMTUDOMÁNYI BT.

H-6000 Kecskemét, Batthyány u. 17.

Tel.: 76/477-065

E-mail: kecskem1@axelero.hu

GYIMES – GYIMESLOK – KÖZÉPLOK – FELSŐLOK

A Tatros völgyét és a belé folyó patakok völgyeit, a manapság Gyimes néven emlegetett területet, a XVIII. században többnyire különböző csíki faluközösségek birtokolták. A gyimesi havasok tulajdonosainak sorában élen járt a Szentmiklóssal és Borzsovával közös egyházközséget alkotó Szépvíz helység „mixta communitása”. Részesedett Gyimes hegyeiből és völgyeiből Szentmihály is. Bálványos havasát az ún. „Szent Péter egyházmegye” falvai: Csobotfalva, Csomortán, Taploca és Várdotfalva mondhatták magukénak.

A gyimesi völgyekben letelepedő, erdőt irtó, kaszálókat teremtő, szét-szórt tanyákat építő XVIII. századi csángók lelki gondozása, talán missziós feladat gyanánt, valószínűleg a csíksomlyai és a kantai ferencesekre maradt. Erre utal az a körülmény, hogy 1782, illetve 1785 után, amikor már létezett gyimesi templom és egyház, a gyimesi papok hosszú ideig a ferences rend két székelőföldi ágának tagjai közül kerültek ki. Gyimes első helyben lakó lelkipásztora Windek Henrik a kantai minorita rendházból érkezett. (1786–1790). Szent Ferenc salvatorianus szigorúbb rendjének tagjaként követte őt Stinber Ánicet (1790–1792) és Molitor Ferdinánd (1792–1805).¹

Az első gyimesi templomot a magyar királyi kincstár építtette 1782-ben a gyimesi szorosban működő határállomás katonái, vámtisztjei és más állami alkalmazottai számára. 1785-től állandó papja is volt, tehát önálló lelkészség kapcsolódott hozzá. A kegyúri feladatokat ellátó kincstár hivatalnokai később sokszor hangsúlyozták, főleg ha templombővítésre, új templom építésére akarták serkenteni hivatalukat, hogy a határszéli kis templomot annak idején nem a csángóknak, hanem a határállomás különböző rendű és rangú tisztviselőinek építtették.² A hegyi tanyákban szétszórtan élő csángóság természetes módon igénybe vette a határállomás alkalmazottainak emeltetett, viszonylag közeli római katolikus templomot, és a templom közelébe telepített pap soha meg nem tagadott lelki szolgálatát. Idő múlásával a határállomás szerepe alábbszállt, a csángók viszont fölöttébb elszaporodtak. 1823-ban a gyimesi plébánia vizitációja alkalmával, az egyházközség „Mater”-nek nevezhető, templom körüli részén, vagyis a határállomás táján 45 főt vettek számba. Ugyanakkor a *fliaként* emlegetett, csángók által lakott Lok és Bükk területén 605 római katolikus lélek élt.³ A 650 fős római katolikus gyimesi népesség óriási többsége csángó volt tehát, ami azt jelentette, hogy a négy

¹ GYIBÜPI. HD. 69.

² GYIBÜPI. HD. 68.

³ GYIBÜPI. HD. Melléklete. 1823. évi gyimesi Vis. Can. VIII. – A 650 fős római katolikus népesség mögött 167 házaspár húzódott meg. Ugyanakkor élt még az egyházközség területén 225 görög katolikus, 1 evangélikus és 6 református. A görög katolikusoknak templomuk is volt.

évtizeddel korábban a határtisztviselők számára épített templom 1823-ra gyakorlatilag a csángók temploma lett.

A Szűz Mária menybemenetele tiszteletére rendelt kis templom ma is áll Erdély keleti szélén, a gyimesbükki egyházközség területén, Erdély és Moldova határvonala közelében. A hajdani határállomás vesztegzására utaló névvel *kontumáci templomnak* is emlegetik. Nagyboldogasszony napján sokan fölkeresik a gyimesi patakokból, hogy részt vegyenek a magányossá vált Isten-háza⁴ búcsújának nagymiséjén. Néhány évtizeddel ezelőtt még vásárral egybekötött hatalmas búcsús sokadalmak emlékeztettek Nagyboldogasszony ünnepén Gyimes legrégebb római katolikus templomának hajdani központi szakrális szerepére.⁵

A XIX. század közepe előtt, amikor csak egy római katolikus temploma és egy egyházközsége volt az egész Gyimesnek, a kontumáci templomot és egyházközségét leggyakrabban a *Gyimes, Csík-Gyimes* névvel illették a hivatalos iratokban. Filiaként *Bükk* és *Lok* néven hozzá tartozott az a hatalmas terület, amelyen ma, a XXI. század elején három egyházközség: a gyimesbükki, a gyimesközéploki és a gyimesfelsőluki osztozik.

1853-ban a 70 éves múltra visszatekintő nagy egységes gyimesi egyházközségből *Gyimeslok* néven kivált egy új egyházközség, amely a mai Gyimesközéplokot és Gyimesfelsőlokot foglalta magába. Első plébánosát Ollé Eleknek hívták. Anyatemploma, a mai gyimesközéploki templom, a Szepessy Ignác püspök és Kovács Miklós püspök anyagi támogatásával 1827-ben felépített középloki kápolna jelentős megnagyobbítása révén formálódott templommá. 1855-ben szentelték föl Bűnbánó Mária Magdolna tiszteletére.⁶

A megcsonkított régi gyimesi nagy egyházközség maradékát, a mai gyimesbükki plébánia területét a XIX. század második felében és a XX. század elején is *Gyimes*, illetve *Csík-Gyimes* néven emlegették az egyházi hatóságok, megkülönböztetve ezzel az új egyházközségtől, *Gyimes-Loktól*, *Csík-Gyimes-Loktól*.⁷

⁴ A gyimesbükki plébános 1934. júl. 31-én költözött föl „Kontumácról” az új gyimesbükki paplakba, amely azonos a mai gyimesbükki plébánia házzal. Szomszédjában a korábbi évtizedek templomépítő törekvéseinek megfeneklése után 1933-ban szükségtemplom épült, majd 1976. okt. 17-én felszentelték a Dani Gergely plébános által felépíttetett új, nagy gyimesbükki templomot. 1934 után a kontumáci templom elhagyott paplakját felesbérlok használták: Antal János Imrée, Gergely Károly utász, majd Kiss József. A XX. század utolsó negyedében rommá vált. – GYIBŰPI HD. 141. p. és saját néprajzi gyűjtés Kiss Jánosné Nagy Anna (1933) gyimesbükki lakostól, a kontumáci templom gondozójától 2001. aug. 15-én.

⁵ GYIKŐLOPI. HD. Kiss András plébános feljegyzése 1969–70-ben.

⁶ ORBÁN Balázs 1868–1873. II. 78. – GYIKŐLOPI. HD. Kiss András plébános feljegyzése, valamint Schematismus... 2000. 235–236.

⁷ Schematismus... 1874. 26. – Schematismus 1903. 79–80.

A XIX. század második felében hatalmas népszaporulat jellemezte a gyimesi patak völgyek csángó társadalmát. Újabb és újabb tanyaházak épültek. A Tatros völgyében a szétszórt házak néhol lassan faluvá sűrűsödtek. Bizonyos patakok messze estek a „loki” templomtól. Ezért természetes igényként merült föl a XX. század elején, hogy az 50 éves múltra visszatekintő „gyimesloki” egyházközség szakadjon kétfelé: Gyimesközéplokra és Gyimesfelsőlokra. A szétszakadás, illetve a felsőloki templom építése előtt, 1900-ban, a következőképpen alakult a gyimesloki egyházközség területén élő lakosok száma:⁸

	Középlok	Felsőlok	Összesen
Római katolikus	2439	1807	4246
Görög katolikus	22	68	90
Görög keleti	3	1	4
Evangélikus	4	–	4
Református	28	9	37
Unitárius	1	1	2
Zsidó	135	10	145
összesen	2632	1896	4528

1902-ben két módos csángó gazda templomot építtetett Felsőlokon, amelynek Szent András lett a patrónusa. Sok vitatkozás után, 1907-ben Felsőlok kivált a korábban *Gyimeslok* néven emlegetett nagy egyházközségből, amelynek maradékát ezentúl az egyházi dokumentumok is *Gyimesközéplok*-nak, a kivált és önálló egyházközséggé alakult részt pedig *Gyimesfelsőloknak* nevezték.

A templom építésének 1902-es évszáma meglehetősen ismert a felsőlokiak körében, hiszen a templom falán márványtáblák hirdetik a templom építőinek és a főoltár készítőinek neveivel együtt:

⁸ Schematismus... 1903. 80. – Az adatok megegyeznek az 1900. évi magyar népszámlálás adataival, bár utóbbiak a politikai községekre vonatkoznak. Vö.: A magyar korona országainak 1900. évi népszámlálása. Első rész: A népesség... községenként. Budapest, 1902. 384–385. – Úgy látszik a Schematismus szerkesztői nem kértek új adatokat a plébánostól 1903-ban, hanem felhasználták a legutóbbi népszámlálás adatsorait.

Isten dicsőségére építették e templomot
BODOR Péter
neje Póra Katalin
BODOR JÓZSEF ANDRÁSÉ
neje BODOR BORBÁLA
A helyet adományozta
TANKÓ JÁNOS Ugethán
1902

A főoltárt készítették
TANKÓ JÁNOS JÓZSEFÉ
neje TANKÓ KATALIN
és
BODOR JÓZSEF
neje BODOR BORBÁLA
1902

Jóval nagyobb bizonytalanság tapasztalható a felsőlokiak körében, de bizonyos egyházi kiadványokban, papi vélekedésekben is az önálló felsőloki egyházszervezet alapítási évét illetően. A gyulafehérvári egyházmegye millenniumi történelmi Schematismusa 1905-öt jelöli meg a felsőloki plébánia alapítási évéül.⁹ Kiss András gyimesközéploki plébános, valószínűleg felületes szóbeli információk alapján 1969-ben a teljesen valószínűtlen 1912-es évet jelölte meg a középloki Historia Domusban a felsőloki plébánia önállósodásának időpontja gyanánt.¹⁰ Antal József felsőloki plébános a felsőloki plébániai iratok 1916. évi pusztulása miatt valószínűleg nem tudta saját plébániája alapítási évszámát, mert 1924-ben érdeklődött felőle Gyulafehérváron, a püspökségen. Kérésére a püspökhelyettes 1924. aug. 8-án így válaszolt: „a 3940/1907. szám alatt 1907. júl. 8-án emeltetett a gyimesloki expositura plébániává”.¹¹ A zavart valószínűleg az okozza, hogy Gyimesfelsőlók valóban 1907-ben lett önálló plébánia, de Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspök már 1905. júl. 17-én expositurává, vagyis fiókegyházzá nyilvánította Felsőlokot, elrendelvé, hogy a középloki segédlelkész állandóképpen tartózkodjon Felsőlokon, ott önálló anyakönyveket vezessen, és külön pecsétet használjon.¹² Ezzel magyarázható az 1905-ös és az 1907-es évszám bizonytalan váltogatása, keverése.

---

⁹ Schematismus... 2000. 235.

¹⁰ GYIKŐLOPI. HD.

¹¹ GYIFELOPI. Plébániai iratok. 1924. – A nevezetes levél megtalálható a korabeli főesperes székhelyének irattárában, a csobotfalvi plébánián. (CSISOPI. Főesperesi iratok. 1907.)

¹² CSISOPI. Főesperesi iratok. 1905.

GYIMESFELSŐLOK HAVASI KÖZSÉG A XIX. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN

A községről és a bemutatandó kor forrásáról

A XIX–XX. században szerveződött „új” községek, különösen a szórványtelepülésekből alakított közigazgatási egységek általában úgy jöttek létre, hogy egyházszervezetük, plébániájuk, egyházi önállóságuk már előbb megszületett.³ Másképpen alakult Gyimesfelsőlok sorsa, mivel legalább fél évszázaddal előbb vált politikai községgé, mint önálló egyházszervezettel, saját plébániával rendelkező településsé.

Gyimesfelsőlok önálló politikai községgé válásának körülményei ma még feltáratlanok. A szétszórt házak sokaságából szerveződött település együttes valószínűleg a XIX. század közepén lépett az önálló községek sorába. Az 1850. évi erdélyi népszámlálás adatsoraiban Gyimesközéplok és a Gyimesbükkeknek megfelelő Gyimes helység szomszédságában Gyimesfelsőlok is *község* jogállású helyként szerepelt. Területén 142 házban 742 lakos élt. Közülük 710 magyarnak vallotta magát.⁴

Több évtizedes lappangás után az ezredforduló táján előkerült Gyimesfelsőlok község vezető testületeinek és vezetőinek 1854-től 1899-ig használt protokollumkönyve.⁵ A xerox-másolatban rendelkezésemre bocsátott jegyzőkönyv-kötet 152 kézzel írt oldalt tartalmaz. Adatai, miként a falujegyzőkönyvek⁶ általában, változó értékűek. Sok múlt a jegyző rátermettségén, szorgalmán. A hanyag jegyző keveset jegyzett föl, és írása nem mindig jelent történeti értéket. A szorgalmas és okos jegyző sok oldalt teleírt és jegyzetei kiváló adalékai a történeti kutatásnak. A felsőloki jegyzők is különböző módon viszonyultak a jegyzőkönyv-íráshoz. Néha évek teltek el egy sor feljegyzés nélkül, máskor néhány évig rendre papírra kerültek a falu vezetői által megtárgyalt ügyek. Az 1850-es években jobbra csak a község vezetőivel, alkalmazottaival kötött egyezségek szövegei kerültek a kötetbe. Az 1870-es évek táján szaporodtak el a formálisan is jegyzőkönyvnek tekinthető szövegek. Az 1890-es években váltak igazán jellemzővé a testületi üléseket megfele-

³ Vö.: a székelyvársági önállósodási folyamattal. BÁRTH János 2001. 118–144.

⁴ Az 1850. évi erdélyi népszámlálás. Összeállította: Dávid Zoltán. A Központi Statisztikai Hivatal kiadása, Budapest, 1994. 126–127.

⁵ A protokollum-könyv 2000 májusában Berszán Lajos gyimesfelsőloki esperes plébános, az új katolikus középiskola igazgatójának birtokában volt. Úgy hírlík, hogy azóta a Csíki Székely Múzeumba került. 2001 őszén Berszán Lajos a jeles helytörténeti dokumentum fénymásolatát őrizte. Érdeklődésemre a másolatot ajánlotta föl tanulmányozás céljából. Szívességét ezúton is köszönöm.

⁶ A korábbi, feudalizmus kori székely falujegyzőkönyvek: IMREH István 1973.

lően dokumentáló, napirendi pontokra, előterjesztésekre és határozatokra tagolódo részletes jegyzőkönyvek.

Az 1848 előtti falujegyzőkönyvekkel ellentétben a XIX. század második felére vonatkozó felsőloki falujegyzőkönyv általában nem tartalmaz helyi igazságszolgáltatási adatokat. Ritkák benne a helyi szabályzatok, rendelkezések is. Inkább a felsőbb hatóságok utasításaira, ötleteire, felvetéseire tett jobbra elutasító reagálások uralják a kötetet. Megfigyelhető, hogy a történelmi székel falvak jegyzőkönyvei az 1848–1849. évi változások ellenére az 1850-es években is folytatták a „régimódit”. Tüköröződik bennük a hagyományos székel falu „rendtartó” törekvése.¹⁷ Ezzel szemben a felsőloki jegyzőkönyv bejegyzései az 1850-es, 1860-as években valamiféle tétovázást, gyakorlatlan útkeresést sejtetnek. Ez a tény is arra utal, hogy az 1850-es években Felsőlokon újnak számított a politikai község szervezete. Ráadásul olyan községről volt szó, amelynek települési háttere a patak völgyenként tagolt szétosztott házak világa jelentősen különbözött a történelmi községek falu jellegű települési hátterétől.

A gyimesfelsőloki 1854–1899. évi falujegyzőkönyv gyarlósága ellenére is fontos történelmi forrás. A XIX. század második felének korábban soha nem látott változásokkal terhes, jelen fejezetben tárgyalt, felsőloki községi életét a szerencsésen megőrződött falujegyzőkönyv adatai alapján mutatom be.¹⁸

A falusbíró

A falujegyzőkönyv bejegyzéseiből megállapítható, hogy a XIX. század második felében leginkább kik viselték Gyimesfelsőlokon a bírói tisztséget. Az azonosítható bírók listája a következőképpen alakult: Tankó Péter (1853, 1854), Tankó János (1855), Tankó Péter (1857), Tankó Imre (1861, 1862), Tímár Péter (1863, 1864), Ambrus Péter (1865), Jani János (1867), Bodor József (1871), Bodor János (1872), Bodor Péter (1875), Bodor János (1879, 1880), Tankó János Imre fia (1884, 1885), Antal György Józsefé (1886), Póra András (1887), Tímár Miklós (1890), Tankó János (1893), Bodor József (1894), Molnár Péter (1895), Antal János (1896), Molnár Péter (1897), Tankó Péter (1898, 1899).

A falujegyzőkönyv elején néhány gyenge szövegezésű egyezség, szerződés olvasható. Ezekben többek között szó esett arról, hogy Tankó Péter bírót 1854-ben, Tankó János bírót 1855-ben „megfogadták”, körülbelül úgy, mint más-

¹⁷ Vö.: az udvarhelyszéki Oroszhegy község 1850-es évekbeli falujegyzőkönyvével. BÁRTH János 2001. 52–62.

¹⁸ A protokollum-könyv viszonylag kis terjedelme és bizonyos oldalszámozási nehézségei miatt az adatokra egyenként oldalszámmal nem hivatkozom. A dátum alapján valamennyi adat könnyen visszakereshető a 15. sz. jegyzet által jelzett helyeken, elsősorban a Berszán Lajos esperes által őrzött másolati példányban.

hol a falu csikósát, gulyását, csöszét, vagyis a falu valamelyik szolgáját szokás. A történetírás tud a régi időkben „szerre” következő bírókról, a XVIII–XIX. században azonban legtöbbször az önként jelentkezők közül közfelkiáltással választottak maguknak a faluközösségek „falusbírót”. A „megfogadni” kifejezés bíróválasztás vonatkozásában föltöbb szokatlan. Lehetséges azonban, hogy nincs jelentősége, mivel csak az írásművészetben nem túl járatos Szőcs János jegyző szerencsétlen szóhasználatának dokumentuma. Néhány felsőloki falusbíró, így Tankó Imre 1861-ben és Tímár Péter 1864-ben a korabeli jegyzői megfogalmazás szerint „felállított”. 1864. dec. 31-én tartott tisztújításkor fogalmazott először úgy a jegyzőkönyv írója, hogy Ambrus Péter „bírónak választott”. Ettől kezdve szinte mindig választásról esett szó. 1872. ápr. 28-án Bodor János bíróvá választásakor a székely székszervezet jellegzetes járási elöljárója, a *dulló* is jelen volt. Mivel 1876-ban az ősi székszervezetet a Székelyföldön újnak számító megyeszervezet váltotta föl, 1884-ben Tankó János Imre fia bíróvá választásakor már az új hatalmi struktúra képviselője, a járási főszolgabíró elnökölt. A következő esztendőben a hatévente esedékes tisztújítások alkalmával mindig Felsőlokra szekerezett a szépvízi járás szolgabírája.

A falusbíró fizetést kapott a községtől. A vizsgált fél évszázadban különféle nevű és értékű pénzek voltak forgalomban, így összegek emlegetésének itt nem lenne értelme. Egy fontos sajátossága állapítható meg a bírói fizetésnek, nevezetesen az, hogy a bírók mindig kevesellték. Gyakran fordultak az elöljárósághoz fizetésük emelése érdekében. Panaszuk nem volt indokolatlan, hiszen bérük inkább csak jelképes juttatásnak tűnik, még akkor is, ha a községi alkalmazottak, például a jegyző, tanító fizetésével hasonlítjuk össze. A bírók általában Felsőlok módos gazdáik közül kerültek ki. Családi gazdaságukból éltek. Bírói keresetük inkább csak kárpótlás volt azért a hátráltatásért, amelyet a közügyek intézése miatt családi gazdaságuk elszenvedett.

A bíróságra általában mindig volt pályázó, mert a bírói cím viselése megtiszteltetésnek, rangnak számított. Az 1880-as, 1890-es években legtöbbször három jelölt közül „közfelkiáltással” választották bírójukat az összegyűlt felsőloki elöljárók és a csángó köznép képviselői. A falujegyzőkönyv egy olyan esetet örökített meg, mégpedig 1898-ból, amikor valamilyen ok miatt nem jelentkezett senki a lemondott bíró helyére. A főszolgabíró úgy oldotta meg a helyzetet, hogy Tankó Péter albírót „kijelölte”, a „választó közönség” pedig egyhangúlag megválasztotta bírónak.

Mint mindenütt, Felsőlokon is előfordult, hogy a lakosok közül néhányan vádaskodtak a hivatalban lévő vagy már a hivatalától megvált bíró ellen. 1894. jan. 26-án a felsőloki képviselő-testület közgyűlésén például Tankó János korábbi bírót kérdőre vonták, hogy hova tette a községi mézsgödörben meg-

maradt meszet és a községi építkezésből megmaradt 900 „levél dránitzát”, valamint hol van a 12 táncos alkalommal beszedett 16 forintnyi „tánczdíj”. Tankó Jánost vádolták azzal is, hogy bíróként elvesztette a Gyimesközéplok és Gyimesfelsőlok községek között 1893 elején létrejött regálébérleti szerződés eredeti példányát. Az efféle kérdések, felvetések, vádak alkalmával a felajzott kedélyek nehezen csillapodtak le.

A XIX. század második felében Gyimesfelsőlokon nem számított szokatlan, ritka esetnek, ha a bíró nem tudott írni. A XIX. század végén azonban már származhattak némi bonyodalmak a bírói írástudatlanságból. 1895. jan. 17-én Bodor József bíró lemondott, és lemondását az előljáróság az alábbi szövegű határozattal fogadta el: „Mivel a jelenlegi bíró írástudatlan és egyedül való ember, és így sem a Község ügyeit nem végezheti, sem saját vagyonát nem kezelheti, lemondása elfogadatik.” Néhány nappal később egy szolgabírói rendelet végrehajtása kapcsán az előljáróság úgy határozott, hogy az elrendelt felaadási igazolványok kiállításával és kiadásával a falusbírót bízzák meg. Ha azonban a bíró nem tud írni, kereshet maga mellé egy írástudó embert, de annak tevékenységéért is ő a felelős.

Az albíró

A község legfőbb választott tisztségviselőjét legtöbbször *bíró*nak, az 1860-as években ritkán *falusbíró*nak, az 1890-es években egyre gyakrabban *főbíró*nak nevezték. Az utóbbi titulusra azért volt szükség, hogy megkülönböztessék helyettesétől, akit *albíró*ként, vagy *kisbíró*ként emlegettek. Az *albíró* lehetett a tisztségviselő hivatalos megnevezése. Főleg az 1880-as, 1890-es évek jegyzőkönyveiben fordult elő. A *kisbíró* megnevezést bizonyára a nép használta, de beszüremkedett a falujegyzőkönyvbe is. 1879-ben és 1885-ben fordult elő. Utóbbi esetben egyértelmű, hogy ugyanarra a személyre alkalmazták, akit albíróként is neveztek. Az albíró-kisbíró azonosításának kérdésköre azért figyelemre méltó a kutatás számára, mert a kisbíró fogalma meglehetősen tisztázatlan a vonatkozó irodalomban. A magyar köznyelv és vele együtt a tudományos szóhasználat is, elsősorban a XX. század első felére vonatkoztatva, a kisbíró kifejezésen valamiféle községi szolgát ért, aki rendszeresen járja a falut, és a forgalmasabb utcákon, tereken dobolva hirdeti a fontos híreket, tudnivalókat a község népe számára. Néhány adat azonban sejteni engedi, hogy korábban bizonyos helyeken a kisbíró kifejezés többet jelentett. Nem községközi szolgát értettek alatta, hanem választott községi tisztségviselőt, akit sok helyen *törvénybíró*nak is neveztek. Erre utal a gyimesfelsőloki, viszonylag kései adat is, ahol a kisbírókat az albíróval azonosították. A bíróval egy időben választották. Az albírói tisztséget általában köz-

tiszteletben álló helyi csángó lakos töltötte be. 1879-ben, 1880-ban, 1884-ben Ambrus György viselte a kisbírónak is emlegetett albírói címet. 1886-ban Karácsony János lett az albíró. 1894-ben Bodor József főbíró mellé Bodor Györgyöt választották albírónak. 1897-ben, amikor Molnár Pétert szavazták meg főbírónak, Tankó Péter kapta az albírói tisztséget, amely akkor a *kézbesítő* funkcióval is együtt járt. 1898-ban, amikor Tankó Péter főbíró lett, Tankó Fülöp a Jánosé kapott bizalmat az albírói tisztségre. A kézbesítői feladatokat ugyancsak ellátta, sőt megkapta a törzskönyvvezetői tennivalókat is. Mivel fizetésemelés iránti kérelmét nem teljesítették, hamarosan lemondott tisztségeiről.

A jegyző

1854 elején Gyimesfelsőlok faluközössége az „idevaló”-nak nevezett írástudó csángó férfit, Szóts Jánost választotta meg jegyzőnek és egyben *collektor*nak, vagyis adószedőnek. A kissé kusza írású Szóts János más helységek korabeli jegyzőihöz képest nem igazán törte magát az előljáróság által megtárgyalt ügyek feljegyzésével. 1855-ben, 1856-ban, 1857-ben és 1858-ban kiforrott, karakteres írással Albert Pál jegyző háromoldalmi feljegyzése került a falujegyzőkönyvbe. 1861-től 1871-ig ismét Szóts János látta el a jegyzői és adószedői teendőket. 1872. ápr. 28-án a helység Bodor Györgyöt választotta meg jegyzőnek nyolc hónapra. 1872-ben valószínűleg megalakult a Gyimesközéplokon székelő, Gyimesbükk, Gyimesközéplok és Gyimesfelsőlok községeket magába foglaló körjegyzőség. Erre abból következtethetünk, hogy 1872 decemberében feltűnt a felsőloki falujegyzőkönyvben Balányi Miklós körjegyző neve. A körjegyzőség intézményének megszületése némi zavart okozott a jegyzőkönyv-írásban, mivel 1872 és 1879 között a felsőloki falujegyzőkönyvbe érdemi bejegyzés nem került. 1879. dec. 12-től 1890-ig jobbára Ferencz Mihály aljegyző írta a jegyzőkönyvi bejegyzéseket. Időnként feltűnt Vass István körjegyző neve és írása is. 1890-től 1898-ig Rusz Sántha János töltötte be a körjegyzői tisztséget. Rendszeresen részt vett a felsőloki előljáróság ülésein, és vezette a jegyzőkönyvet. A falujegyzőkönyv utolsó oldalait 1898. szept. 15-től Mihály Mátyás jegyző írta. Valamivel korábban 1898. júl. 3-án Felsőlok korabeli mindenés értelmiségije, Péli Lajos tanító vezette a jegyzőkönyvet.

A vizsgált korszak utolsó két évében az okozott némi zavart a jegyzőség tekintetében, hogy 1898-ban Gyimesbükk nagyközséggé alakulásával megszűnt a három gyimesi községet összefogó körjegyzőség. Felsőlok és Középlok valószínűleg új körjegyzőséggé alakult. Ezzel az átalakulással állt kapcsolatban az a fősolgabírói javaslat, hogy Gyimesfelsőlok és Gyimesközéplok községek, mivel lakott területeik úgyis összeépültek, közigazgatásilag is egy

községgé egyesüljenek. A felsőloki képviselő-testület 1898. márc. 17-én tárgyalta és elutasította a javaslatot.

Felsőloki elöljárók, községi képviselők

A XIX. század második felében sokat változott a magyar közigazgatás világa és többször változott az önkormányzatban résztvevők elnevezése is. Ennek a rövid írásnak nem feladata, hogy meghatározza a *választmányi tag*, a *bizottmányi tag*, a *községi képviselő-testületi tag*, az *esküdt*, az *előljáró*, a *virilis*, a *bizalmi férfi* és más hasonló kifejezések pontos jelentését, tartalmát.¹⁹ Ezért a község vezető személyiségeire a közigazgatási, jogi szakszerűtlenség vádját is felvállalva, a népi szóhasználatnál egyezően, az általános értelmű *előljáró*, a vezető személyiségek együttesére pedig az *előljáróság* kifejezést használom. A falujegyzőkönyv adatai alapján megpróbálom bemutatni, hogy különböző időmetszetekben kik, mely famíliák képviselő tartoztak a község előljárói közé. Szemlémet nehezíti, hogy a tisztségviselők választása idején általában nem választottak teljesen új előljáróságot, hanem csak a lejárt mandátumú személyek helyett kerülhettek be újak. Így az előljáróság teljes felsorolását soha nem látjuk. Inkább csak a határozatok végén szereplő aláírások és keresztellett jelölt névírások alapján állapítható meg, hogy egy bizonyos néhány éves időszakban kik szerepeltek az előljáróság tagjai sorában.

Gyimesfelsőlók azonosítható előljárói az alábbi időszakokban:

1854–1857

Bodor Mihály, Bodor György, Bodor Pál, Ambrus Péter, Ambrus József, Fodor Imre, Karátson Péter, Gergely István.

1864–1866

Bodor György, Bodor József, Bodor János, Ambrus Péter, Ambrus György, Antal József, Karátson Péter, Tímár József, Szóts Miklós, Galatzi Péter, Jáni János, Tankó Imre.

1879–1880

Bodor József, Bodor József nagy, Ambrus György, Karátson Péter, Bodor Péter, Bodor János, Gergely Imre, Póra János, Póra András, Balog Péter, Mánya Péter, Tankó István, Tankó Albert, Tímár Péter, Gábor János, Tankó János, Bodor György, Ambrus Miklós.

1884–1885

Bodor János szolga, Bodor János Péter fia, Balogh Péter, Karátson János, Bodor József András fia, Antal György Jánosé, Póra András, Karátson Péter, Ambrus András, Ambrus György kisbíró, Bodor János nagy, Tankó János

¹⁹ Vö.: 1886. évi XXII. t. cz. Magyar törvénytar 1897. 405–446.

községi bíró, Karátson János, Póra János, Ambrus György veres, Mánya Péter, Tankó Albert, Tankó Miklós, Póra György öreg.

1897–1899

Molnár Péter, Berkovits Lázár, Tankó Imre Istváné, Ambrus György tapsi, Dajbukát István, Péli Lajos, Póra András, Póra János, Tankó Fülöp, Ambrus Péter veres, Gábor Imre, Bodor Péter Andrásé, Eszenyei Antal, Bodor József, Antal György, Tankó János Imréé, Antal Péter berszán, Tímár Péter kotel, Tankó János bitang, Tamás József, Bodor János kicsi, Bodor György Györgyé, Ambrus András veres, Dobál Gergely, Balog Péter, Ambrus András Józsefé, Tankó György muzsikás Jánosé, id. Dajbukát Antal, Tankó Fülöp pétuk, Szócs György a Jánosé, Tímár Péter öreg.

Tanulságos külön is felsorolnunk a gyimesfelsőlaki *viriliseket*, vagyis a legtöbb adót fizetőket a fizetett adó nagysága szerinti sorrendben.

1884-ben virilisnek számított:

Mánya Péter, Eszenyei Antal, Bodor Péter Andrásé, Péli Lajos tanító, Antal György Józsefé, Tankó István Imre fia, Balog Péter, Ambrus György.

1886-ban a legtöbb adót fizették:

Tankó István Imre fia, Eszenyi Antal, Bodor Péter Andrásé, Bodor György galaczi, Péli Lajos, Balog Péter, Ambrus György veres, Póra András Péter fia.

A polgár

A falujegyzőkönyv elején 1855-ben és 1865/66-ban följegyeztek néhány apró adatot a *polgár* néven emlegetett tisztségről, illetve szolgálatról. A XVII–XVIII–XIX. századi Erdély falvaiban azt a személyt nevezték *polgárnak*, aki a bíró és az előjáróság munkáját segítve a sürgős tennivalókat közhírré tette, a gyűléseket egybehívta. Körülbelül az volt a tevékenysége, mint a XX. századi kisbírónak. A polgár sok munkával járó feladatkörét házsorjában látták el a községek családfői.²⁰ A polgár tisztsége Gyimesfelsőlokon régies vonásként létezett az 1850-es, 1860-as években. Mivel viselése házról-házra, vagyis *szërre* haladt számottevő terhet jelentett a szétszórt házakban élő lakosságnak. A történelmi falvakban működő polgár viszonylag könnyen végigjárta az utcákat, ha hírt kellett vinnie. A felsőlaki polgár ezzel szemben órákon át gyalogolhatott, szekerezhethet, lovagolhatott, amíg elérte a patak völgyekben szétszórtan álló hegyi tanyák értesítendő lakóit. A szegények és elesettek mentesítést kaphattak a polgári szolgálat alól a helyi előjáróságtól. Előfordult, hogy a módosabb gazdák mást fogadtak maguk helyett, ha rájuk került

---

²⁰ Vö.: IMREH István 1983. 64.

a sor. Viszonylag kevés fizetésért életre szóló felmentést adott az előjáróság. Tanulságos ebből a szempontból egy 1866. január 26-án kelt határozat: „...*felső loki Galaci János meg egyzet a Közönségvel az eránt, hogy az polgári szolgálatját fél évig vitte volt, s most az hatra maradt fél évre fizet a Közönség Cassájában 2 forint 23 krajcárokat olj feltétel melet, hogy azon pénzel magát a polgárság alól örökösen felmenti ...*”

1856-ban több jeles felsőloki gazda is pénzt ajánlott a községnek azért, hogy mentesüljenek a házsor szerint rájuk jutó polgári teendők alól. Póra Péter, Ambrus István, Bodor János 5 pengő forint lefizetése után megkapta a mentesítést.

Bodor János nehéz időben vállalta a polgár teendőinek végzését, ezért egész életére felmentették az efféle szolgálat alól. Érdeemes idéznünk az erről szóló bizonyosságlevelet: „*1855-dik évbe június 4-én Bodor János oly feltétel mellett választott polgárnak, hogy, mivel a terhesebb dolog idő alatt vállalta ezen kötelesség teleyítését, folyó évi mindszent napig magát kötelezte is, ezen terhes szolgálatját tekintetbe vévén ötöt a polgári kötelesség alól a' megírt időn túl egész életében felmentyüek. Miről mai napon kiadott írásunk által biztosítottuk is. A fenn írt időben. Tankó János bíró, Bodor Mihály, Tankó Péter, Ambrus Péter, Bodor György esküttek.*”

Az ordinánc

1863. dec. 4-én Felsőlok község *ordináncot* fogadott egy esztendőre Voszi Miklós személyében. Az *ordinánc* szó eredetileg katonai küldöncöt jelentett.²⁴ Felsőlokon a bíró küldöncét és a község levélhordóját éretek alatta. 1865-ben, amikor Voszi Miklósnéval, 1871-ben és 1872-ben, amikor Lázár Dáviddal kötöttek szerződést, úgy fogalmaztak, hogy a vállalkozó személyt *levélhordó ordináncnak*, illetve *levélhordónak és ordináncnak* veszik föl. Feladata körülbelül abból állt, hogy a község háza hivatalos leveleit vitte és hozta Felsőlok és Csíksomlyó, Felsőlok és Csíkszépvíz, Felsőlok és Középlok között, valamint hivatalos iratokat vitt a község házáról az előjáróság tagjainak. Munkájáért fizetést kapott, amely folyamatosan emelkedett. Valószínűleg szaporodtak tennivalói is. A falujegyzőkönyvben 1872 után nem emlegettek *ordináncot*. Feladatainak egy részét valószínűleg átvette a posta. Másik részét pedig talán a *kézbesítő* végezte el, akit az 1890-es években emlegettek, miként az albíróról szólva már utaltam rá.

²⁴ EMSZT. X. 17.

A határbírók

1885. máj. 7-én a felsőloki képviselő-testület rendkívüli ülést tartott határbírók választásának, valamint a kártételen ért marhák behajtásának és kiváltásának szabályozása céljából. Az ülés egyetlen napirendi pontját a kor eltorzult hivatali bikkfanyelvén „mező védszemélyzet” választásának nevezték, de gyakorlatilag *határbírókat* és *hajtókat* választottak. A felsőloki határt három határbírói körzetre osztották. Mindhárom körzet számára egy-egy határbíróvá választottak, akiknek munkáját néhány hajtó segítette. Az első körzetet így határolták körül: „Sántatelekin le a Dajbukát Dávid kocsmájáig”. Határbírója Gerczuj Miklós lett. Mellette hajtóként működött: Karácson György Jánosné fia, Tankó Antal a Ferenc Jánosé, Póra András öreg, Póra György. A második körzet a Dajbukát Dávid kocsmájától haladt „le az út mentin”. Magába foglalta Görbepatakot, Ugrapatakot. Bodor Nagy Péter házáig tartott. Tankó István Imre fia lett a határbírája öt hajtóval. A harmadik körzet Bodor Nagy Péter házáig haladt „le az út mentin”. Kiterjedt Gáborpatakára és Réczepatakára. Gábor Péter György fia lett a határbírája.

A képviselő-testület által megalkotott szabályzat értelmében, ha *határpásztor* vagy *hajtó* hajtotta a kárban ért marhát a *határbíró* házához, a tulajdonos csak úgy kaphatta vissza állatát, ha *hajtódíjat* fizetett. A hajtópénz egyharmada a határbíró, kétharmada a hajtót illette. Ha bebizonyosodott, hogy a *szarvasmarha* és *lőmarha* gazdája készakarva, vagyis korabeli kifejezéssel, *akaratosan* okozta a kárt, marhánként 50 krajcárt fizetett. Ha véletlenül, vagyis korabeli kifejezéssel, *történetesen* ment az állat kárba, 10 krajcár hajtódíj járt utána. Az *aprólábú marhák* (valószínűleg juhok, kecskék, sertések) kiváltásához *akaratos* esetben 10 krajcár, *történetes* esetben 1 krajcár szükségeltetett. A kárban ért szárnyas állatok után egységesen fél krajcárt fizetett a gazdájuk. A határbíró felelt a kárban ért és hozzá behajtott állatok épségéért, egészségéért. Köteles volt őket két napig vízzel tartani. Ha a gazdájuk nem jelentkezett, a második nap estétől takarmányt is kellett adnia a behajtott jószágoknak, de ezért napi 12 krajcár díjat számolhatott föl.

1890-ben a község újra határbírókat és határpásztorokat, hajtókat választott. Utóbbiakat a jegyző jó finomkodó hivatalnok módjára *határvédeknek* nevezte. Az alsó körzetben Eszenyi Antal, a középsőben Tankó György sánta, a felsőben Gerczuj János Bodoré lett a határbíró. Határpásztori megbízást kapott az alsó körzetben Gábor Gábor Györgyé, Bodor Péter szolga, Gábor Gábor Istváné; a középső körzetben a Görbepatak felőli oldalon Nagy János Péter, Péter György Györgyé; az Ugra patak felőli oldalon Tankó János mozsikás, Tankó Péter bitang; a felső körzetben Karácson Péter, Gerczuj István, Balog János, Póra Péter dádé.

A három határbíró nevét 1894-ben is megörökítették. Gábor József Györgyé, Gerczuj János Bokoré, Tankó György sánta viselte a tisztséget.

Az erdőőrök

1890-ben a határbírók és a határpásztorok után erdőőröket is választott a község Antal György Józsefé és Tankó Imre Istváné személyében. (1894-ben is ők töltötték be a tisztséget.) A községtől fizetést nem kaptak. Csak jelvényüket és eskübizonyítványukat fizették a községi pénztárból. Ha valamelyik erdőbirtokos lakos érdekében tevékenykedtek, az érintett erdőbirtokostól az előljárási esküdtek fuvarjárandóságára és napidíjára számíthattak.

Éjjeli őrzáratok

1895. jan. 23-án Felsőlok képviselő-testületének tagjai főszolgabírói utasításra határozatot hoztak a település éjjeli őrzésének megszervezéséről. Négy őrzárati körzetet alakítottak ki. A körzetek lakói házsám szerint végezték „estvéli harangszótól hajnali harangszóig” az éjszakai őrző, felügyelő járkálást. Az ügyeletes őr köteles volt minden gyanús személyt feltartóztatni és a bíró elé vezetni. Az esküdtek nyolc nappal előbb figyelmeztették a sorban következő lakosokat szolgálati idejükre. Az őrzáratban lévők kötelesek voltak jelentkezni valamelyik előljárásnál, például a sántatelekiek Fodor Péter esküdt-nél, az *ugraiak*, *görbeiek* és *alszegiek* Péli Lajos tanítónál, esetleg a bírónál. Aki a szolgálatot megtagadta „*2forintig kizálogoltatott*”, vagyis két forint büntetést fizetett. A büntetéspénz egy részéből helyettes őr fogadott a község.

Az őrzárati beosztásról szóló határozat elsősorban azért érdemli meg figyelmünket, mert szövege kiváló helyneveket tartalmaz, és régies helynév-használati módokat tükröz. Ezért, bár stílusa hagy kívánni valókat maga után, szó szerint idézem: (A kiemelések tőlem származnak!)

„Első őrzárat lesz *Sánta teleke* s a *falu köze* le a vasúti töltésig *Ránapatak* s *Farkasok patakával*.

Második őrzárat lesz *Görbe* a vasúti töltésen aluli, a községház és *Ugra század*ig lévő lakásokból.

Harmadik őrzáratot képezi *Ugra*, le a vasút(i) töltésig, illetve az állami útig.

Negyedik őrzáratot adja a *község köze* a *görbei utcától* le a *középlök(i)* határig a *Gáborok* és *Tímárok patakával*.”

Közmunkák

A gyimesiek a patak völgyekben haladó utakat és a patakon átvezető fahidakat valószínűleg évszázadok óta közmunkával javították. Az 1890-es években azonban a hivatalok is igyekeztek számon tartani a községi közmunkát, ezért a községeknek közmunka összeírást kellett készíteni, amelyet megtárgyalt a helyi képviselő-testület. Felsőlokon az 1894. évi, az 1895. évi és az 1899. évi közmunka-összeírás megtárgyalásáról szóló határozat került be a falujegyzőkönyvbe. A közgyűlés 1893. október 13-án 1894-re a következő közmunka kötelezettséget határozta meg: a két igavonó állattal rendelkező gazdák két nap igásmunkát, a napszámosok négy nap gyalogmunkát adtak a köz számára. Az igások 2 forinttal, a napszámosok 50 krajcárral válthatták meg egy napi közmunkájukat. 1895-re csökkentették a kötelezettséget. Az igásoknak egy napot, a napszámosoknak két napot kellett teljesíteniük. Az igás közmunka napi értékét két forintban, a gyalogmunkáét egy forintban állapította meg a közgyűlés. 1899-re megtartották az 1895-re elfogadott mértéket, azzal a különbséggel, hogy megváltási díjakat nem állapítottak meg.

Felsőlok úrbéri jogi adottsága: a telepítvényes viszony

A magyar agrártörténeti irodalomból ismert, hogy a három gyimesi helység, köztük Felsőlok is ún. *telepítvényes falunak*, mégpedig *székelyföldi, havasi telepítvénynek* számított.²² E rövid írás keretében nem ismertethetem a telepítvényes falvak szerteágazó, bonyolult kérdéskörét. Annyit azonban szükséges megjegyezni, hogy az ún. telepítvényes falvak kései, nagyrészt XIX. századi alakulású, úrbéri szempontból különleges jogállású települések voltak, amelyeknek lakóira nem vonatkoztak az 1848. évi jobbágyfelszabadítás törvény-cikkei. Rengeteg huzavona után az 1873. évi XXII. tc. rendezte helyzetüket, mégpedig úgy, hogy az érintett helységek lakosai sok éven át, nagy megváltási összegeket fizettek hajdani földesuraiknak. A gyimesi helységek földművelő és állattartó lakói valaha úgy szereztek kaszálóikat, szántóföldjeiket, hogy a havasok birtokosaiként szereplő földesurak, elsősorban székely faluközösségek megbízásából területeket irtottak, majd a kiirtott földeket különböző járadékokért használták. Például sok gyimesi csángó Csíkszépvíz faluközösségtől kapott engedélyt a letelepedésre és kaszálók irtására, használatára. XIX. századi szóhasználatlál élve: sok gyimesi csángó Csíkszépvíz faluközösségének telepítvényese volt. Az ilyen birtokos 1848-ban nem vált a kezén lévő

²² GYIMESI Sándor 1965. 159–160., 199.

szántók és kaszálók tulajdonosává. Rengeteg pereskedésre³ és sok megváltási díj lassú lefizetésére volt szükség ahhoz, hogy a csángó „telepítvényes” a XIX. század végére tulajdonosa legyen a kezelésében lévő földeknek.

Mivel az úrbériség eme különleges maradványának felszámolása nem volt kifejezetten községi ügy, pontosabban községközi belügy, a felsőloki községi feljegyzések érdemben nem foglalkoztak vele. A „telepítvényes” jelleg emlegetése azonban háromszor előfordul a falujegyzőkönyvben. Mindhárom esetben a jegyzőkönyvíró ezzel a kifejezéssel akarta érzékeltetni, hogy a község népe szegény, további anyagi megterhelést alig bír el. 1879. dec. 12-én a felsőloki bíró azt fejtegette az előjáróság ülésén, hogy *„a telepítvényes ügy a népnek annyira megártott”,* hogy nem tudja a községet, mint szervezetet támogatni. 1880. szept. 11-én az előjáróság ülésén a bíró előadta, hogy *„...a telepítvényi birtok megváltásból származott terhek a község lakosságát vagyoniilag kimerítették”,* ezért a felsőloki nép községi adóval nem sújtható. 18 évvel később, 1898-ban egy határozatban így fogalmaztak: *„...a község teljesen vagyontalan, mert telepítvényesekből állván, semmiféle közvagyonnal nem bír. A lakosság job-bára napszámosságból él.”*

Felsőlok településnéprajzi adottsága: a szórványtelepülés jelleg

Felsőlok, Középklohoz és Gyimesbükkhöz hasonlóan szétszórt házakból, havasi tanyavilágból szerveződött önálló községgé. A patak völgyekben kialakult szórványtelepülést a völgyek között magasló hegyek alaposan tagolták. A községnek ez a nagyon fontos települési sajátossága néhány alkalommal érv gyanánt említés szintjén bekerült a helyi előjáróság jegyzőkönyvébe. 1894. jún. 26-án, amikor az előjáróság igyekezett elutasítani a főszolgabíró gőzfertőtlenítő gép beszerzésére tett javaslatát, a következő érv fogalmazódott meg: *„...a képviselő testület azon okból, hogy az itteni nagy kiterjedésű havasokon szétszórtan lakó községi egyesek a gépet soha használatba nem vehetik ... a fertőtlenítőgép árához hozzájárulni nem tud.”* 1896. szept. 25-én, a mező- és hegyőrök alkalmazására felszólító rendelet tárgyalásakor így határozott a felsőloki képviselő-testület: *„Mivel ezen községben teljesen szabad gazdálkodás van, külön kihalított és külön kerített tagosított birtokon, s mivel minden községi lakos és így az egész község szétszórtan a saját tagján lakik s gazdálkodik, sem hegyőrrre sem mezőőrrre szükség nincs.”* Azért is érdemes volt viszonylag hosszan idéznem a fenti határozatot, mert a települési viszonyok kiváló érzékeltetése mellett felvillantja a határhasználati kötöttségektől mentes, nyomáskényszert nem ismerő, „teljesen szabad” gazdálkodás erdei irtásföldekre

³ A gyimesiek Szépvíz elleni perét elfogultan epés szépvízi szemlélettel említi: BALÁZS Lajos 1935. 6–7.

jellemző módját is. (Kicsit zavaró ugyan, hogy az irtáskaszálót „tagosított birtok”-nak nevezte a szöveg fogalmazója, de bizonyára olyan kifejezést igyekezett használni, amely benne volt a kor levegőjében, vagyis értette a hivatal.)

1895. okt. 17-én a felsőloki képviselő-testület ülésén szóba kerültek a gyimesi helységekkel szomszédos, Erdély és Moldva határán fekvő, viszonylag új, szórványtelepülésből sűrűsödött laza, faluszerű települések: Kóstelek, Csügés, Bükklok is. A felsőloki elöljárók szerették volna, hogy a vasútépítéssel összefüggésben a táj postahivatala Felsőlokra kerüljön. Elképzelésük szerint a leendő felsőloki postahivatalhoz az alábbi települések tartozhatnának: „1. Középlok le Hidegségig, 2. Felsőlok egészen, az alagút mindkét kijáratával, 3. Közigazgatásilag Csik Szépvízhez tartozó Tatárbükk (Bükklok) telep, 4. A legközelebb eső Kóstelek telep, 5. Csügés telep az ott létező magyar királyi csendőr őrssel.” Tanulságos a felsorolást követő és némi túlzásokat is tartalmazó érvelés: „Ezen telepek sokkal közelébb vannak Felsőlok központjához, mint Szépvíz (hez) vagy a gyimesi postához. Továbbá Felsőlok-Ugrapataka Csügés és Kóstelek telepekkel majdnem egészen össze van építve, jó szekér és gyalog utakkal van összekötve. Tatárbükk tizessel az állami vasút köti össze.”

Iskolai oktatás, tanító

A XIX. század utolsó negyedében „államilag segélyezett községi iskola” működött Gyimesfelsőlokon. Péli Lajos tanított benne, aki fontos szerepet töltött be Felsőlok közéletében. Rendszeresen részt vett az elöljáróság ülésein. Jellemző, hogy amikor 1895-ben bevezették az állami anyakönyvezést, az anyakönyv-vezetői teendőket is Péli Lajos végezte, mégpedig az első időkben alkalmas helyiség híján, a lakásán.

A felsőloki iskolát 1888. máj. 27-én Lönhard Ferenc erdélyi püspök is meglátogatta, amint Csíkszentmiklós felől utazott Gyimes, azaz a határállomás, a *kontumácia* felé. A gyimesbükki plébánia Historia Domusában így örökítették meg a nevezetes felsőloki iskolátogatást: ... Csíkszentmiklósról ... ebéd után ... a püspök ... „*elindulván kísérletével a gyimes felső loki községi iskoláig hajtatott, miközben csak a hegy aljában állott meg, ahol lovas bandérium várta Vas István körjegyző vezetése alatt, ki egyszersmind fogadta is a püspököt Gyimes Felsőlok kezdetén. A felsőloki iskolába betekintett. Péli Lajos községi tanító jelenlétében kérdezte a gyermekeket. Jelen volt nagyságos Éltes Elek királyi tanfelügyelő úr is. Innen rövid pihenés után megindulván, Gyimesig meg sem állt. Itt a vesztegintézet hídján diadal kapuval fogadták.*”²⁴

²⁴ GYIBÜPL. HD. 47. p.

Péli Lajos tanító és a felsőloki iskola néhányszor szerepelt a felsőloki községi jegyzőkönyvben is. 1883-ban Péli Lajos valószínűleg elégedetlen volt a tanítói lakás állapotával, mert azzal a kéréssel fordult Felsőlok elöljáróságához, hogy a természetbeni lakás helyett neki ezentúl évi 30 forint lakbérpótlékot fizessenek. Bizonyára a természetben kapott tűzifa járandóságot sem tartotta sokra a fában bővelkedő vidéken, mert ahelyett is pénzt kért, mégpedig évi 15 forintot. A képviselő-testület a faátalány kifizetését megszavazta, de anyagi lehetőségek híján elzárkózott a lakbérpótlék fizetésétől. Kiküldött viszont egy háromtagú bizottságot, hogy a tanítói lakás állapotát vizsgálja meg, és a magas államkincstár kegyeinek megnyerésével tegyen lépéseket a helyzet javítására.

A tanítónak és az iskolának adandó tűzifa kérdésével 13 év múlva, 1896-ban kétszer, jan. 23-án és máj. 21-én is foglalkozott a felsőloki képviselő-testület. Időközben ugyanis megváltozott a világ a fa értékét és beszerezhetőségét illetően. A Tátros völgyében folyó vasútépítés és a „külközségi erdőkből ... való ... kitiltatás” miatt a gyimesi helységekből alaposan felment a fa ára. Korábban 2 forintba került egy öl fa, míg 1895–96 táján 5–10 forintot is elkértek érte. Erre való tekintettel 1896-ban a vasútépítés időtartamára, 1897. dec. 31-ig a tanító 30 forintos évi fa általányát felemelték 40 forintra, azzal a kikötéssel, hogy 1898-tól ezen a címen újra 30 forintot kap. A község vállalta, hogy megvásárolja az iskolai tanterem fűtéséhez szükséges fát. Ezáltal mentesítette a lakosságot a tűzifa adományozásának és összehordásának terhéértől.

1893-ban új iskolát építettek Felsőlokon. Máj. 4-én a képviselő-testület döntött arról, hogy „árlejtés” útján megbízott vállalkozóval a munkálatokat augusztus 15-ig 270 forintért el kell végeztetni. A felsorolt építési feladatok lajstromából úgy látszik, hogy alápincézett faépületről volt szó. 1894. jún. 26-án 60 gyerek számára elegendő új iskolapad beszerzéséről határoztak a község vezetői. 1895-ben, a község tulajdonában lévő épületek biztosításakor az új községházával azonos értékben, 800 forintra biztosították az iskolát és a tanítói lakást.

A falujegyzőkönyv utolsó lapjai arról tudósítanak, hogy 1899-ben Felsőlokon elkészült a második tanterem és megvalósult a második tanítói állás, ami nagy előrelépést jelentett a helyi művelődés történetében.

Egészségvédelmi törekvések a XIX. század végén

1894 előtt Gyimesfelsőlók területén valószínűleg csak képesítés nélküli „népi” bábák tevékenykedtek, illetve sokat tapasztalt asszonyok segítkeztek szüléseknél. 1894-ben a főszolgabírói hivatal felszólította a felsőloki elöljáróságot, hogy rendes fizetéssel okleveles községi szülésznőt alkalmazzon.

Ápr. 26-án kelt határozatában a képviselő-testület megállapította, hogy a község nagy kiterjedése miatt több szülésznőre is szükség lenne, de a helyi önkormányzatnak nincs pénze alkalmazásukra. Egy szülésznői állást azonban mégis létrehozta évi 20 forintos fizetéssel. Pályázat útján töltötték be. A képviselők úgy ítélték meg, hogy a szülések nagy száma miatt az okleveles szülésznő a községtől járó 20 forint mellé még 100 forintot kereshet évente pácienseitől, akik majd megfizetik szolgálatait.

Az egészségvédelem modernizálására irányuló törekvések biztos jelének tekinthető a gyimesi körorvosi állás megteremtésének ügye az 1890-es évek közepén. A XIX. század második felében a gyimesi helységekből nem lakott orvos. Még az 1990-es évek közepén is a csíkszeredai járási orvosnak volt megbízatása arra, hogy többek között a gyimesi helységek körorvosának is mondhatta magát. 1896-ban Gyimesbükk község mozgalmat indított abból a célból, hogy a három gyimesi községnek külön körorvosa legyen. Felsőlok képviselő-testülete 1896. okt. 26-án tárgyalta az előterjesztést, és a gyimesi körorvosi állás megteremtésének tervét elutasította. A képviselők nem láttak reményt arra, hogy az orvosnak adandó évi 600 forintos fizetést a vagyontalan gyimesi községek elő tudják teremteni.

A felsőbb hatóságok azonban nem hagyták ennyiben a dolgot; újra és újra szorgalmazták az orvosi állás megteremtését. 1895. jún. 6-án a felsőloki képviselő-testület a főszolgabírói utasításra azzal a meglepő ötlettel állt elő, hogy Felsőlok népe a csíkszépvízi körorvoshoz kíván tartozni, mivel nem tudja vállalni a gyimesi körorvosi állás költségeit. 1895. szept. 12-re azonban Felsőlok beadta a derekát. A képviselő-testület a főszolgabíró újabb utasítására határozatot hozott arról, hogy a gyimesi körorvos béréből Felsőlokra jutó összeget vegyék fel a község költségvetésébe. 1895. okt. 3-án a főszolgabíró kérdésére Felsőlok vezetői kijelentették, hogy a gyimesi körorvos székhelyének a gyimesi terület központját, Középlokot javasolják. Az volt a véleményük, hogy a körorvos fizetését a lélekszám arányában kell elosztani a helységek között. 1895 novemberében megérkezett Felsőlokra a körorvosi állással kapcsolatos alipáni határozat. Eszerint a körorvos fizetése az alábbi módon oszlik meg a gyimesi helységek között: Gyimesbükk fizet 283 forintot és 66 krajcárt, Középlok ad 201 forintot és 8 krajcárt, Felsőlok fizet 155 forintot és 26 krajcárt. Az orvosválasztó gyűlésre a lakosság arányában Gyimesbükk 14, Középlok 10, Felsőlok 7 szavazásra jogosult képviselőt küldhet. 1895. nov. 28-án a felsőloki képviselő-testület kisebb aggodalmakkal tudomásul vette az alipáni határozatot, és kijelölte a 7 orvosválasztó személyt. A következő felsőlokiak kaptak bizalmat, hogy a pályázók közül kiválasszák a megfelelő körorvost: Péli Lajos, Molnár Péter, Tankó István, Bodor József Andrásé, Antal György, Póra András és Póra János. A választáson bizonyára Dr. Bükk Géza

kapta a legtöbb szavazatot, mivel 1896. márc. 26-án gyimesi körorvosként azzal a kéréssel fordult Felsőlok elöljáróihoz, hogy emeljék föl a szállásbérét. A felsőloki képviselő-testület elismerte ugyan a kérés jogosságát, de teljesíteni anyagi okokból nem tudta. Egyetértett viszont azzal, hogy a helyzet jobbra fordulásáig a körorvost a középloki rakodó állomás épületében helyezték el. Dr. Bükk Géza valószínűleg nem sokáig töltötte be a gyimesi körorvosi tisztséget, mert a felsőloki képviselő-testület 1898. jún. 23-án szolgabírói rendeletre újra képviselőket delegált az 1898. júl. 3-án tartandó körorvosválasztó összejövetelre. (Az alábbi felsőloki személyek szavazhattak az újabb orvosválasztás alkalmával: Molnár Péter bíró, Tankó György muzsikás Jánosé, Bodor József Andrásé, Dajbukát István, Péli Lajos, Póra András és Antal György Jóska.)

Községi haszonvételek

Gyimesfelsőlok községnek a XIX. század második felében nem volt számottevő vagyona, így gyakran küszködött anyagi gondokkal. Következésképp, az elöljáróság minden alkalmat megragadott, hogy a község mint önkormányzati szervezet bevételre tegyen szert. Erre bizonyos regálék, például a kocsmáltatási jog, a húsvágási jog, valamint arra alkalmas épület bérbeadása nyújtott némi reményt.

A legfontosabb regálé jogok községi megszerzése bizonyára kapcsolatban állt a fentebb már említett telepítvényes viszony 1873 utáni felszámolásával. A fölöttébb hiányos falujegyzőkönyvből csak az érzékelhető, hogy 1879–80-ban Felsőlok község magáénak mondhatta a kisebb királyi haszonvételnek számító felsőloki kocsmáltatási jogot. Arra törekedett, hogy ezt az értékes jogot valamiképpen hasznosítsa, és bevételre tegyen szert belőle.

A hosszú évekig érdemleges bejegyzéseket nem tartalmazó, majd 1879. dec. 12-én újra indított falujegyzőkönyv első új bejegyzése a kocsmáltatási joggal kapcsolatos, de olyan hiányos és gyenge fogalmazású szöveg, hogy csak a következő évi, 1880. szept. 11-én kelt hasonló témájú jegyzőkönyv valamivel jobb szövegével egybevetve értelmezhető.

1880-ban Felsőlok elöljárósága három évre úgy akarta bérbe adni vállalkozónak a kocsmáltatási jogot, hogy közben több felsőloki lakos is árulhasson bort, sört, pálinkát. Ez egy nagy ellentmondás, hiszen minden kocsmabérlő első feltétele szokott lenni, hogy a házi italmérést a kocsmáltatási jog tulajdonosa a bérlet idejére korlátozza. Ugyanakkor az előző évtizedekben bizonyára szokássá vált, hogy bizonyos csángó házaknál különösebb engedély nélkül italt mértek, és akik ebből hasznot húztak, továbbra is igyekeztek gyakorolni ebbéli tevékenységüket. Ezt a két szempontot, érdeket próbálta meg Felsőlok elöljárósága összebékíteni. Mintha a tűz és a víz egymásra engedésével kísér-

letezett volna! Bizonyára sok fejtörés után, azt találták ki Felsőlok vezetői, hogy azok a felsőloki lakosok, akik italt szándékoznak árulni, időben jelentsék tervüket a leendő kocsmabérlőknek, majd az eladott italok árából fizessenek számára bizonyos részesedést. Egy zárt településű kis történelmi faluban ezt jószerével fel sem lehetett volna vetni, a nagy kiterjedésű, szétszórta házakból álló Felsőlokon azonban igen. Bizonyára azt mérlegelték az előljárók, hogy a bérlő által üzemeltetett központi kocsmát talán igénybe sem veszik, vagy igen ritkán látogatják a távoli patak völgyek tanyaházainak lakói. Így a patak-völgyekben bort, pálinkát árusító csángó családok valójában nem sok kárt okoznak a bérlőknek, sőt a részesedés fizetésével még csekély hasznot is hajtanak neki. Emellett, ha bejelentik bor- és pálinkaárulási szándékukat, és azt a bérlő tudomásul veszi, nyilvántartja, legalizálódik kereskedelmi tevékenységük. Valamiféle előretolt csápjai lesznek a kocsmáltatási jog bérlőjének.

Valószínűleg efféle megfontolások alapján dolgozta ki az előljáróság a kocsmáltatási jog bérbeadásának tervét. A konkrét feltételeket az 1880. szept. 11-én tartott képviselő-testületi ülés a következőképpen fogadta el: 1. A bérbeadás 1880. szept. 29-én kezdődik és 1883. szept. 29-ig tart. A bérleti jog Felsőlok közigazgatási területére terjed ki. 2. Aki a felsőloki lakosok közül italt kíván árulni, szándékát a leendő bérlőnek a bérlet kezdete után előre jelentse be szóban vagy írásban, illetve fizessen a bérlőnek az árusítás megkezdése előtt „8 régi kupából álló”, „egy erdélyi régi veder” bor után 30 krajcárt, „egy veder szesz” után 30 krajcárt, „egy veder pálinka” után pedig 15 krajcárt. 3. A haszonbérlő a haszonbért évnegyedes részletekben előre adja át a bírónak. 4. Aki nem jelentkezik be a bérlőnél, és kiderül, hogy mégis italt árul, első esetben 5, második esetben 10, harmadik esetben 25 forint büntetést fizet, amelynek fele a kocsmabérlőé, másik fele a községé lesz.

A jegyzőkönyv-kötet hallgat arról, hogy mi lett a kocsmáltatási jog hasznosítását célzó, nagy kompromisszumokat magában foglaló terv további sorsa. A kocsmáltatás mindenütt mindig jó üzletnek számított, ezért bizonyára előbb vagy utóbb akadt bérlője Felsőlokon is.

Az ugyancsak regáléna számító húsárulási jog valamiféle hasznosítását fedezhetjük föl a felsőloki képviselő-testület 1883. febr. 15-én tartott ülésének fölöttébb nyakatekert módon fogalmazott jegyzőkönyvében. A szövegben nincs róla szó, de nyilvánvalónak látszik, hogy Felsőlokon ebben az időben nem működött mészárszék vagy vágóhíd. Viszont a lakosok, ha állatokat vágtak, a hús egy részét eladták érdeklődőknek. Az előljáróság arra törekedett, hogy hasznot húzzon az efféle lakossági húseladásokból. Előírta, hogy aki juhot, bárányt, *berbécset*, kecskét, sertést vág, és húst ad el, 10 krajcárt, aki szarvasmarha húst mér ki 50 krajcárt fizessen. Az efféle állatvágások számon tartása, a fizetendő pénzek behajtása nehezen megoldható feladat elé állította

az előjáróságot. Ezért született meg az a határozat, amely a lakossági húski-mérés után fizetendő pénzek behajtásának jogát évi 6 forint 50 krajcár bérleti díjért átadta Lázár Dávid vállalkozónak, aki egy hónap múlva társat is bevett az üzletbe. Lázár Dávid és társa érdekeltek lettek a be nem jelentett húseladások felderítésében, mert ha ilyen esetre bukkantak, a vétkezőtől dupla díjat szedhettek.

1895. márc. 14-én a felsőluki képviselő-testület határozatot hozott arról, hogy a község a maga erejéből vágóhidat épít *Görbe szádában*, azon a telken, amelyet Bodor József Andrásé ajánlott föl. A jegyzőkönyvbe nem írták be, de valószínűnek látszik, hogy a vágóhíd építésének terve a vasútépítési munkálatokkal állt összefüggésben. A fenti határozatban megszabták az állatvágási árakat is. „Nagy marhát” 30 krajcárért, egy évesnél kisebb marhát, valamint sertést, juhot, kost, kecskét 10 krajcárért, bárányt, gidát, malacot 5 krajcárért vágthatott le a vágóhíd leendő kezelője.

Valószínűleg élénk viaskodások törhettek ki a leendő vágóhíd miatt, mert néhány héttel később újabb határozatot hozott a képviselő-testület. Eszerint a házilag megvalósítandó vágóhidat a *Görbe patakon túl* építik föl, azon a telken, amelyet Ambrus György Mihályé ajánlott föl. Ambrus György annyi hasznot húz a dologból, hogy a vágóhídon keletkező trágya az övé lesz. ✓

Még meglepőbb fordulattal 1896. márc. 26-án a felsőluki képviselő-testület harmadszor is határozatot hozott a vágóhíd létesítéséről. Ebben a határozatban végre megfogalmazták, hogy a „vasútépítés idejére” kell vágóhidat építeni, „amint azt a hatóság elrendeli”. A harmadik döntés szűkszavú szövege szerint a vágóhíd a *Tankók pataka szádában* fog felépülni.

1897. jan. 21-én a felsőluki képviselő-testület tagjai már Dajbukát István vágóhíd bérlő haszonbér-mérséklési kérelmét tárgyalták. Az 1897. jan. 1-jén esedékes 360 forint bérleti díjból 100 forint megfizetését elengedték. Az indoklás szövege fölöttébb különös a kapitalizmus üzleti viszonyai között: „Tekintettel arra, hogy a bérbevételekor tartott árverésen csak heczelésből lett olyan magas ár ígérve, a minnek bevételeire kilátás nem volt...” Valószínűleg azért született ilyen határozat, mert Dajbukát István a község tágán értelmezett előjáróságához tartozott, mondhatnánk bennfentes volt, és döntésükkel a község vezetői osztoztak üzleti csődjében.

1879. dec. 12-én, amikor hosszú szünet után új kéz újra kezdte vezetni a felsőluki falujegyzőkönyvet, a bevezető szövegben előfordul a „Község hivatalos házánál” kifejezés. Ez a község háza bizonyára egy régi faépület volt, ami felett fokozatosan eljárt az idő, mert az 1890-es évek közepén Felsőlok népe új község házát épített.

1894. szept. 16-án a képviselő-testület tárgyalta a szolgabíró, illetve az alispán levelét, amely szerint „a község által épített új község házát” építésze-

tileg át kell alakítani. A felsőloki faluatyák nem sokat teketóriáztak a felsőbb észrevétellel, mondván: idejük és pénzük nincs az átalakításra, egyébként is „fal vágásokkal az épület roskadozóvá válna”. Ellenben a testület határozatot hozott arról, hogy az új községházát a vasútépítés időtartamára bérbe adják.

A következő 1894. okt. 28-án tartott képviselő-testületi ülésen már örömmel jelentette az előljáróság, hogy az új községháza bérbevitelére 500 forintos évi ajánlattal jelentkezett a gyergyószentmiklósi Berkovits Lázár, Steinberger Juda és Blum Izsák. Határozat gyanánt aprólékos részletességgel megfogalmazták a bérleti feltételeket. A 14 pontból álló 4 oldalas szövegbe csak azt felejtették el beleírni, hogy mire használják a bérlők az épületet. A vállalkozók, különösen Steinberger Juda és Blum Izsák zsidó nevéből arra következtethetünk, hogy a közigazgatás várának szánt épület átmenetileg az üzleti élet hajléka lett. Elő is fordul a feltételek szövegében az üzlet szó. Figyelemre méltó a melléképületek témakörénél emlegetett felépítendő „pék kemencék” kifejezés. Valószínűleg nem olyan pékségre gondoltak a bérlők, amely a gyimesi csángók részére sütötte a kenyeret, hanem olyan pékséget terveztek, amely a vasútépítő mérnökök, munkások hadát látta el friss kenyérral. Ez persze néprajzi indíttatású kikövetkeztetés. A lényeg az, hogy az új épület bérlet alatti funkciójáról nem esett szó a falujegyzőkönyv hátra lévő oldalain sem. A bérleti feltételekből megtudhatjuk, hogy az új községházát a felsőlokiak 1895. ápr. 24-től szándékoztak bérbe adni, mert csak addigra remélhették teljes befejezését. 1894 őszén még azt vállalta a község, hogy az épületet „megtapasztatja, bépadolatja, ajtókkal, ablakokkal ellátja”. A bérlők voltak kötelesek pincét, tüzelőket, kéményeket és melléképületeket építeni. A mozgatható „fűtők” az egyezmény szerint a bérlők tulajdonában maradtak. A vállalkozók megkapták korlátlan használatra a „község jég pincéjét”, azzal a kikötéssel, hogy szükség esetén abból a község és lakói ingyen jeget hordhassanak. Az épület bérleti összegét évi 800 forintban határozták meg.

Az 1895. ápr. 25-én tartott képviselő-testületi ülés második napirendi pontjából látszik, hogy a bérleti viszony a tervezett időpontban megkezdődött. Nem váltotta be azonban minden vonatkozásban a hozzá fűzött reményeket. 1897. jan. 21-én többek között arról tárgyalt a felsőloki képviselő-testület, hogy Berkovits Lázár az új községháza haszonbérlője bérleti díj csökkentést kért. A képviselők hozzájárultak ahhoz, hogy az 1897. ápr. 24-ig esedékes 320 forint tartozásból 160 forint elengedtesse. Tanulságos az indoklás, amely fényt vet több gyimesi üzleti vállalkozás, például a fentebb említett vágóhíd, korabeli, csödhöz közelítő állapotára: „a vasút építés az előre tervezett időnél hamarabb bevezetett”. Következésképp a vasútépítés idejére létrehozott, a vasútépítő munkások kiszolgálására alapozott vállalkozások üzleti fogalma megszűnt.

TEMPLOMÉPÍTÉS ÉS EGYHÁZI ÖNÁLLÓSODÁS (1899–1908)

A templomépítés terve

1899. július 22–23-án Gróf Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspök a gyimesi tájon vendégeskedett. A középloki plébánia házban tartózkodó főpapot bátorkodott fölkeresni az egységes „loki” plébánia két Felsőlokon lakó híve: Bodor Péter Andris és Bodor József Andris, akik testvérek voltak és a módosabb csángó gazdák közé tartoztak. Alázattal előadták azt az elgondolásukat, hogy Felsőlok területén, saját költségükön egy templomocskát építenének. Tervük megvalósításához kérték főpásztoruk engedélyét. A nagyméltóságú püspök üdvözölte a két jámbor csángó szokatlan áldozatkészségét. Azzal bocsátotta el a nagy tetre vállalkozó, adakozásra elszánt gazdákat, hogy az engedélyezéshez készítsenek tervrajzot és költségvetést, majd mindkettőt jutassák el Gyulafehérvárra, a püspöki udvarba.

Ezt a történetet egy későbbi, 1900. márc. 1-én kelt levélből tudjuk, amelynek mellékleteként Benke János gyimesloki plébános megküldte püspökének a felsőloki templom tervrajzát és költségvetését.²³ A plébános a fenti esemény felidézésével emlékeztette főpásztorát a templomépítés engedélyezésére vonatkozó kérés előzményeire.

Azt gondolhatnánk, hogy a két csángó fundátor terve azonnal zöld utat kapott az illetékes egyházi hatóságoktól, és a felsőloki patak völgyek csángó népe hamarosan kitörő örömmel vehette birtokába a mindenható Isten új Tatros völgyi hajlékát. Sajnos, nem így történt. Az építetők törekvését kezdetől fogva gyanakvás, aggodalom és némi gáncsoskodás, ellenzés kísérte. Nem is a templommal, mint építészeti alkotással volt a baj, hanem a templom létezése miatt előre láthatóan bekövetkező hitéleti szokásváltozások és egyházszervezeti átalakulások vetítették előre árnyékukat, mivel anyagi következményeik elkerülhetetlennek látszottak. A templom „működtetésével” kapcsolatos hatalmas viták, ellentétek elvezettek az egységes „loki” plébánia szét szakadásához, az önálló felsőloki egyházszervezet megalakulásához. A viták azonban továbbra sem csillapodtak, mert a „loki” egyházi közösségbe visszatérni vágyók szava hosszú ideig kórus gyanánt hangzott. A felsőloki templomépítés dicséretes jámbor szándéka az emberi butaság, a mérhetetlen önzés tombolása révén, illetve jövedelemföltés szülte gáncsoskodás miatt közel tíz esztendőre megosztotta Felsőlok népét. A békeség hajléka kicsinyes érdekek áldozataként, a XX. század első évtizedére a viszálykodás sötét felhőit borította a gyimesi tájra.

²³ GYÉL. PHI. 1900/1163.

A felsőluki templom építéséről, a plébánia ház létrehozásáról, az önálló felsőluki egyházszervezet megalakításáról Gyimesfelsőlokon nem állnak a kutató rendelkezésére történeti források. Ennek oka az, hogy 1916 őszén a román betörés idején a felsőluki plébánia minden irata elpusztult. Emlegettek is eleget ezt a csapást a két háború között. Szerencsére a templom, a plébánia, az új egyházszervezet és a lépten-nyomon fel-felbukkanó viszálykodás ügyében sok levélváltás történt az egyházi felsőbb fórumokkal. Az ügyben született levelek egy része sok keresgéléssel, aprómunkával megtalálható a Gyulafehérvári Érseki Levéltárban, illetve azokon a plébániákon, amelyek a XX. század elején székhelyei voltak annak a főesperesi kerületnek, amelybe Gyimesközéplak és Gyimesfelsőlak tartozott. Így például kitartó keresgélésem eredményeként kiváló felsőluki vonatkozású iratok kerültek elő Csíkcsobotfalván, az ún. csíkсомlyói plébánián.

Logikusan adódna, hogy a templomépítés ötletétől az önálló felsőluki egyházszervezet működésének kezdetéig terjedő fejezetet az alábbi altémákra tagolva mutassam be: 1. A templom építése, 2. A plébánia ház építése, 3. Az önálló felsőluki egyházszervezet megszületése, 4. Aaggályoskodások, viták, intrikák, küzdelmek. Sajnos, a negyedikként említett altéma annyira behálózza az első három altémát, hogy az alig választható el tőlük. Ráadásul a második és a harmadik témakör létezését a viták, viaskodások szülték. A templomépítés által gerjesztett vitákból nőtt ki a plébánia ház építése. A plébánia ház építésével összefüggésben robbantak ki az elszakadási törekvések, amelyek az önálló felsőluki egyházszervezet megszületésével érték el céljukat. Az önálló felsőluki egyházszervezet léte viszont serkentette a visszacsatolási, elégedetlenségi mozgalmakat, amelyeket csak az idő múlása csillapított le. Mindebből következik, hogy a logikusan adódó altémák a mindent átszövő viaskodási láz révén nehezen határolhatók el egymástól. Ezért a feldolgozás során az egész témakört egy egységként kezeltem, és írásomban a történetet a tematikus tagolás mellett valamiféle kronologikus sorrendet követve mutatom be.

A templomépítetű Bodor testvérek anyagi áldozatának indítékai

Már állt a felsőluki templom, de megáldása és használatba vétele körül még dúlt a huza-vona, amikor 1902. jún. 15-én a két építetű házaspár: Bodor József Andris és felesége Bodor Borbála, illetve Bodor Péter Andris és felesége Póra Katalin közös levelet íratott Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspöknek. A kissé cirádásan fogalmazott levélben az új templom felépítetűi önmagukról és áldozatvállalásuk indítékairól is vallottak.²⁶

²⁶ GYÉL. PHI. 1902/30/2455.

A levél végén sorakozó névírások tanúsítják, hogy Bodor József Andris tudott írni, testvére Bodor Péter Andris viszont nem. Feleségeik, Bodor Borbála és Póra Katalin ugyancsak Péli Mózessel vettették papírra nevüket, amely elé Bodor Péterhez hasonlóan keresztet tettek. Egyébként Bodor Józsefnek sem lehetett nagy gyakorlata az írásban, hiszen a levél megfogalmazására és leírására a két házaspár idegen személyt kért meg.

Alább viszonylag hosszan idézem a Bodor testvérek levelének azt a részét, amelyből felvillan a templomépítetők életútjának néhány adata és szokatlanul nagy áldozatvállalásuk lelki indítéka:

„Ügyszólván napszámossággal és marhatenyésztéssel kezdtük meg életünket az Isten szabad ege alatt és a Mindenható által felékesített, természeti szépségeiben elragadóan magasztos havasi kis birtokunkon. ... Életünk ilyenén folyásában tanultuk meg a véghetetlen jóságú... Istenünket imádni... főként mert naponként segedelmét éreztük... A mindennapinkon kívül vagyont is adott jó Istenünk, minek a már jobbára eltöltött életünk alkonyán, lelkiünk sugallata szerint, csak úgy gondoltuk igazi hasznát venni, ha azt a mai anyagiasság világában lelki vakságra hajló embertársaink vallásos alapjainak céljára fordítjuk. Erre bennünket a családi összhang és életviszonyaink is segítettek, mert gyermekeikből teljesen kifogyván, még erősebbé vált bennünk a hit e világ vigasztalan mulandóságáról, s csakis a síron túli örökkévalóság Krisztus által megtanított igazságairól, boldogságáról. Látván Csígyimesfelsőlok községünk igaz római katolikus lakosságának elhagyatottságát, gyámoltalanságát és tehetetlenségét, a már szinte 30 év óta templom hiányában csak fél sikerrel működő iskolánkat... fel tudjuk fogni, hogy régi pásztor életünk helyett jövőre csak a templom és iskola növelhet község- és államfenntartó népet. Felépítettük tehát... új templomunkat... Hasznosnak, szükségesnek tartjuk, hogy római katolikus szent vallásunkhoz tántoríthatatlanul ragaszkodó csángó népünk fogyatkozni kezdő hitéletének támogatására és fenntartására legyen a templom állandó forrás. Itt és így reméljük, önmagunk és csángó népünk, enyhet adó vigaszunkat.”

A levél második részében a felsőloki templom szükségességét és egy káplán munkába állításának elodázhatatlan voltát indokolandó, a templomépítő Bodor testvérek igyekeztek községük és „loki egyházmegyéjük” „hű képét adni”:

„A csígyimesloki római katolikus egyházmegye a csígyimesbükki, illetve a gyimesi római katolikus egyházmegyéből lett a régi időkben kiszakítva, és két külön önálló politikai községből áll: u.m. Gyimesközéplokból és Gyimesfelsőlokból. Önállóságát mindkettő biztosítani akarja. Középlok úgy azonban, hogy vezér szerepét ne veszítse el, de a terheket ne szaporítsa, vagy ha szaporodnak is, abból neki a kisebb rész jusson. Ezért foly most a gyűlékezés és harc, hogy Templomunkban az Isten imádása elodáztassék. E két nagy községnek, hol a forgalmi népet is belé számítva majdnem 5000 a lélekszám, s hol a Hidegségen most épülő

iskolát is belé számítva három iskola, 6 tanterem ... van..., s a ... tankötelesek száma eléri az ezret, csak egyedül a középloki kis templom nem adhatja meg a valóban szükséges erkölcsi nevelést. Nem pedig azért, mert földrajzilag is két felé van osztva és nagy kiterjedésben fekszik a két község.

Gyimes Felsőlok áll, mostani új templomától 1. Sántatelek – Kurucz Gábor völgyével 12 km., 2. Bathavas patak 10 km., 3. Ránapataka 9 km., 4. Rajkók pataka 8 km., 5. Ugrapataka 11 km., 6. Görbe pataka mellékvölgyeivel 11 km., 7. Réczepataka 7 km., 8. Gáborok pataka 7 km. távolságra, összesen 2019 lélekszámmal. Ezen községrészek a mostani gyimesközéploki templomtól még további 10 kilométerrel esnek távolabb. A forgalmi nép 2-3 százra tehető.

Gyimesközéplok áll saját régi templomától 1. Boros pataka 7 km., 2. Kápolna pataka 8 km., 3. Sötét pataka 6 km., 4. Antalok pataka 6 km., 5. Nagy patak 10 km., 6. Hidegség pataka 20 km. távolságra. Megjegyezni való, hogy Hidegség völgyén van külön 1. Bánpatak 3 km., 2. Kövás patak 3 km., 3. Szalamás pataka 3 km., 4. Jávárdi pataka 6 km., 5. Bükkhavas pataka 6 km. hosszú lakott területtel. Összesen 2574 lélekszámmal és mintegy 300 forgalmi néppel.

Felsőlok beépített lakott területe 120 □ km., írva százszázötven négyzetkilométer. Középloké pedig 150 □ km.

Ezekből világos az is, hogy az új templomban Gyimesfelsőlokon a hitoktatás megkezdésére és folytonos gyakorlására égető szükség van. De világos az is, hogy egy pap, bármilyen önfeláldozó legyen is, arra teljesen képtelen. Ha a felsőloki hívek, kik a mostani plébániától 20 kilométernél is távolabb vannak, kora hajnalban indulnak is el, misére alig érnek. De másfelől csak egyik templom befogadásukra, mint azt Kegyes Főpásztorunk látta, nem elegendő. Ha a halandóság a rendesnél nagyobb lesz, temetni sem érhet el egy pap, gyóntatni s a haladókát szentségekkel ellátni lehetetlenség.”

Aggályok

Benke János gyimesloki lelkész, amikor 1900. márc. 1-jén beterjesztette Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspöknek jóváhagyás céljából a tervezett felsőloki templom tervrajzát és költségvetését, kísérő levelében már megfogalmazta a Bodor testvérek templomépítő törekvésével kapcsolatos aggályait, amelyek az egy évtizedig elhúzódó áldatlan viták kiinduló gondolatainak tekinthetők. Érdemes tehát szó szerint idéznünk a levél legfontosabb részét: „...a loki egyházközség roppant terjedelme és a hívek nagy sokasága miatt a lelkészi teendő már most oly nagy mérvű, hogy kivált egyes alkalmakkor alig-alig győzhető meg, s ha az építtetni szándékolt templomban később külön szolgálat kívántatnék, ami valószínű is leend a gyimesfelsőloki hívek által, akkor e kettős terhet még egy legerősebb vállú lelkész sem lenne képes egymagára

elviselni. Tehát ez esetben egy kiegészítő állás szervezése válnék föltétlen szükségessé. Úgyde e tervvel szemben a lelkészi jövedelem (740 forint lótarási általánnyal együtt) oly szerény, a mely éppenséggel nem áll arányban a jelenlegi teherrel sem, s a mely... egyetlen lelkész megélhetésére is alig elégséges. Ugyanezért, s a később könnyen bekövetkezhető zavarok kikerülése végett is alázatos véleményem szerint talán már most eleve kikötendő lenne, hogy a templom építése csakis oly feltétel mellett engedélyeztetik, hogy a gyimesfelsőlói híveknek az építendő templomban külön szolgálatot a jelenleg adni szokott lelkészi jövedelemért kívánni vagy nem leend joguk, vagy ha ily külön szolgálatot kívánnának, úgy azt külön – később megállapítandó – díjért fogja az egyházi személyzet teljesíteni. Mert már most hangzik többek részéről az ige, hogy ha tervezett templomuk elkészülhet, akkor abban külön szolgálatot fognak kérni, mi ha valósul, azon dilemma elé fog könnyen állíttatni az egyházi személyzet: ha el nem fogadja – a mint nem is lehet – e külön ténykedést a mostani dotatioért, a melyet Felsőlok jelenleg ad, akkor ez a jövedelem is a nép által megtagadatik, vagy legalább is kínosan leend fölvehető; ha pedig elfogadja, akkor az egyházi személyzet jeleni állása leend csaknem semmivé téve, a mennyiben a most is alig bírható egyes szolgálat helyett ugyan azon csekély dotatioért oly kettős teher viselése követeltetnék, a melyet kiegészítő személyzet nélkül hordozni képtelen lenne bárki.²⁷

A püspök a Gyimesfelsőlokon építendő templom tervét a kor szokása szerint elküldte Kolozsvárra véleményezés céljából „az erdélyi római katolikus státus igazgatótanácsának”. Az 1900. márc. 13-án kelt válaszzevel szerint a templom tervrajza elfogadható, a kivitelezés alapjává válhat. Néhány ponton azonban ajánlatos módosítani. A „katolikus státus igazgatótanácsa” – nem lévén érintve anyagilag és munkaszervezetileg a dologban – nem fukarkodott az építetők dicséretével: „Midőn az összes iratokat szerencsénk van Méltóságodhoz ... tiszteletteljesen visszaszármaztatni, kifejezést adunk annak, hogy részünkről örvendetesen veszünk tudomást a vallásos áldozatkésztségnek ezen nemes megnyilatkozásáról az egyszerű emberekből és azt a státusgyűlésnek is be fogjuk jelenteni.”²⁸

A püspök valószínűleg alaposan meghányta-vetette a dolgot udvari tanácsadóival. 1900. márc. 19-én a felsőlói templom ügyében addig keletkezett dokumentumok mellékelésével levelet írt Murányi Kálmán csíkrákosi plébánosnak, a gyimesi helységeket is magában foglaló főesperesi kerület akkori főesperesének, amelyben felszólította, hogy „ránduljon ki” a leendő templom helyszínére. Az építetőkötől vagy a felsőlói hívektől „vegyen elfogadható jegyzőkönyvi biztosítékokat” az engedélyezés „feltételeire nézve”. A négy

²⁷ GYÉL. PHI. 1900/1163. (Előbb: 1900/932.)

²⁸ GYÉL. PHI. 1900/1163. (Előbb: 1900/932.)

feltételt, amelyekben a középloki plébános emberileg érthető aggodalmai burjánzottak tovább, a levél elején fogalmazta meg: *„Mielőtt a kápolna felépítését engedélyezhetném, az egyházi törvények értelmében előírt következő feltételek biztosításáról kell gondoskodni és pedig: 1. A hely, hová a kápolnát építeni szándékoznak elég tágas-e; alkalmas-e, és az egyház tulajdonát képezi-e? 2. A kápolna felépítése után ki gondoskodik annak állandó fenntartásáról, illetve a fenntartásra megfelelő alapítványi összeg letételéről? 3. Az építendő kápolnában kívánnak-e az érdekeltek isteni tiszteleteket tartani, mikor és ki fogja hordozni az előre megállapítandó isteni tiszteletek költségeit? 4. A kápolna kellő belső felszereléséről ki és miképpen gondoskodik?”²⁹*

Jellegzetesen arisztokratikus, cancellista, hivatalnok kérdések ezek. Egyéb-ként logikusak. Fényévnyi távolságra állnak az alapítók lelkes álmaitól. Egy olyan világot tükröznek, amelyben az egyház megszokhatta, hogy az új templomokat gazdag főurak és több száz éves közösségek alapítják. Távoli világnak tűnt még akkor a XX. század átpolitizált valósága, amelyben havasi templomok tucatja született Erdély hegyi tanyákkal meghintett tájain, népi összefogással, népi akarattal, dacolva tilalmakkal és a hivatali útvesztők nehézségeivel.³⁰

Murányi Kálmán főesperes a püspöki utasításnak megfelelően április második felében kiszállt Csíkgyimeslokra, de rövid ott-tartózkodás után dolgavégezetlenül tért haza. Megmutatták neki Felsőlokon az építendő templom számára kijelölt helyet, amit fölöttébb szűknek talált. Ráadásul kénytelen volt megállapítani, hogy a leendő templomkert két kocsmá között terül el. Felszólította az érdekelteket, hogy keressenek alkalmasabb helyet az új templomnak.

A felsőlókiak valószínűleg keresgéltek, az idő pedig múlt. Közeledett a nyár vége, amikor a főesperes újra Gyimeslokra utazott. Tárgyalt az építendő Bodor testvérekkel, az egyháztanács tagjaival és a felsőlóki nép képviselőivel. Az érdekeltek, elsősorban a gyimesloki egyháztanács tagjainak részvételével 1900. aug. 30-án Gyimesközéplokon ülést tartottak, amelyen jegyzőkönyvet vettek föl. Az egyháztanács ülésnek az volt a feladata, hogy választ adjon a püspök márc. 19-én feltett, engedélyezési feltétel gyanánt megfogalmazott négy kérdésére.

Az elnöklő főesperes az összejevetel elején elismeréssel szólt a Bodor testvérek vallásos buzgóságáról és csaknem példátlan áldozatkészségéről. A jelenlévő Bodor testvérek újra kinyilatkoztatták, hogy a kápolnát, amely előre láthatólag 16 616 koronába kerül, saját költségükön felépítik. A templom

²⁹ GYÉL. PHI. 1900/1163.

³⁰ GYÉL. PHI. 1900/1163. – A legjobb példák: Varság, Pálpataka, Fenyőkút, Szencsed, Eggerszék, Csinód, Orotva és a gyimesi völgyek kápolnáinak sokasága.

számára kiszemelt új telekről, az első kérdés tárgyáról, már a gyűlés előtt megállapították, hogy elég tágas. Ezt a tényt rögzítették a jegyzőkönyvben, minként Tankó János és neje Tankó Teréz nyilatkozatát is, amellyel a tulajdonukban lévő félholdnyi területet ingyen felajánlották a templom céljaira, tudomásul véve, hogy a terület telekkönyvileg is átkerül az egyház tulajdonába. A templomtelek adományozói, lévén írástudatlanok, a jegyzőkönyv végén a nevük elé tett kereszttel erősítették meg vállalásukat. A második pontra adott válaszként a kápolna fenntartásának alapjára felajánlások történtek. Ezeket rögzítették a jegyzőkönyvben: Molnár Péter 200, Tankó Fülöp 100, Bodor Péter 100, Bodor József nagy 100, Tankó János Imre fia 100, az öt felsőloki lakos tehát összesen 600 koronát ajánlott föl. (A felajánlók között szereplő két Bodor nem volt azonos a templomépítő Bodorokkal. Péter nem viselte az Andris ragadványnevet, és rosszul bár, de tudott írni. József pedig, a templomépítő Józseffel ellentétben, nem tudott írni és a „nagy” ragadványnévvel különböztették meg más Bodor Józsefektől. Molnár Péter jól tudott írni. Valószínűleg azonos volt azzal a Molnár Péterrel, aki a XIX. század utolsó évtizedében falusbíróként írta bele nevét Felsőlok történetébe. Tankó Fülöp ugyancsak tudott írni. Talán azonosítható a hajdani albíróval és kézbesítővel. Az ötödik felajánló Tankó János Imre fia írástudatlannak számított, de sokat szerepelt Felsőlok közéletében.)

A harmadik kérdésre adandó válaszként a felsőlokiak kinyilvánították azt az óhajukat, hogy a felépítendő kápolnában minden harmadik vasárnap és a sáros ünnepek harmadik napjain kívánnak „isteni tiszteletet tartatni”, ami körülbelül évi húsz papi szolgálatot jelentene. A középloki egyháztanácsosok a felsőlokiak elképzelését fölöttébb elleneztek. Megállapodtak azonban abban, hogy a kérdés eldöntését főpásztoruk bölcs belátására bízzák. Ugyancsak a püspöktől várták annak meghatározását, hogy a felsőloki hívek mekkora külön járandóságot fizessenek a Középlokról Felsőlokra kijáró egyházi személyeknek az évente húsz alkalommal végzett külön szolgáltatásért.

A negyedik kérdésre a templomépítő Bodor testvérek kijelentették, hogy a templom berendezéséről saját költségükön maguk gondoskodnak.

A négy válasz birtokában az elnök a gyűlést bezárta. A püspök számára szükséges jegyzőkönyvet minden nyilatkozat-tevő és hitelesítő személy aláírta.³¹

A püspöki kérdésekre felelő egyháztanácsi ülés másnapján, 1900. aug. 31-én Benke János gyimesloki lelkész sebtében levelet írt a püspöknek, amelyben megpróbálta befolyásolni az egyházfőt, hogy az miként határozza meg a felsőlokiak külön fizetnivalóját a Felsőlokon végezendő egyházi „külön szolgáltatásért”: *„E díj kiszabására vonatkozólag bátorkodom legmélyebb alázattal*

---

³¹ GYÉL. PHI. 1900/3446.

méltóságod magas bölcsességét igénybe venni annyiban, hogy e díjat – ha méltóságod főpásztori kegyességével találkozand, illetve megegyezend – méltóztassék legalább is 150 forintban = 300 koronában, és pedig 100 forintot a lelkész, s 50 forintot a kántor részére megállapítani, következő indokaim alapján: 1. mert a miként most a díj megállapítatik, talán örök időkre úgy fog maradni. 2. mert nem csak az isteni szolgálat, hanem vagyonkezelés s e célból külön egyház-tanács-gyűlésbe való járás s más egyéb terhek is fognak a lelkész vállára neheztedni, a mi nem kis áldozattal fog jární. 3. a jeleni 740 forint lelkészi jövedelem és csekély kántori dotatio, amely e népes és terhes posítiön éppen nem kielégítő, a nép vonakodása miatt másképp nem, csak így emelhető. 4. pedig ... oly népes e hitközség, hogy egyes gazda jelenleg alig fizet papnak és kántornak s egyéb egyházközösségi dolgok fedezésére 1 forint 50 krajcárt, a mi más hitközségek népének képezésével szemben szinte nevetséges csekélység, miért is ha 350–360 gazda után az egyes 1 forint 50 krajcár fizetséghez még 150 forint hozzávonatik, még akkor sem mondható a hívek megterheltségének.³²

A középloki lelkész levelét a hazatérő főesperes elvitte magával Csíkrákosra, és az aug. 29-én felvett jegyzőkönyvvel együtt 1900. szept. 3-án továbbította Gyulafehérvárra. Kísérő levelében a főesperes kérte püspökét, hogy „méltassa magas és kegyelmes figyelmére” a gyimesloki pap kérését a felsőloki pót fizetnivaló mértékét illetően.

A püspök föltűnően gyorsan, már 1900. szept. 6-án válaszolt a főesperesi fölterjesztésre. Gyakorlatilag engedélyezte az építkezést a következő feltételekkel: „1. a hívek a kápolna fenntartására felajánlott 600 korona tőkét az egyház pénztárába a jövő tavaszig fizessék be. 2. a hívek által kért minden harmadik vasárnapon és a sátoros ünnepek harmadik napjain az isteni tiszteletek tartását az építendő kápolnában már most engedélyezem, ha a hívek az isteni tiszteletekkel felmerülő költségekre a lelkésznek évi kettőszáz korona és a kántornak évi száz korona fizetésére magukat jegyzőkönyvileg már most, az építés megkezdése előtt kötelezik, s annak állandó hordozására kellő és elegendő biztosítékot nyújtanak.”³³

³² GYÉL. PHI. 1900/3446.

³³ GYÉL. PHI. 1900/3446.

A templom építése, felszerelése és megáldása körüli bonyodalmak

Az 1900. szept. 6-án kelt kedvező püspöki döntés hatására valószínűleg elcsendesedtek Benke János gyimesloki plébános aggodalmai a Felsőlokon építendő templommal kapcsolatban. A nép körében is alábbhagytak a leendő templom működtetésének anyagi nehézségeit előrevetítő hangulatkeltő megnyilatkozások. A következő másfél-két esztendőben a tetteké volt a főszerep. Az építettő testvérek rendszeresen szorgalmazták az építést. A gyimesloki plébános a korábbi gyanakvásait mellőzve szorgalmasan és lelkesen adminisztrálta az adminisztrálni valókat. Az építkezéssel összefüggő fejleményekről többször levélben tájékoztatta Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspököt. A Gyulafehérvári Érseki Levéltárban fellelhető leveleiből képet alkothatunk a templomépítés fontosabb állomásairól, az építés szervezésének buktatóiról.

1900 őszén az építkezés világi engedélyeztetése után egy „kebli bizottság” alakult azzal a céllal, hogy a templom építésére vonatkozó előkészületeket megtegye, majd felügyeljen az építkezésre. Benke János plébános lett a bizottság elnöke, Szabó János körjegyző pedig a bizottsági jegyző teendőit látta el. A bizottság elnöke és jegyzője hírlapokban közzétett hirdetések révén 1901. január 3-ra tűzte ki az építendő felsőloki templom „árlejtését”, mai kifejezéssel szólva, versenytárgyalását. A hirdetések szövege szerint kikötöték, hogy csak „építészeti oklevéllel” rendelkező „hazai építőmesterek” pályázhatnak a munka elnyerésére. Az árlejtésen két mester jelent meg: a csíkpálfalvi Gál József és a csíkszépvízi Szász István. A templomépítésre felügyelő „kebli bizottság” tagjai ismerték a két építő mestert, ezért nem jutott eszükbe, hogy kérjék tőlük oklevelüket. A templomépítés jogát és üzleti lehetőségét Gál József kapta meg, mivel kevesebbet kért, mint vetélytársa. A bizottság azonnal szerződést is kötött vele, amely szerződés azonban csak püspöki aláírással válhatott volna hatályossá. Erre azonban egy váratlan fordulat miatt nem kerülhetett sor.

Néhány nappal az „árlejtés” után a vesztés Szász István bejelentette a bizottságnak, hogy a nyertes Gál József vállalkozó nem képesített építőmester, nincs oklevele, ezért nem jogosult az építkezés elvégzésére. Fenyegetőzött, hogy megfellebbezi a bizottság döntését, majd ígéretét be is váltotta.

A bizottság felszólította Gál Józsefet, hogy mutassa be építőmesterei oklevelét. A csapdába került vállalkozó csak egy iparendélyt tudott bemutatni, ami kisebb építkezések elvégzésére jogosította. A bizottság természetesen nem tudta eldönteni, hogy a felsőloki templom kisebb vagy nagyobb építkezésnek számít-e. Ezért két bizottsági tagot elküldtek Csíkszeredába, a vármegyei építészeti hivatalba, hogy ott Pap Domokos főmérnöktől kérjenek tanácsot. A főmérnök nem találta elégségesnek Gál József képesítését az új

templom felépítésére. Egy szerződésmintát is adott a küldötteknek, hogy annak alapján szerződjenek a kiválasztandó új vállalkozóval. E szerződés-minta tanulmányozása során a bizottság tagjai rájöttek, hogy a Gál Józseffel kötött szerződés azért is eleve érvénytelen, mert azt nem az építető testvérpár kötötte a vállalkozóval, hanem a bizottság elnöke és jegyzője, holott ők anyagi háttér nélkül anyagi felelősséget nem vállalhattak. A gyimesloki plébános kérte püspökét, hogy a „kebli bizottságot” oszlassa föl, mivel a kudarc után már az építetők fognak vállalkozót keresni, és a kiválasztott vállalkozóval maguk fognak szerződni.³⁴

1901. febr. 25-én a két építető hirdetésének eredményeként újabb „árlejtésre” került sor. A három vállalkozó közül Antal Domokos csíkszépvízi földbirtokos, egyben tégl- és cserépgyáros ajánlotta szolgálatait a legkedvezőbb, 14 300 koronás áron. Az építetők őt választották, és azonnal meg is kötötték vele a szerződést.³⁵

Márc. 5-én a gyimesloki plébános jóváhagyás céljából megküldte a szerződést a püspöknek, aki véleményezésre eljutatta azt Kolozsvárra, az erdélyi római katolikus státus igazgatótanácsához. Az igazgatótanács szakértői azt ajánlották, hogy az építési költség 10%-át kitevő óvadék, amelyet a vállalkozó előre átad az építetőnek, az építkezés befejezése után két évig tartassék vissza. Visszaadását egy utóvizsgálat eredményétől tegyék függővé. A püspök megfogadta a tanácsot, és Benke János plébánoson keresztül ápr. 17-én utasította az építetőket a szerződés kiegészítésére.³⁶

Már folyt az építkezés, amikor 1901. máj. 29-én Gyimesközéplokon kiegészítették a szerződést, amelyet Benke János plébános jún. 11-én elküldött Gyulafehérvárra. A püspök jún. 15-én hagyta jóvá.

A templomépítési tervrajzok sajnos, a sok postai küldözgetés, vagy az 1916. évi felsőloki háborús iratpusztítás eredményeként mára eltűntek. Kutatásaim során nem kerültek elő. Fennmaradt viszont másolatban a felsőloki templom építési szerződése, amelynek szövegét a kiegészítéssel együtt alábbiakban szó szerint, teljes terjedelmében közlöm.

„Szerződés

Mely egy részről Csík Gyimes Felsőloki Bodor József András és Bodor Péter András, mint vállalat adók a magok nevében, más részről Antal Domokos Csík Szépvízi lakos, mint vállalkozó között a Csík Gyimes Felsőlokon építendő Római Katolikus templom építési munkálatainak végrehajtására vonatkozólag köttetett.

³⁴ GYÉL. PHI. 1901/607.

³⁵ GYÉL. PHI. 1901/1044.

³⁶ GYÉL. PHI. 1901/1498.

1. Alulírott vállalkozó kötelezi magát, hogy a fent körül írt munkákat a jelen szerződésnek és ennek kiegészítő részét képező következő mellékletnek, u. m. általános feltételek, részletes feltételek és különös feltételek I., V., VI., VII., VIII., IX., X., jelzet(ű) füzetek, valamint a részletes tervek, elő méret költségvetésnek megfelelőleg az általa ajánlott egységi árak mellett, vagyis 14.300 korona, az az tizennégyezer háromszáz korona vállalati árért 1901. október 31-ikéig minden részleteiben tervek szerint pontosan és hiány nélkül el fogja készíteni.

2. Ezen szerződésnek és kiegészítő mellékleteiben foglalt feltételeknek szigorú és pontos megtartására, az építetők biztosításául szolgálendő kézi zálog képpen a vállalkozó a vállalati összegnek 10%-át, tíz százalékát, az az Egyezer négyszáz harminc, 1430 korona biztosítékot tesz le, mely biztosíték egyik építető Bodor József Andris kezén helyeztetik el.

3. Ha a vállalkozó ezen szerződésnek, vagy ezen szerződés kiegészítő részeit képező okmányokban foglalt határozatnak bármely pontját pontosan nem teljesítené, minek meg ítélese az építetők által választott szakértő mérnököt, s jelen esetben az egyházi főhatóság kiküldött szakértő mérnökét illeti, ennek esetleges ily értelmű véleménye esetén az építetőknek jogában álland vállalkozótól a vállalatot bírói beavatkozás nélkül saját hatás körükben beszüntetni és elvenni, és a munka folytatását, vagy saját közvegi által házilag, vagy bárki által bár mely áron a vállalkozó költségén és veszélyére teljesíttetni, ez esetben az általános feltételek 31. §-ában meg állapított határozmányok lesznek érvényben.

4. A vállalkozó munkatársai keresetét kizárólag kész pénzben tartozik kifizetni, s egy meg határozott helyre szóló utalványok kiadása, vagy a vállalkozónak bár mely oly tette, mely a munkásokat meg rövidítené, el van tiltva. Ezen határozmány be nem tartása miatt a vállalkozó szerződés szegőnek tekintendő.

5. Az építetők kötelesek magukat ezen szerződés feltételeinek elismerése mellett, hogy a meg határozott időre és kikötött feltételek szerint teljesítendő munkálatok és munkákért a vállalkozónak kijáró pénzüsszegek, az általános és különleges építési feltételek értelmében, mindazon által kellő figyelemmel arra, hogy vajon a fentebb harmadik pontban említett eset nem fenyegeti-e az építőket, ki fognak fizettetni.

6. Ezen szerződés 2 eredeti példányban és két hitelesített másolatban állittatik ki. Az eredeti példányok egyike az építetőknel marad az összes feltételekkel összefűzve, a másik eredeti 1 koronás bélyeggel ellátva vállalkozó kezére adatik. A másolatok közül egyik példány az egyházi főhatósághoz jóváhagyás végett, a másik a kir. pénzügy igazgatóságához hivatalos használatra felterjesztetik.

7. Jelen szerződés mind két szerződő felet az aláírástól kezdve kötelezi, kivéve azt az esetet, ha azt az egyházi főhatóság megsemmisítené.

Ezzel ezen szerződés felolvasás és helyben hagyás után szerződő felek által a tanúk jelenlétében aláíratott.

Kelt, Csík Gyimes Középlök, 1901. február 25. Bodor József sk., + Bodor Péter Andrásé, megkért névaláírója Szabó János sk., Antal Domokos sk. vállalkozó. Elöttünk: Antal Péter sk., mint tanú. Kiss István sk., mint tanú.

Toldalék: Főpásztor Úr Ő Méltóságának 1498–1901. számú leirata értelmében az együtt jelen lévő szerződő felek kiegészítésül a következő pontokat kéri írásba foglalni:

8. Vállalkozó a teljesen befejezett munka átadása és kifogástalan átvétele napjától számítandó két évig a munka jóságáért és tartósságáért vagyoni felelősséget vállal magára és erre esetleges jogutódjait is kötelezi.

9. A 10% óvadék csak az előbbi pontban kikötött időnek lejártával eszkezendő utó- felülvizsgálat eredményéhez képest fog a vállalkozónak kiadatni.

10. Lehető per esetére szerződő felek alávetik magukat a csíkszeredai királyi járásbírósg illetékességének és a sommás eljárást elfogadják.

Ezen toldalékban foglalt pontok a szerződő felek és együtt jelen volt tanúk előtt felolvastattak, megmagyaráztattak és a szerződő felek által elfogadtatván saját kezüleg aláírtattak, illetőleg kézjeggyel elláttattak. Gyimes Középlökon 1901. évi május hó 29-én.

Antal Domokos sk., Bodor József sk., + Bodor Péter, névírója Szabó János sk., Elöttünk: Szabó János sk. körjegyző, mint tanú, Benke János sk. mint tanú.³⁷

1901. máj. 29-én Benke János gyimesloki plébános jelentette Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspöknek, hogy a „...Bodor testvérek által Gyimesfelsőlokon építtetni szándékolt kápolna fundamentuma már kiásatván, s az anyag egy része is a helyszínére szállítatván, vállalkozó mielőbb hozzá óhajt fogatni a munkához.” Kérte főpásztorát, hogy intézkedjen a templom alapkövének megáldásáról. A püspök jún. 1-jén a folyamodó plébánost ruházta föl az alapkő megáldásának jogával.³⁸

1901. júniusától valószínűleg nagy tempóban folyt az építkezés, mivel 1901. okt. 30-án Benke János gyimesloki plébános már azt jelentette Gyulafehérvárra, hogy a felsőloki templom „immár teljesen készen áll, csak a mérnöki felülvizsgálatra, illetve átvétel-átadásra várakoznak úgy a vállalkozó, mint az építtető testvérek”.³⁹

A műszaki átadás-átvétel azonban a beköszöntött rossz idő miatt az érdekeltek közös megállapodása folytán 1902 tavaszára halasztódott. A második meszelést nem lett volna értelme 1901 novemberében, a zimankós időben elvégezni. Megvárták a tavaszt, és 1902 áprilisának elején meszelték be másodszor az új épületet.

³⁷ GYÉL. PHI. 1901/2303.

³⁸ GYÉL. PHI. 1901/2137.

³⁹ GYÉL. PHI. 1901/4204.

1902. ápr. 17-én Benke János gyimesloki plébános örömmel jelentette főpásztorának, hogy az új templom már föl van szerelve oltárral, orgonával, szószékkal, luszterrel, (csillárral), kehellyel, misekönyvvel és két haranggal.⁴⁰ A XX. század elején több népes és módos erdélyi helységben új templom épült, például: Zetelakán, Oroszhegyben, Korondon stb. Ez jó alkalom volt arra, hogy a lebontott régi templomok berendezési tárgyaiból juttassanak a szegényebb helységek ekkortájt épülő új kis templomainak.⁴¹ Mivel a gyimesfelsőlaki templomot két magánszemély építtette és rendezte be a saját költségén, nem maradt nyoma annak, hogy a templom berendezését, felszerelési és kegytárgyait kitől, hol és mennyiért vásárolták. Homály fedí, hogy jutottak-e felszerelési és kegytárgyak a felsőlaki templomba, más régebbi templomokból adományozás révén. Ezekre a kérdésekre nem ad feleletet az a lajstrom sem, amelyet 1908-ban készítettek az akkor hat esztendőes felsőlaki templom ingó és ingatlan vagyonáról.⁴²

Az 1908. évi templomi vagyionlajstrom készítője a hatváltozatú orgonát meglepő módon „gyenge karban lévőnek” nevezte, amelyet 1908 júliusában festeni is kellett. Hat év alatt egy új orgona általában nem válik „gyenge állapotú”-vá. Következésképp, 1902 első felében a felsőlaki templomban nem új, hanem használt orgonát szereltek föl. Egy jóval későbbi, 1918. évi levélváltásból tudjuk, hogy a felsőlaki orgonát valaha Rieger Ottó budapesti császári és királyi orgonagyára készítette. Homlokzati sípjai őnből voltak.⁴³

Az 1908. évi leltárban szerepel az 1902-ben említett csillár, amely üvegből készült, és hat gyertyát lehetett égetni rajta. A világítást szolgálta még 12 fali karos gyertyatartó. Figyelemre méltó, hogy a feltámadási szobrot fából faragták. Az evangéliumi oldalon lévő szószéket újnak és fölöttébb díszesnek tartotta az összeíró. A szőnyegek, textíliák között előfordult egy *festékes*, amely valószínűleg székely népi szőttes lehetett, és a táj népművészetére jellemző textíliaként került az „oltár zsámolyára”. Az oltár fölött Szent András képét láthatták a templomjáró hívek. Az oltárral együtt a Szent András képet tekintették a legdrágább tárgynak az egész templomban. 1400 koronára értékelték, akkor, amikor az orgona 800 koronát, az egyik harang 674 koronát, a másik harang 410 koronát, az ezüst kehely paténával 181 koronát, az aranyozott bronz monstrancia 93 koronát, a *festékes* szőnyeg 6 koronát, egy kötött Rituale 11 koronát, a statio képek 100 koronát, a sekrestye előtti csengő 10 koronát, a templombeli padok 400 koronát, az ezüstözött füstölő tömjén tartóval 26 koronát ért. A lajstromban nem emlegették azt a két régi-

⁴⁰ GYÉL. PHI. 1902/1707.

⁴¹ Vö.: BÁRTH János 2001. 137.

⁴² CSISOPI. Főesperesi iratok. 1908.

⁴³ GYIFELOPI. Plébániai iratok. 1918.

nek látszó faszobrot, amely manapság az oltáron áll: Szent János szobrát és Szent József szobrát.

Az 1908. évi vagyoneleltár alapján képet alkothatunk az 1902-ben befejezett felsőloki templomról. Szentélye „keskenyebb és törpébb” volt, mint a templomhajó, amelytől „cancellus”, vagyis áldoztató rács választotta el.

Az egész templomot deszkával padolták, cseréppel fedték. Falait téglából rakták. Lapos mennyezetét stukatúrosan képezték ki. A bejárat fölött emelkedő tornyát bádoggal földték. Az orgona a kóruson állt.

Bár 1900. aug. 30-án a gyimesloki egyháztanács fentebb már bemutatott ülésén a Bodor testvérek kijelentették, hogy saját költségükön berendezik a templomot, bizonyos berendezési és liturgikus tárgyak megvétele a felsőloki nép körében végzett pénzgyűjtés révén történt meg. Erre utal a gyimesloki plébános egy későbbi, 1902. jún. 26-án papírra vetett, kissé ingerült szövegkörnyezetű kijelentése: *„...minden egyházi szerek, mint kehely, misekönyv, kereszt, lobogók, zászlók, luszter, harangok stb. beszerzését az új templom részére én eszközöltem, minden vonakodás nélkül a néptől összegyűjtött fillérekből, sokszor felhíva a szószékről adakozásra a népet...”*⁴⁴

A templomberendezéssel kapcsolatos hajdani pénzgyűjtésre utal az a tény is, hogy az 1916. évi pusztítás előtt, egészen pontosan az 1908. évi plébániai leltárkészítés idején a plébánia irattárában a 19. szám alatt volt egy könyvszerűen bekötött füzet, amelyet a leltárkészítő a következő módon határozott meg: „Orgona alapra gyűjtött pénz nyilvántartási könyvecskéje”⁴⁵

Benke János gyimesloki plébános 1902. ápr. 17-én levélben kérte főpásztorát, hogy szentelje föl az elkészült felsőloki templomot. Majláth Gusztáv Károly püspök különösebb gond nélkül megígérhette, hogy személyesen végzi el a fölszentelést, mivel május elejére tervezett bérmakörútja érintette Gyimest is. 1902. ápr. 22-én Gyulafehérváron kelt levelében megnyugtatta Benke János gyimesloki plébánost, hogy közelgő béрмаútja során az elkészült felsőloki kápolnát „benedikálni” fogja. Ennek érdekében elküldte Felsőlokra a szükséges portatilit, vagyis a szent ereklyével ellátott, oltárépítménybe helyezendő kis oltárkövet.⁴⁶

Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspök 1902. máj. 1-jén a bérmakörút tervének megfelelően valóban Gyimesbe utazott. Máj. 3-án ebédig a gyimesi, vagyis a kontumáci templom környékén tartózkodott. Sokat sétált az erdőben. Élvezte a jó havasi levegőt. Máj. 3-án du. 1 órakor indult visszafelé. Megtekintette a bükki iskolát, majd tovább ment Felsőlokra, ahol a tervezett programhoz képest váratlan fordulat történt. Erről érdemes idéznünk a kora-

⁴⁴ GYÉL. PHI. 1902/5049.

⁴⁵ CSISOPI. Főesperesi iratok. 1908.

⁴⁶ GYÉL. PHI. 1902/1707.

beli tudósítót, a gyimesbükki Historia Domus naplószerű feljegyzéseinek megfogalmazóját: „...Útnak indultunk ő méltósága kíséretében Gyimes Felsőlok felé, hol az újonnan épült kápolnát szerencsétette kegyes főpásztorunk látogatásával és imádságokat végzett. Ez alkalommal sem nem benedicaltatott, sem nem consecraltatott az új templom. E szent ténykedés későbbi időre halasztatott. A templom látogatása végeztével ő méltósága elbúcsúzóan papjaitól és híveitől, Csíkszentmihályra hajtatott.”⁴⁷

Valószínűleg örök rejtély marad, hogy ápr. 22-én kelt levelében tett ígéretével ellentétben Majláth Gusztáv Károly püspök máj. 3-án miért nem végezte el a meglátogatott új felsőloki templom benedikálását. Talán nem érezte jól magát? Talán a templom működtetésével kapcsolatos újra felélénkült viták befolyásolták különös döntését? Talán így próbálta serkenteni a felsőloki misézésről ábrándozó felsőlokiakat az egyházi szolgálatért hozandó anyagi áldozatra? Talán így akarta késleltetni, hogy a felsőloki egyházi szolgálat megfizetésétől ódzkodó felsőlokiak hamarosan birtokba vehessék templomukat?

Az új felsőloki templom, 1902 nyarán és kora őszén felszentelés és megáldás nélkül állt a helyén. Fölszentelés és megáldás hiányában misézni nem lehetett benne. A következő oldalakon ismertető nagy viták miatt a misézés anyagi- és presztízs-okokból sem kezdődhetett el Isten új gyimesi hajlékában.

Egy röpke utalásból tudjuk, hogy 1902. okt. 19-én egy vitákkal terhes gyűlésen a felsőloki nép bizonyos képviselői kérték a kápolna megáldását. Az elnöklő Murányi Kálmán csíkrákosi plébános, főesperes válaszában kijelentette: „...a kápolnának megáldását szíves készséggel teljesítem annál is inkább, mivel ezt nekem ... a Méltóságos Püspök Úr ... szóbelileg meg is hagyta, elébb azonban el kell oszlatni azon differentiát, mely a lelkész ezen külön szolgálatának díjazására nézve a lelkész és a felsőloki hívek között most is fenn áll.” Nov. 22-én a főesperesi kerület vezetője a témával kapcsolatban azt tanácsolta főpásztorának, hogy a megáldásra vonatkozó kérelmet addig nem szükséges teljesíteni, amíg a Felsőlokon végzendő külön egyházi szolgáltatás díjában a felsőloki hívekkel nem sikerül megegyezni. Szó szerint így fogalmazott a több tűz között vergődő főesperes: „Mivel e nélkül a kápolna megáldása felesleges lenne, vagy esetleg a lelkész és a hívek között nem kívánatos torzsalkodást szülne.”

Két nappal később, 1902. nov. 24-én Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspök a régóta húzódozó ügy meglepő fordulatoként utasította Benke János gyimesloki lelkészt, hogy a felsőloki hívek – általam alább bemutatandó – kedvőtlen ajánlatának megfelelően, ideiglenesen, a kápláni állás megszervezéséig „...folyó évi advent első vasárnapjától számítva, minden harmadik vasárnap és

---

⁴⁷ GYIBÜPI. HD. 62. p.

*a sátoros ünnepek harmadik napján a felsőloki hívek által esetenként adandó fuvar és két korona ellenében a felsőloki kápolnában olvasott szentmisét tartson.*⁴⁸

Bár iratok nem tanúskodnak róla, feltételezhetjük, hogy Benke János gyimesloki lelkész engedelmessé tett püspöke nagy megterheléssel járó, kevés anyagi hasznot hozó utasításának, és 1902 decemberének első vasárnapján, a templompatrónus Szent András apostol napjához közeli időpontban megtartotta az új felsőloki templomban az első szentmisét. Mivel az egyház törvényei szerint akkortájt külön engedély nélkül szentmisét csak felavatott, tehát felszentelt (consecrált) vagy megáldott (benedicált) épületben lehetett tartani,⁴⁹ kikövetkeztethető, hogy 1902 decemberének első vasárnapján az első mise előtt az új templom esperesi megáldása is bizonyára megtörtént.

Viaskodások

Már ott magasodott a Tátros völgye fölött az új felsőloki templom épülete, amikor 1902 februárjában ismét kiújultak az építkezés idejére úgy-ahogy elcsendesedett templomműködtetési viták, intrikák, küzdelmek. A közvéleményben uralkodó megkerülhetetlen bajok szála 1900 őszén ejtődött el, 1902 februárjában tehát oda kellett visszanyúlni.

Miként tanulmányomban fentebb már volt róla szó, 1900. szept. 6-án Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspök úgy rendelkezett, hogy a felsőloki templomban nyújtandó külön egyházi szolgáltatásért, ami kb. évi húsz misézést jelentett, a felsőloki hívek jegyzőkönyvileg ígérenek meg, még az építés megkezdése előtt, a gyimesloki plébánosnak évi 200, a gyimesloki kántornak pedig évi 100 koronát.

A gyimesloki plébános a püspöki rendelkezés megérkezése után annak rendje módja szerint össze akarta hívni a felsőloki hívek gyűlését, hogy jegyzőkönyvbe foglalhassa kicsikart ígéretüket a 300 korona külön járandóság kiszolgáltatásáról. Tervét közölte az építető Bodor testvérekkel, akik nagyon kérték, hogy ne hívja össze a gyűlést. Joggal félték attól, hogy a gyűlésen elszabadulnak az indulatok, és a nép, mivel még sehol sem látja a tervezett templomot, az építetők „irigyeinek” sugallatára nemmel szavaz. Ezáltal veszélybe kerül nagy tervük megvalósulása, a templom felépülése. Arra igyekeztek rávenni papjukat, hogy a gyűlés megtartását halassza el arra az időre, amikor már áll a templom, mert akkor majd a nép könnyebben tesz anyagi ígéretet. A plébános méltányolta az idős építetők nemes szándékát, teljesítette különös kérésüket, és a püspöki utasítást némiképp mellőzve, „lebeg-

⁴⁸ GYÉL. PHI. 1902/5049.

⁴⁹ MIHÁLYFI Ákos 1933. 190.

tetve” elhalasztotta a beláthatatlan következményeket is tartogató gyűlés összehívását.

1902 februárjában azonban már állt „a díszes szép templomocska”, sokan abban reménykedtek, hogy tavasszal miséznek is benne, ezért a plébános nem halaszthatta tovább az 1900. szept. 6-án kelt püspöki utasítás második pontjának népgyűlésen történő megtárgyalását. 1902. febr. 6-ra összehívta a régóta halogatott gyűlést, amely nem várt kudarccal végződött. Az elnöklő plébános hosszú előterjesztése után, a jegyzőkönyv írójának megfogalmazása szerint, rövid, de tömör határozat következett: *„...jelenlevők Dobál Gergely úr indítványa folytán kimondják, hogy mivel a nép olyan szegény, hogy már most is 40% póttadó van az egyesekre kivetve és így még nagyobb területtel megróni a népet nem lehet, ez okból a kért isteni szolgálat tartásával felmerülő lelkészi és kántori költséget, 300 koronát nem képesek hordozni, s e miatt alázattal kérik Gróf Püspök Úr ő méltóságát, hogy ezen fenn kitett összeget kegyelmesen elengedni, de azért a kért isteni tiszteletek tartását engedélyezni méltóztassék.”*⁵⁰

A mai kifejezéssel szólva, kissé populista ízű jegyzőkönyvi határozatot, az attól elhatárolódott Benke János lelkészen kívül a következő felsőlókiak írták alá: Dobál Gergely, Antal György, Bodor József, Póra András, Tankó Fülöp, Molnár Péter, ifj. Tankó Péter, Bodor Péter Pálé saját kezűleg, Tankó István, Bodor Péter, Ambrus György pedig Molnár Péter keresztel hitelesített név-írásával.

Benke János gyimesloki plébános 1902. márc. 12-én hosszú levelet írt Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspöknek, amelyhez mellékelte a kedvezőtlen kimenetelű febr. 6-i gyűlés jegyzőkönyvét. A kissé megkeseredett plébános arra kérte a püspököt, hogy ne teljesítse a felsőlókiak kérését, hanem követelje tőlük a külön egyházi szolgáltatásért egyszer már megállapított 300 koronás fizetést a „felsőlóki papbérhez csatoltatva”. A plébános indokait, mivel jó képet adnak Felsőlok népéletének némely sajátosságáról, érdemes szó szerint idéznünk:

1. *„A 40% póttadót nem egyházi, hanem községi ügyekben fizetik.*
2. *Nem is ép oly sárba esett szegények, a mint magukat feltüntetni szeretik.*
3. *Alig hiszem, hogy egész Erdélyben egy képét fizető egyházközség népe kevesebb egyházi terhet viselne, mint az itteni nép; mert minden család csupán 3 koronát, a szegényebbek 1 koronát, sőt némelyek 40–60 fillért fizetnek papbér czímen; de az ekként begyűtt összegből is lelkészt és kántort kifizetve, még 160–180 korona felesleg marad évenként a két községben.*

⁵⁰ GYÉL. PHI. 1902/1194.

4. Éppen ily papbér maradék Felsőlok községben évenként lenni szokott csaknem 100 korona, s így a még hiányzó 200 koronát 370 család után – mert ennyi család van jelenleg Felsőlokon – felosztva, alig jut egy-egy családra a mostani képen felül $\frac{1}{2}$ koronánál több. Vagy ha a jobbmódúak a jelenlegi 3 korona helyett 4 koronát fizetnek, így is kijön a kívánt 300 korona, s úgy vélem, hogy 4 korona egyházi fizetség még korántsem tönkretévő terü.

5. Négy kilométernyi távolságra lévén innen az új templomocska, az oda való feljárással még annyira szaporodik a hegyeken, havasokon és patakokon szétszórta lakó 4500 lélekkel bíró községek adminisztrálási rengeteg terhe, a mely akár-melyik erős vállú fiatal lelkész próbára tenne, de amely szolgálattal legkevesébe sem áll arányban a jelenlegi 740 forint = 1480 korona fix fizetés, melyből egyúttal legalább 2 ló is tartandó.”

Levele végén a plébános megemlítette azt az új hangot, amelynek foszlányai már susogtak a gyimesi patak völgyekben: „...a középloki hívek, kiknek körében van az eddigi anyatemplom, kijelentették előttem, s szükség esetén jegyzőkönyvi határozatban is készek kimondani, hogy ők minden harmadik vasárnap és a sátoros ünnepek harmadik napján isteni tisztelet nélkül maradni semmi szín alatt nem akarnak, ebbe csak kényszer folytán nyugszanak bele; hanem inkább készek egy kápláni állás szervezésébe, ha Felsőlok is erre utaltatik, vele együtt, a rájuk eső fizetés megajánlásával belemenni, annál is inkább, mert látják a terheknek naponkint emelkedő oly szaporodását, melyet egy lelkeszi erő nem sok idő múlva amúgy sem lesz képes elviselni.”¹¹

A lehangoló jegyzőkönyvre és a tényfeltáró szomorkás levélre 1902. márc. 21-én a püspök bölcsebbet nem válaszolhatott, mint utasította Benke János gyimesloki plébánost, hogy értesse meg felsőloki híveivel „...míg az évi legalább 300 korona költség összeget nem biztosítják, addig a kért istentisztelet tartása iránt nem intézkedhetem.”¹²

A gyimesloki plébános a megyebíró közvetítésével másolatban megismertette a felsőloki egyháztanácsosokkal a kérésüket elutasító püspöki levelet. Tulajdonképpen patthelyzet alakult ki, amiből nehéz volt megtalálni a kiutat. Benke János plébános ismét megpróbálkozott a kiút felvázolásával. Beszélgetésekkel fokozatosan elhintette azt a gondolatot a hangadónak számító középloki és felsőloki hívek körében egyaránt, hogy az egységes loki egyházszervezetnek egy káplánra lenne szüksége, aki istentiszteleteket tartana Felsőlokon, de munkájával segítené plébánosát a nagy kiterjedésű és népes egyházközség egész területén. A nép képviselőinek tulajdonképpen azon kellene gondol-

¹¹ GYÉL. PHI. 1902/1194.

¹² CSISOPI. Főesperesi iratok. 1902. – Ugyanez: GYÉL. PHI. 1902/1194.

kodni, hogy miként teremtsen elő a lakosság az elengedhetetlenül szükséges káplán járandóságát. Ezzel szemben, Benke János plébános megfogalmazása szerint, bizonyos felsőloki személyek azt hitték és azt terjesztették, hogy püspökük „köteles ingyen isteni szolgálatot végeztetni vagy ingyen lelkészi állást adományozni nekik”.

A gondolat terjedt, és rövid időn belül maguk az egyháztanácsosok kérték, hogy a segédlelkészi állás ügyében tartsanak értekezletet. A plébános 1902. jún. 1-jére hívta össze az egyháztanácsosok gyűlését, ahol a középloki és a felsőloki képviselők egyaránt kinyilvánították, hogy akarják a segédlelkészi állás megteremtését. A megvalósulás érdekében megajánlottak évi 400 forint, azaz 800 korona járandóságot. A plébános az összeget kevesellte, de az ügy előrehaladása érdekében elfogadta az ajánlatot. Nyugalma azonban nem tartott sokáig, mert a következő napirendi pont tárgyalása során kitörték az ellentétek. Az egyháztanács tagjai nem tudtak megegyezni abban, hogy a megajánlott 800 koronából mennyi jusson a népesebb Középlokra és a kisebb lélekszámú Felsőlokra. A gyűlés sikertelenül, határozathozatal nélkül oszlott szét.⁵³

Hasonló módon zajlott le és hasonlóképpen eredménytelenül zárult a megajánlott 800 koronás kápláni járandóság Középlok és Felsőlok közötti felosztási arányról kirobbant vita miatt, az 1902. júl. 3-án megtartott egyháztanácsai közgyűlés is.⁵⁴

Közben a templomot felépíttető Bodor testvérek 1902. jún. 15-én levelet írtak Gyulafehérvárra, Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspöknek.⁵⁵ Ezt a levelet fentebb, a Bodor testvérek áldozatvállalásának indítékairól szóló fejezetben viszonylag hosszan idéztem. Most azokat a részeit említem meg, amelyek az új templom használatba vételének ajánlása, a felsőloki misézések megkezdésének sürgetése, illetve az új káplán munkába állításának szorgalmazása mellett, nagyon finoman bár, név nélkül utalnak a templom építtetői által elszenvedett, „emberi gyarlóságokból” fakadó „gáncsoskodásokra”, a „haszontalan anyagiasság” naponta látható „telhetetlenségére”. A levél végén tanulságos csángó megnyilatkozás olvasható: „...*mi és népünk szeretjük jó papjainkat. Szeretettel hordjuk nekik sűrű misére valónkat s más ajándékainkat. A köztünk való megélhetési viszonyok sokkal kedvezőbbek, mint más egyházmegyékben.*”⁵⁶

A papok csángó megbecsüléséről szóló sorok papírra vetése és a „gáncsoskodásra” vonatkozó kijelentés személytelenségbe burkolása ellenére az érzé-

⁵³ GYÉL. PHI. 1902/5049.

⁵⁴ CSISOPI. Főesperesi iratok. 1902.

⁵⁵ GYÉL. PHI. 1902/5049. – Az 1902. jún. 26-án kelt terjedelmes nyilatkozatot valószínűleg a főesperesnek küldte meg a plébános. A főesperes 1902. nov. 22-én a püspökhöz írt leveléhez mellékelte.

⁵⁶ GYÉL. PHI. 1902/30/2455.

keny lelkületű, de ugyanakkor meglehetősen indulatos Benke János gyimesloki plébános azonnal magára vette a ködösítő határozatlansággal megfogalmazott címezés nélküli vádakat. Fölöttesei felszólítására fölöttébb hosszú és ingerült nyilatkozatban reagált a gyimesfelsőlaki templomépítők levelében foglaltakra. A Bodor testvéreket tulajdonképpen nem kárhoztatta, annál inkább az általuk megfogadott, „nagyhangú frázisokat” pufogtató „kontár firikálót”. Úgy vélte, a püspökhöz folyamodó Bodor testvérek „korlátolt elméjükkel” föl sem fogták, meg sem értették, mit írt az általuk fizetett tollnok. A levél fölbérelt papírra vetőjének nevét a plébános nem említette meg, de ismerte a szóban forgó személyt. Rossz véleménye volt róla. Többek között istenkáromlónak, templomkerülőnek, harácsolónak nevezte. Természetesen a gáncsoskodásra és az anyagiasságra vonatkozó, magára értelmezhető levélbeli halvány vádakat nagy vehemenciával sorban visszautasította.⁷⁷

A nyári dologidő valószínűleg nem kedvezett a pártoskodásnak és az ádáz érdekérvényesítő küzdelmeknek. 1902 októberében azonban ismét lángolni kezdett a viták parazsa.

Murányi Kálmán csíkrákosi plébános, főesperes újra átkelt a hegyeken, és 1902. okt. 19-én elnökösködött a gyimesloki egységes egyházközség felsőlaki közgyűlésén. Az összejövetelen részt vevő néhány felsőlaki küldött kijelentette, hogy Felsőlok egyházilag el akar válni Középloktól, abban a reményben, hogy a leendő felsőlaki plébános számára a püspök megszerzi az évi 1600 koronás államsegélyt. A felsőlakiak elmondták, hogy a leendő plébánia házportáját már megvásárolták. Az épület felépítéséről gondoskodnak. Az elnöklő főesperes intette a nagyralátó felsőlakiakat, hogy az önálló plébánia szervezése lassan fog menni, addig is szavazzák meg a felsőlaki misézésért a gyimesloki plébánosnak adandó évi 300 koronát. A korábbi felszólításokhoz hasonlóan a felsőlaki küldöttek ekkor sem voltak hajlandók a 300 korona megígérésére, ellenben kijelentették, hogy *„minden szolgálattétel alakalmával fuvarról gondoskodnak és minden szentmise szolgáltatást két koronával fizetnek”*. A gyimesloki plébános az ajánlatot ismét nem fogadta el és ezzel a gyűlés feloszlott, a főesperes hazautazott.⁷⁸ A nagy hatású, sokat emlegetett gyűlés jegyzőkönyvét Molnár Péter, Bodor József, ifj. Tankó Péter és Bodor Péter hitelesítőként, Tankó Péter községi bíró, Fodor János, Póra András, Bodor Péter Péteré, Tamás József és Antal György részvevőként írta alá.

Azon a címen, hogy az okt. 19-i gyűlésen kevesen vettek részt, a gyimesloki plébános okt. 22-re újabb gyűléseket hívott össze, mégpedig egyet a középlakiaknak, egyet pedig a felsőlakiaknak.

⁷⁷ GYÉL. PHI. 1902/30/2455.

⁷⁸ GYÉL. PHI. 1902/5049.

A középlokaiak okt. 22-én kifejezték aggodalmukat a felsőllokiak elválási törekvései miatt. Nagyon jól fölmérték, hogy ha Felsőlokon önálló plébánia alakul, a középloki plébános tartása és a középloki egyházi épületek gondozása az ő nyakukba szakad. Középlok népe egyedül lesz kénytelen fizetni mindazt az egyházi járandóságot, amit eddig Felsőlok népével együtt fizetett. Éppen ezért a középlokiak kinyilvánították azt a kívánságukat, hogy jöjjön létre egy segédlelkészi állás. Belementek abba, hogy a segédlelkészi állás megvalósulása után évente fizetendő 800 korona többlet járandóságot *füst szám után* fizessék a felsőllokiakkal együtt. Ragaszkodtak viszont ahhoz, hogy amikor már lesz az egyházközségnek káplánja, a nagy ünnepek alkalmával Középlokon és Felsőlokon egyaránt legyen mise, mert így legalább jobban elférnek az emberek a két templomban.

Ugyanezen a napon a felsőllokiak kinyilvánították azt a szándékukat „...*hogy ők a segédlelkészi állás szervezésével teljesen szakítanak, s Középloktól minden áron elválni s maguk részére Gyimesfelsőlokon egészen külön lelkészi állást szervezni, illetve parochiát felállítani kívánnak és akarnak*”. A nevezetes határozatot aláírták: Tankó Péter községi bíró, Antal György, Molnár Péter, Bodor József, Bodor János, ifj. Tankó Péter, Bodor Péter, Ambrus András Józsefé, Ambrus András veres. (Az utóbbi két írástudatlan személy nevét Molnár Péter vetette papírra.)⁹⁹

Benke János gyimesloki lelkész rezignált hangú levél kíséretében küldte a két jegyzőkönyvet Csíkrákosra a főesperesnek. Bár minden erejével harcolt a kápláni állás megvalósulásáért, a felsőllokiak nyakasságát látva feladni látszott elképzelését, amikor belefáradva a küzdelembe azt írta a főesperesnek, hogy talán nem is baj, ha a felsőllokiak elválnak, legalább vége lesz a folytonos sűrűlódásoknak.

A szívós és elszánt gyimesloki plébánost azonban nem olyan fából faragták, aki könnyen feladja a küzdelmet. Az okt. 22-i kudarc után néhány nappal új akcióba kezdett. Abból indult ki, hogy okt. 22-én a felsőllokiak kevesen voltak jelen, amikor határoztak az elszakadásról és az önálló felsőlloki egyházszervezet létrehozásáról. Éppen ezért megbízható embereivel meghordoztatta az okt. 22-i felsőlloki jegyzőkönyvet a patakokban, a felsőlloki köznép körében. Szószékről is kihirdette nov. 2-án a felsőllokiak határozatát. Arra számított, hogy ha a felsőlloki nép megismeri az önálló plébánia megvalósításával reá váró terheket, azonnal szembefordul az elszakadás szorgalmazóival. Számítása bevált. Hatalmas szervezkedés indult meg a patak völgyekben az elszakadás terve ellen és a kápláni állás megvalósítása érdekében. 1902. nov. 8-án mindkét közigazgatási értelemben vett község népe megfogalmaztatta az

⁹⁹ GYÉL. PHI. 1902/5049.

erdélyi püspöknek címzett „fellebbezését”. A középlokiak nyilatkozatát korabeli számolás szerint 203 családfő, a felsőlokiak akaratnyilvánítását 182 családfő írta alá. Valószínűleg többen is aláírták volna a „fellebbezéseket”, ha a férfiak egy része nem tartózkodott volna a „havasokban” a karácsony előtti téli időszak jellemző tevékenységével, az állatteleltetéssel foglalatoskodva.

Témánk szempontjából kevésbé fontos a középlokiak nyilatkozata, ezért csak röviden utalok rá. Középlok megnyilatkozó lakosai tulajdonképpen megismételték azt az álláspontot, amelyet képviselők az okt. 22-i gyűlésen határozatként fogadtak el. Most persze sokkal szebben, az alkalomhoz illő körülményekkel, némi párosszal fogalmaztak. Különösen szépen hatott annak felemlítése, hogy Felsőlok népe tulajdonképpen rokonaikból, testvéreikből, gyermekeikből áll. Elutasították a néhány felsőloki által szorgalmazott egyházi elszakadást. Kiálltak a segédlelkési állás megteremtésének terve mellett.

A felsőlokiak 1902. nov. 8-án azt érzékeltették „fellebbezésükben”, hogy ők, az aláírók jelentik a felsőloki többséget, okt. 19-én és okt. 22-én viszont egy néhány főből álló felsőloki kisebbség határozott az elszakadás, az önálló felsőloki egyházközség megteremtéséről. A nov. 8-án megfogalmazott felsőloki nyilatkozatot, mint a legkisebb anyagi hátrány rémével is manipulálható nép rövidlátásának, tudatos félrevezettségének jellemző dokumentumát, teljes terjedelmében közlöm.

*Méltóságos Gróf Püspök Úr!
Kegyelmes Főpásztorunk!*

Gyimesfelsőlokon a Bodor testvérek által építtetett templomocskához ugyan ezek által Méltóságodtól kért külön lelkési állás ügyében folyó évi október hó 19-én Főtisztelendő Murányi Kálmán kerületi Főesperes úr elnöklete alatt felső- és középlokiak részvételével közgyűlés tartatott, mellyen egy néhány felsőloki érdekelt ember a középloki hívekkel szemben azon határozatot hozta, hogy Felsőlok népessége a középlokiaktól egyházilag elválni és külön parochiát állítani, szóval teljesen külön egyházi személyzetet és ennek beállítását igénybe venni kívánja. Ezen határozat folyó évi november hó 2-án lelkész urunk által kihirdetettvén, s ekként tudomásunkra jutván, mü felsőloki kepe fizető hívek sietünk fenti határozat ellen e tiszteletteljes fellebbezésünket benyújtani, s fiúi hódolattal kérni kegyelmes főpásztorunkat, hogy az egy néhány ember által hozott határozatot elutasítani, minket a középlokiakkal egyházilag – mint eddig volt – együtt hagyni méltóztassék.

E tiszteletteljes folyamodásunk, illetve alázatos kérésünk indokai ezek:

1. Előbb nevezett közgyűlésen felsőloki részről alig voltak 10–12-en jelen, s ezek hozták a jelzett határozatot, míg mü a nagy többség – akiket pedig szintén illetelt

volna a hozzászólási jog – mit sem tudtunk a gyűlésről; mert noha lelkész urunk – a mint ez utólag értelmünkre jutott – már a gyűlés előtt három nappal át adta a meghívót községi bíránknak a nép összehívása végett, bíránk ezt nekünk tudomásunkra nem juttatta, tán éppen azért, hogy határozatukat annál könnyebben meghozhassák, ennek mi ellent ne mondhassunk.

2. Mi felsőlókiak a középlókiakkal egy hitközséget képezvén, együtt viseltünk idáig úgy a lelkészi, mint a kántor terheket minden család után egyformán kivetett rovatalból, s még így együttesen is a sok községi kiadások miatt elég nyomasztó volt a teherviselés, évenként ránk többnyire haszonbéres birtokokon tengődő szegényekre kivetett rovatalt saját zsebünkből fedezni; míg ha Felsőlok Középlóktól külön szakíttatnék, noha nagyon el vagyunk szaporodva, teljes összeroskadásnak lennénk külön kitéve; mert el is tekintve egy külön lelkész fizetésének hordozásától, úgy a lelkészi, mint a kántori és harangozó-sekrestyési épületek beállítása, valamint ez utóbbiak évi szolgálati díja és a szükséges telkek beszerzése teljes erőnket kimerítené, ezeket megbírni képtelenek lennénk; holott Középlókkal együtt maradva, mindezekben szükségét nem szenvednénk; mivel úgy lelkipásztorunk és kántorunk részére – ha nem is nagy, de mégis – elégséges telekkel és szükséges épületekkel bírunk közösen, melyekről – mint magunkéról – hogy lemondjunk s helyettök egy egészen új tetemes áldozatú teherbe belemenyünk: ezt végre egy néhány emberért kívánni sem lehet. De ha még módunkban is állana is mind ezt végre hajtani, ám építkezésre megfelelő telket még drága pénzen sem lehet kapni. Hisz a néhány ember határozatában emlegetett telek is – ha bár csak akkora, mellyen egy papi lakás sem férne meg – csak úgy van felajánlva özv. Mányi Jánosnétól, hogy még ő él és 30-31 éves fia, addig kötelesen legyen Felsőlok érette 18 forintot, az az 36 koronát haszonbér(ként) fizetni évenként, ami újból csak a terhet szaporítaná.

3. Mi már régi kedves templomunkat – mint édes mindnyájunkét – annyira megszoktuk, hogy attól megválni semmi áron sem akarunk egy magán személyek által emelt épületért, amelyben máris – bár meg sem kezdődött az Isteni szolgálat – rendreutasítások történtek. Aztán kedves halottaink is mind a régi templomunk körében nyugodnak; oda vágyunk mi is zárandokolni érettök imát mondandó, s ha majd üt óránk, közöttük kívánunk pihenni is.

4. Középlók népessége, tekintettel a felsőlóki új templomocskában kívántató isteni szolgálatra s másrészt az egész lóki egyházközség nagy népességére és kiterjedésére, elég méltányoson beleegyezett egy káplányi állás szervezésére, s e célból – miként tudomásunkra jutott – határozatilag kimondotta, hogy különválni nem akar; hanem Felsőlókkal együtt egy kápláni fizetést füst után kivetendő rovatalból kész fedezni s ez az álláspont a mi óhajunknak is ... megfelelő lenne teljesen.

Mindezek alapján legalázatosabban kérjük újból is Kegyelmes Főpásztorunkat, hogy ama néhány ember határozatát, melyben Felsőlok különválását s külön

parochia felállítását kéri, elutasítani, Felsőlokot Középlokkal ezutánra is egy hitközségnek hagyni s legfőlebb egy segédlelkészi állás szervezését elrendelni kegyeskedjék. Mindezekért mi alatt írt felsőloki hívek annál fiúbb hódolattal bátorkodunk kegyelmes főpásztorunktól esedezni, mert ellen esetben középloki anya meggyénkhez szakadni és pártolni teljes erőnkéből igyekszünk.

A mi kegyelmes főpásztorunk felszentelt kezeit csókolva, legmélyebb hódolattal öröklünk, Méltóságos Gróf Püspök urunknak leghívebb fiai:

Gyimesfelsőlokon 1902 November hó 8-án.

Benke János gyimesloki plébános 1902. nov. 9-én elégedetten küldte meg a két „fellebbezést” Murányi Károly főesperesnek. Kommentáló soraiból azokat idézem, amelyek arra utalnak, hogy észrevett a felsőloki nyilatkozatban egy olyan elrejtett gondolatcsírát, amely a későbbi erősen manipulált viták egyik vissza-visszatérő alapkérdésévé terebélyesedett: „...az elválásból jelenleg aligha lesz gáliczkő, mert a felsőlokiak közül sokan, még azok is, akik az új templomon felül és annak környékén laknak, ki jelentették, hogy készebbek elválás esetén inkább Középlokhoz szakadni, mintsem új plébánia fellállításába belemenni”. Volt még a kommentáló plébánosnak egy különös megjegyzése, amely a diplomatikus levelek álarca mögül kibuktatta a több körülményből is gyanítható valóságot. Nevezetesen azt, hogy az előre mutató elszakadási törekvések a kisebbségben maradt idős építető testvérpár köré szerveződtek: „Csak az építető öregek és néhány velök tartó ragadnak meg minden eszköztervök kivételére, de a nagy többség még neheztel rájuk erőszakoskodásaikért.”⁶⁰

Néhány nappal a „fellebbezések” megszületése és a főespereshez érkezése után küldöttség kereste föl Felsőrákoson Murányi Kálmán főesperest. A küldöttség tagjai – köztük Bodor József Andrásé, a templom egyik építetője – az elszakadási törekvések, a kisebbségben maradt, előre látó felsőlokiak képviselői voltak. Szavaik szerint a „fellebbezések” elkészülte után már ők sem ragaszkodtak az okt. 19-én hozott elszakadást szorgalmazó határozathoz, ámbar kifejtették azt a meggyőződésüket, hogy a „fellebbezők” is minél előbb meg fognak barátkozni a Középloktól való egyházi elszakadás eszméjével. Kérték templomuk régóta húzódó megáldását és a felsőloki misézés elkezdését.

A főesperes 1902. nov. 22-én összecsomagolta a nyár óta felgyülemlett felsőloki jegyzőkönyveket, nyilatkozatokat, plébánosi leveleket, és egy részletes levél kíséretében elküldte Majláth Gusztáv Károly püspöknek. Alaposan feladta a leckét, amikor a püspökre bízta annak eldöntését, hogy a távlati elképzelésektől függetlenül átmenetileg ragaszkodjon-e a püspökség a gyimesloki plébános által igényelt évi 300 korona felsőloki külön járandósághoz,

⁶⁰ GYÉL. PHI. 1902/5049.

vagy a felsőloki misézés mielőbbi megkezdése érdekében a gyimesloki plébános akarata ellenére fogadja el a felsőloki nép misézésenkénti két koronás, vagyis jelképes fizetésre utaló ajánlatát. A levél végén a helyzet lehetetlenségét, tarthatatlanságát jól érzékelő főesperes bizalmasan azt tanácsolta főpásztorának, hogy átmenetileg talán elvégezhetné a gyimesloki plébános a felsőloki istentiszteleteket a megajánlott jelképes díjazásért.

Ezek után 1902. nov. 24-én írta meg Majláth Gusztáv Károly püspök a fenntebb, a templom megáldásával kapcsolatban már idézett utasítását, amelynek értelmében a felsőloki plébános 1902 adventjének első vasárnapján a felsőlokiak által megajánlott fuvarért és misézésenkénti két koronáért köteles volt elkezdeni a felsőloki misézést. Ugyanebben a levélben a püspök a gyimesloki segédlelkészi állás megteremtését tűzte ki távlati célként.⁶¹

A plébánia ház építése Felsőlokon

Az 1903-as esztendő viszonylag csendesen telt el a felsőloki templom és a felsőloki egyházi önállósodás történetében. 1902 végétől minden harmadik vasárnap és a sátoros ünnepek harmadik napján misét mutatott be a felsőloki templomban a gyimesloki plébános. Ez bizonyára tetszett a felsőloki nép többségének. A paratok lakói végre érzékelték, hogy az új felsőloki templom mégiscsak közelebb van, mint a megszokott középloki anyatemplom. A helyzet bizonyára nem tetszett a gyimesloki papnak, mivel felsőloki misézéseiért nem kapta meg azt a jövedelmet, amelyet szeretett volna. Valószínűleg abban bizakodott, hogy a fennálló állapot átmeneti, hiszen a közeljövőben megvalósul a gyimesloki kápláni állás, ezáltal mentesül a felsőloki terhektől, és anyagi természetű sérelmei is orvoslást nyernek. Az elszakadást ellenző „győztes” felsőlokiak, akik a gyimesloki plébános manipulációjának eredményeként szembefordultak saját jövőjükkel, és kicsinyes napi anyagi megtakarítások bűvöletében nem ismerték föl saját távlati érdekeiket, bizonyára zavarodottan jártak-keltek a felsőloki templom árnyékában. A „vesztes” felsőlokiak, akik közé a község vezetői és a templom építetői is tartoztak, némi szomorúsággal fűszerezett sértődést érezhettek, és talán időnként a küzdelmekbe való belefáradás jelei mutatkozhattak rajtuk. Benke János gyimesloki plébános és a felsőloki templomot építető Bodor testvérek elhidegült kapcsolata valószínűleg jótányit sem javult. Hűvös távolságtartás, kölcsönös bizalmatlanság jellemezhetette találkozásait.

⁶¹ GYÉL. PHI. 1902/5049. fogalmazványként. – Díszes, tisztázott változata: CSISOPI. Főesperesi iratok. 1902.

Az elszakadás felsőloki híveiben 1903 folyamán valószínűleg megérlelődött a felismerés, hogy saját költségükön minden áron papi lakot kell építeni Felsőlokon, mert ha áll a plébánia ház, kedvező történelmi pillanatban más pozícióból tárgyalhatnak Felsőlok egyházszerkezeti hovatartozásának sorsáról, mint megfelelő papi lakás nélkül.

A felsőloki templomot építtető Bodor testvérek közül Bodor József Andrásé érzett maga körül annyi anyagi erőt, hogy saját költségén vállalkozzon a felsőloki papi lak és melléképületeinek felépítésére. Egyik leveléből tudjuk, hogy tervét felvetette szóban Majláth Gusztáv Károly püspöknek is Csíksomlyón. Mivel abban az időben gyimesi idős parasztemberek jobbára csak a pünkösdi búcsú idején vetődtek el Csíksomlyóra, és a püspök is feltehetőleg a pünkösdi búcsú alatt vendégeskedett a kegyhelyen, feltételezhetjük, hogy a somlyói beszélgetésre a püspök és Bodor József Andrásé között 1903 pünkösdjén kerülhetett sor.

A felsőloki papi lak építésének dédelgetett tervét valószínűleg a középloki papi lak építésének ügye, illetve az azzal kapcsolatos nézetkülönbség és vita indította el a megvalósulás útján. Történt ugyanis, hogy a gyimesloki egyházszerkezet Középlokon álló plébánia háza a XX. század első éveiben már csaknem lakhatatlanná vált. Az 1850-es években, az egyházszerkezet létrejött idején toldozták-foldozták össze fából. Tetőzetének és falazatának fái a XIX–XX. század fordulójára elkorhadtak. Ráadásul reményt sem nyújtott arra, hogy a várva várt káplánnak szoba jusson benne.

1903. dec. 13-án Benke János gyimesloki plébános egyháztanácsi gyűlést tartott a plébánia ház építésének kérdéseiről. A gyűlésről írott jegyzőkönyv tanúsága szerint, a plébános előterjesztésére „...a felsőloki egyháztanács tag urak, számszerint nyolczan, egyhangúlag kijelentik, hogy a Középlok területén lévő régi papilak helyébe egy újnak felépíttetéséhez hozzá nem járulnak, azért mert maguknak Felsőlokon külön épületet kívánnak építtetni egy leendő lelkész számára.” A középloki egyháztanácsosok viszont kijelentették, hogy az épülethez szükséges fa, kő, porong (apró kavicsos homok) biztosítását és az építkezés fuvarozási terheit a rájuk eső arányban vállalják, de nem adják meg a felsőlokiakra maradó anyagot és munkát. Pénzbeli hozzájárulást ők sem ajánlottak. Kifejezték azt a reményüket, hogy a püspök anyagilag támogatni fogja a középloki papi lak építését.⁶² A gyimesloki plébános tehát nem várt vereséget szenvedett. Nemcsak felsőloki hívei tagadták meg a plébánia ház építő terveinek támogatását, hanem középloki hívei is fölöttébb szűkre szabták ajánlatukat.

⁶² CSISOPI. Főesperesi iratok. 1904.

Az 1903. dec. 13-án tartott egyháztanácsi gyűlés jegyzőkönyvének végén az elnöklő Benke János plébános, illetve a két „megyebíró”, Bodor János és ifj. Antal János aláírása mellett feltűnt „Gábosi Dénes jegyző” aláírása. Utóbbi bizonyára azonos azzal a Gábosi Dénessel, aki a gyimesloki plébánia első káplánja, majd a gyimesfelsőlóki expositura első expositus lelkésze lett. A rendelkezésünkre álló forrásokból nem derül ki, hogy 1903. dec. 13-án milyen minőségben tartózkodott Középlokon. Már kinevezte a püspök káplánnak, vagy csak vendégeskedett leendő állomáshelyén? Ha már káplán volt, lakott-e „albérletben”, hiszen a papi lak rossz, régi épületében egy „szobácska” sem juthatott neki?

Néhány nappal később, 1903. dec. 30-án újabb gyűlésre került sor a középlóki iskola termében a középlóki hívek számára. Jelen voltak, korabeli megfogalmazás szerint, a „középlóki hívek és Felsőlokról többen.” A gyűlésen, szokatlan módon, nem a bizonyára sértődött plébános, hanem ifj. Antal Gábor középlóki főmegyebíró elnökölt. A fentebb említett Gábosi Dénes végezte a „megkért jegyző” teendőit. A gyűlés középlóki résztvevői valamivel többet ígértek, mint két héttel korábban, Luca napján. Pénzt ugyan ismét nem ajánlottak, de vállalták, hogy ha a felsőlókiak végképp hátat fordítanak a középlóki egyházi építkezésnek, a természetes építőanyagok (fa, kő, kavicsos homok) előteremtésének és mindenféle építőanyag fuvarozásának teendőiből a felsőlókiakra eső részt is elvégzik.

A gyűlésen jelen lévő felsőlókiak a lezárt jegyzőkönyv végére odaírták a maguk nyilatkozatát: *„Mi alattírt felsőlóki hívek észrevevén, mily ügyről fognak tárgyalni a középlóki hívek, megjelentünk e gyűlésben s kijelentjük, hogy a Középlokon építendő plébánialak építéséhez kézséggel hozzájárulunk a fentemlített anyagok előállításában, vonzódván rendületlenül a mi anyatemplomunkhoz.”* A nyilatkozat szövege után kereszt nélkül és keresztetve felsőlóki nevek sorakoztak: Gábor Ferenc, Gábor Károly, Szőcs György, Eszenyi Antal, Fikó György, Gálos István, ifj. Balog Péter, idős Fodor Péter, ifj. Fodor Péter, idős Fodor István, Fodor József, Fodor György Józsefé, Fodor János, Tímár János bükösi, Ambrus Péter rab, Bodor Albert, Tankó János pádina öreg, Tankó Mihály pádina, Tankó János ifj. pádina, Tankó György pádina, Ambrus József, Tímár Dávid, Tankó Ferenc József, Bodor István Pál, Tankó István kicsi, Bausz János, Fodor István, Csilip János, Bilibók György, Bodor György, Bodor Péter Andrásé, Bodor Istvánné, Tankó János ifjabb birta görbei, Sima Albert ugrai, Bodor Péterné özvegy nagy felsőlóki, Gál Péter felsőlóki, Bodor István Imréné, Tímár György.⁶³

⁶³ CSISOPI. Főesperesi iratok. 1904. – A nevek egy külön lapon folytatódnak cím nélkül. Ebből gyanítható, hogy külön gyűjtötték őket házaknál.

1903 végén tehát újra felbukkant a gyimesloki egyházszervezetben a szét-húzás, az ellentétek szelleme. Elég volt egy viszonylag egyszerű téma fel-merülése, mint a középloki papi lak építésének megtárgyalása, máris szemben álltak egymással Középlok és Felsőlok képviselői, sőt Felsőlok ismét két pártra szakadt, a középloki plébánia-építést támogatók és a középloki plébá-nia-építést nem támogatók pártjára. Ebben a reménytelenül élesedő helyzet-ben megoldási lehetőségnek kínálkozott a felsőloki papi lak építésének egyéni anyagi áldozatvállaláson alapuló megkezdése.

Bodor József Andrásé, az egyik templomépítő testvér 1904. jan. 20-án leve-let íratott Gyulafehérvárra Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspöknek, amelyben engedélyt kért arra, hogy Felsőlokon saját költségén papi lakot és hozzá tartozó melléképületeket építtethessen. A felsőloki egyháztörténetben fölöttébb jelentős levelet, korjelző dokumentum gyanánt is, teljes terjedel-mében közlöm:

*Dicsértessék a Jézus Krisztus!
Nagyméltóságú püspök, méltóságos Gróf úr!
Kegyelemes uram!*

Isten segedelmével elhatároztam, hogy Gyimesfelsőlokon az újonnan épült templom közelébe egy tisztességes papi lakot építtetek, melyre nagyméltóságod Csík Somlyón szóval atyai beleegyezését adta nekem, mely buzdításra beszerezte a község a telket, én pedig saját vagyonomból a legrövidebb idő alatt felépíttetem arra a papi lakot – a legalázatosabban ide fogott rajz és költségterv szerint – ha excellentiád kegyeskedik arra nekem engedélyt adni.

Ezen szándékkal esdve kérem nagyméltóságodat, kegyeskedjen ezen papi lak rajzot felülvizsgálatni, arra főpásztori jóváhagyását megadni, s a lehető rövid időn kezeimre visszajuttatni, hogy vállalatba kiadhassam, mert az anyag beszer-zést a vállalkozó még a tél folyamán jobban eszközölhetné.

Bízva nagyméltóságodnak mindenkor gyakorolt atyai jóindulatába, kedvező választ várva maradok

kézcsókló engedelmes és hű szolgája

Bodor József Andrásé

Csík Gyimesfelsőlokon, 1904. évi Január hó 20. napján.⁶⁴

A levelet olvasva önkéntelenül is arra gondolunk, mennyit változott a gyi-mesi világ néhány év alatt, a felsőloki templom építésének kezdete óta. Akkor természetes dolognak számított, hogy az építetők rábízták tervüket a gyimesloki papra, aki helyettük oly aktívan intézkedett, hogy még az építési

⁶⁴ GYÉL. PHI. 1904/30/447.

vállalkozóval is maga írta alá tévedésből a szerződést a két építető csángó helyett. 1904 elején Bodor József Andrásé, mivel már többször csalódott plébánosában, maga küldte el a tervrajzot és a költségvetést a püspöknek. Választ bizonyára nem kapott, mert a püspöki kancellária papi útra terelte az ügymenetet, de az egyéni megnyilatkozás, a plébános „bajkeveréseit” viszonzó egyéni kiállítás ötlete mindenképpen jelzés értékű.

A másik figyelemre méltó tényező a politikai közösség szerepvállalása. Már az 1902. évi viaskodások dokumentumaiból is kitűnt, hogy Felsőlok község legfontosabb előjárói a templomépítető „Bodorokkal” tartottak, és Felsőlok és Középlok egyházszervezeti elszakadásának hívei voltak. Bodor József Andrásé 1904. jan. 20-i leveléből látható, hogy a plébánia ház telkét Felsőlok község vásárolta meg, elősegítve ezáltal az egyházi önállóságot szolgáló épületnek mielőbbi megépítését. A felsőloki községi szerepvállalást, alaposan felnagyítva, kifogásolta is fölöttébb Benke János gyimesloki plébános.

Bodor József Andrásé levelének vétele után 1904. jan 26-án a püspök utasította Benke János gyimesloki plébánost, hogy vizsgálódjék, és adjon tájékoztatást a megvett felsőloki papi telekről, a gazdasági és egyéb melléképületek felépítéséről, az egyházi épületek karbantartásának esélyeiről, valamint a felsőloki kántori teendők ellátásának mikéntjéről.

Benke János gyimesloki plébános 1904. febr. 9-én hosszú levélben tájékoztatta főpásztorát a fenti kérdésekről és hasonlókról. Soraiból kiderül, hogy a felsőloki papi telket felmértette. Hossza 69 öl volt, szélessége 2/3 részen 8 öl, 1/3 részen 6-4-2 ölben hegyesedett. A plébános úgy vélte, hogy *szép szűkön megférnek* rajta a tervezett épületek. Föltétlen szükségesnek tartotta, hogy a papi lakóház mellett épüljön *csűr odorral, istállóval és szekérszínnel, egy kettős sertésöl fásszínnel*. Megállapította, hogy a tervek szerint a *sütőház és a nyári konyha* a lakóépület alatt kap helyet. Úgy látta, hogy veteményes kertnek „édes kevés” terület jut. Enyhén rosszmájú volt az a javaslata, hogy a telek nagyságáról és alkalmasságáról szakértővel mondasson véleményt a püspökség az építés kérelmezőinek költségén.

A plébános a melléképületek felépítésének és a papi telek összes leendő épületének fenntartási költségeit nem látta biztosítottak. A hívek közül néhányan tettek ugyan erre ígéretet – írta, de hozzátette, hogy a felsőloki nép körében nagy a széthúzás. Sokan kinyilvánították azt a szándékukat, hogy nem a felsőloki, hanem a középloki plébánia építkezését támogatják.

A plébánosnak lesújtó véleménye volt Jánosi János felsőloki második községi tanítóról, mint ideiglenes felsőloki kántorról. *Valamicskét tud ugyan orgonálni, de az egyházi szertartásokat teljességgel nem érti* – írta róla némi rossz-

indulattal. Kántori telekről és kántori épületekről, természetesen nem tudott beszámolni.⁶⁵

1904. febr. 12-én Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspök levélben utasította Benke János gyimesloki plébánost, hogy tartson gyűlést a felsőloki hívek számára, és az összejövetelen jegyzőkönyvben rögzítse nyilatkozatukat a papi lak melléképületeinek felépítéséről, a papi telek épületeinek fenntartásáról és a kántor várható helyzetéről. Febr. 21-én vasárnap a középloki és a felsőloki templomban egyaránt kihirdette a miséző pap, hogy febr. 29-én gyűlés tartatik a felsőloki községháza épületében. A nagy jelentőségű gyűlésen Felsőlok 374 kepezetű családfője közül 160 gazda jelent meg. A többiek, úgy látszik belefáradtak a küzdelmekbe, és nem mutattak aktivitást, annak ellenére, hogy a mezőgazdasági munkáktól mentes, február végi farsangi idő fölöttébb kedvezett a gyűlésezésnek, a közéleti tevékenységnek. Az összejövetelen Benke János plébános elnökölt. (Bizonyos személyek nevét segített aláírni, tehát jelen volt a fentebb már említett Gábosi Dénes káplán is, aki a jegyzőkönyv végén, mint néviró, segédlelkésznek titulálta magát. Mindebből következik, hogy 1904 februárjában már káplánként dolgozott a gyimesloki plébános mellett. Bizonyára tevékenysége révén lehetett megvalósítani, hogy febr. 21-én vasárnap mindkét templomban kihirdessék a febr. 29-i gyűlést.)

Az 1904. febr. 29-én tartott felsőloki gyűlésen Bodor József Andrásé újra kinyilvánította szándékát, hogy a község által megvásárolt telken saját költségén felépítteti a plébánia házat. Korábbi vállalását megtoldotta azzal, hogy a szükséges gazdasági és melléképületek felállítását is elvégezteti a saját javából. A példásan nagylelkű és áldozatvállaló megnyilatkozás után a jelenlévő felsőlokiak egyik csoportja kijelentette, hogy mire az épületek elkészülnek, összeadnak 600 koronát fenntartási alap céljára. Ugyanők kijelentették azt is, hogy Jánosi János községi másodtanítót már korábban felkérték a kántori teendőik ellátására évi 120 korona járandóságért, aki szerintük „*készségesen és kielégítően végzi kötelességét*”, ezért a továbbiakban is számítanak kántori munkájára. Ezzel szemben a jelenlévő felsőloki családfók másik csoportjába tartozók kijelentették, hogy az első csoport tagjai által elfogadott határozathoz nem járulnak hozzá, vagyis nem ajánlanak pénzt a 600 koronányi épületkarbantartási alapba, „*mert ők régi templomukat, papi- és kántori épületeiket stb. elhagyni semmi szűn alatt nem akarják*”. A jegyzőkönyvet hitelesítette: Dobál Gergely, Eszenyei Antal, Antal Jóska György, Bodor János kicsi, Póra András, Tankó Péter és Bodor József Andrásé.

Benke János plébános 1904. márc. 1-jén kelt levele szerint az 1904. febr. 29-én tartott felsőloki gyűlés jegyzőkönyvét 160 felsőloki gazda írta alá.

⁶⁵ GYÉL. PHI. 1904/30/669.

Közülük 76-an az első csoportba, 84-en a második csoportba tartoztak. Alábbiakban olvasati nehézségek ellenére közreadom a jegyzőkönyvhöz csatolt aláíró lapok névsorait. Elhagyom az eredeti sorszámozást, mert ellentmondásokat, tévesztéseket tartalmaz. Közlöm viszont a név elé tett keresztet, amely arra utal, hogy viselője nem tudott írni. Elhagyom a névírók személyére tett utalásokat. Kérdőjellel jelzem az olvasati bizonytalanságot.

A nevek közreadása mellett szólt az a körülmény, hogy az 1904. febr. 29-i gyűlés esetében az aláírók két csoportja csak papírforma szerint különült el a 600 korona épületfenntartási alap megajánlása vagy nem megajánlása választóvonalán. A valóságban ennél sokkal többről volt szó. Az előző évek nagyrészt kívülről gerjesztett belharcai után a két névsor tükrözte a két tábor erőviszonyait. Némi sarkítással azt mondhatjuk, hogy az első csoportba tartoztak a Felsőlok egyházi önállóságát akaró, a jövőbeli érdekeket jól felismerő felsőlókiak. A második csoportba pedig azok a felsőlókiak adták nevüket, akik jórészt a gyimesloki plébános sugalmazására nem akarták Felsőlok egyházi önállóságát, következésképp, a múltra szavaztak, nem a jövőre.

Első csoport:

+ Tankó István Imrefi, + Gergely Jani Péter, + Tankó János bitang, + Ambrus András veres, + Bodor József nagy, + Bodor György Györgyé ifj., + Póra János ifj., + Tankó G. Imre, + Tankó Péter bitang József, + Tankó György bitang József, + Antal András, + Tankó György Jánosé, + Tankó István Ferencé, + Antal József, + Tankó János Jánosé, + Bodor Péter nagy, + Bodor György Györgyé idős, + Farkas Imre, + Tankó Károly czifra, + Ambrus József rab, + Bodor Péter vaszi, + Tankó Mihály, + Kolcsár András, + Bodor Péter Andris, + Bodor János görbei, + Tankó János bitang, + Kúna János, + Póra Jánosné özv., + Farkas József, + Tankó József padina, + Gergely József, + Baczoni János ifj., + Póra János idős, + Póra János ifj., Tankó Péter, Molnár Péter, Dobál Gergely, Tankó Péter ifj., Bodor János Györgyé, Antal József, Bodor György, Ambrus Dávid Miklósé, Tankó Fülöp, Bodor András, Szenkovics Lajos, Lupás József, Bodor János, Póra András, Antal György Józsefé, Antal János, Tankó György, Tankó József Jancsi, Póra József, + Tankó Ferenc, + Póra József, + Tankó János Imrefi, + Ambrus György tapsi, + Bodor Miklós nagy, + Tankó János Gergely, + Bodor János Andris, Jánosi János, + Galaczi Péter idős, + Ambrus Péter veres, + Tankó Fülöp Miklósé, + Puczi (?) István, + Farkas György, + Lupás Péter, + Bodor Péter Miska, + Bodor Péter Györgyé, + Tankó József, Tankó János, + Tankó Miklós, + Galaczi Péter ifj., Bodor Péter ifj., Ambrus György, Baczoni Miklós.

Második csoport:

Fikó György, Gábor Károly, Tímár Péter, Tímár János, Eszenyei Antal, Mánya János, Tímár Péter Miklósé, Ladó Péter, + Gábor Imbre, + Gál János, + Gál Imbre, + Gábor György Józsefé, + Tímár György Miklósé, + György Péterné özv., + Nagy János Istváné, + Csorba István, + Gábor Antalné, + Fodor István Imbrée, + Fodor János Imbrée, + Balog Péter zakota, + Kicsi István György, + Gábor Péter Istváné, + Bodor Péterné özv., + Símó János, + Csilip János, + Mihók János Eleké, + Tímár Józsefné, + Ladó Péterné, + Fodor Péter idős, + Gábor Péter Jánosné, + Fodor István idős, + Fodor Péter ifj., + Ladó István, + Birta János, + Bilibók János 18 éves, + Póra György, + Ambrus Péterné, + Tímár János, + Ferencz Péter, + Pap András, + Bilibók Péterné, + Gábor János Istváné, + Gábor József Józsefé, + Gábor Istvánné, + Tankó Imbre, + Tímár Miklós, + Gyurka Istvánné, + Lakatos Jánosné, + Czerán Györgyné, + Bilibók János, + Tankó Jánosné ifj. Págyina, + Czerán Péter Jánosé, + Vászi Miklós, + Gábor Gábor Istváné, + Baliga Györgyné, + Tímár Péter idős, + Szócs Györgyné, + Kristály Dániel, + Gábor József, + Balog József zakota, + Ambrus Péter, + Tímár György Borbáré, + Tankó János pádina, + Tímár Gábor, + Balla Ferenc ifj., + Tímár György Jánosé, + Bilibók Péter cerán, + Balla Ferenc idős, + Gábor György György Istvánnée, + Gábor Gábor Györgyé, + Balla Dénes, + Gábor János Györgyé, + Baliga Péter, + Gábor György Andrásné, + Baliga György, + Gábor József Györgyé, + László Imre, + Gábor Ferenc, + Gábor István, + Gábor Istvánné özv., + Gál Péter, + Pap János, + Tankó (Lukács) András, + Bodor Péter Pálé, + Szócs Andrásné özv., + Vaszi (Gyurka) János, + Tankó Kata Gábor Jánosné.

Az 1904. febr. 29-én tartott felsőloki gyűlés jegyzőkönyve olyan megosztottságról tanúskodik, amelyben az erőviszonyok nagyjából egyformák voltak. Bizonyos jelek azonban azt sejtetik, hogy Felsőlok politikai község vezetői jobbára az első csoporttal, az elszakadás és az egyházi önállósodás pártján állókkal tartottak. 1904 márciusában az első csoport megelégnítette tevékenységét és újabb aláírókat állított a maga pártjára. Megmozdult a politikai község is, és a felsőloki elöljárók levelet írtak Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspöknek. Datálatlan, de 1904 március eleje és április 10. között keletkezett, valószínűleg április elején íródott levelükben kérték főpásztorukat, hogy engedélyezze Bodor József Andrásé falusfelüknek Felsőlokon, az országút mellett, a megszerzett 100 méter hosszú, 14 méter széles telken a plébánia ház felépítését. A levélbeli kérelem indoklását érdemes szó szerint idéznünk: „*Kegyelmes Urunk! Elődeink 15–20 kilométer utat is megtettek, hogy elérhessék a templomot lelki üdvük keresése végett, a mostani nemzedéknél szintén meg van*

a jószándék, de a mindennapi terhes munkában kifáradva, elmarad e hosszú útról, s sokszor a korcsmába tölti az ünnepnapot, s ezért akarnók megóvni az elromlástól gyermekeinket s ezért akarnók minél hozzáférhetőbbé tenni a lelki-gyakorlatainkat.” A felsőloki előljáráóság által fogalmaztatott levelet aláírta a községi bíró, a községi albíró, több képviselő-testületi tag, a két községi tanító és sok közember. 16 sajátkezű aláírás, és 74 kereszttel ellátott névírás, összesen tehát 90 név szerepel a levél végén és a mellékelt íven. A kereszttel ellátott neveket ifj. Tankó Károly albíró vetette papírra. Valószínűleg ő szorgoskodott a beleegyező nyilatkozatok összegyűjtésével is.

Mivel a községi előljárók levelét követő nevek némileg eltérnek az 1904. febr. 29-i jegyzőkönyvhöz csatolt nevek első csoportjától, alábbiakban közlöm azoknak a felsőlokiaknak a nevét, akik aláírásukkal, illetve nevük leírásával támogatták Bodor József Andrásé plébánia ház építési tervét, és vele együtt Felsőlok egyházi önállósodásának gondolatát.⁶⁶

Tankó Péter községi bíró, Bodor János megyebíró, Tankó Péter ifj. községi albíró, Tankó György, Péli Lajos (tanító), Jánosi János (tanító), Tankó Fülöp, Molnár Péter, Bodor József Andrásé, Tankó József, Antal Péter, Tankó Gergely, Ambrus Dávid, Bodor Péter ifj., Tankó József Istváné, Tankó János, + Ambrus András, + Tankó István Imre fia, + Tankó János Imre fia, + Balog Péter, + Ambrus András Józsefé, + Ambrus György, + Antal Mihály, + Antal József, + Bodor János Péteré, + Bodor György Péteré, + Bodor József Miska, + Tankó József pádina, + Lecsenska Miklós, + Ambrus József rab, + Lecsenska András, + Bodor Péter Györgyé, + Tankó Fülöp pétuk, + Ambrus Péter veres, + Bodor György ifj., + Bodor György idős, + Gábor János magyarka, + Bodor János Andris, + Tamás András, + Tankó Miklós pétuk, + Bodor András, + Bodor Péter nagy, + Tímár János bumbik, + Antal András, + Bodor János nagy, + Ambrus György veres, + Bodor Miklós nagy, + Bodor József nagy, + Tímár Péter kötél (?), + Bodor Péter Borbálé, + Ambrus Miklós, + Fekete Elek, + Bodor Antal, + László József, + Gergely Jani Péter, + Karácson Péter, + László János idős, + László János ifj., + Bodor József Pálé, + László Péter, + Bodor Péter Andrásé, + Baczoni József idős, + Baczoni Tódor, + Tankó Jánosné özv., + Baczoni Péter, + Baczoni Miklós, + Bodor Péter vaszi, + Tankó György b. Józsefé, + Tankó Péter b. Józsefé, + László Péterné özv., + Tankó György b. Péteré, + Gergely Imre, + Tankó Ferenc, + Tankó András Ferencé, + Gergely János, + Gergely Péter, + Tankó Imre Jánosé, + Póra János ifj., + Póra János idős, + Póra Jánosné özv., + Tankó Károly czifra, + Póra Imre, + Tímár

⁶⁶ GYÉL. PHI. 1904/30/1793.

István, + Farkas József, + Farkas Imre, + Farkas Márton, + Balog János, + Tankó Miklós Gergelyé, + Tankó János bitang Jánosé, + Tankó János idősebb.

A felsőluki községi elöljárók levele valószínűleg nagyot lendített a plébánia ház építésének lassan mozduló ügyén. Bizonyára jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a püspök hamarosan engedélyezte az építkezést.

A felsőluki elöljárók levelének vétele után 1904. ápr. 10-én Majláth Gusztáv Károly püspök levélben utasította Rancz János alesperest, csíkkarcfalvi plébánost, hogy utazzon el Gyimesfelsőlokra, ahol a papi telek szomszédságában lévő megvásárolandó területet személyesen jelölje ki, majd tapasztalatainak közlésével segítse elő a püspöki döntést az építési engedély megadása vagy elutasítása vonatkozásában.⁶⁷ A szomszéd telekrész megvásárlásának szervezésére tett utasítás az adott feszült helyzetben inkább kancellista fontoskodásnak tűnt, de talán nem is ez volt a legfontosabb elem Rancz János alesperes küldetésében, hanem a friss információ gyűjtése és a helyzetelemzés, amelyet Majláth püspök a gyimesloki plébánostól, a felsőluki hívek egy részével kialakult kedvezőtlen viszonya miatt már nem remélhetett.

Rancz János alesperes 1904. ápr. 15-én utazott Gyimesfelsőlokra. Szétnézett, alaposan tájékozódott, majd hazatérve fontos levelet írt főpásztorának, az erdélyi püspöknek.

Levelében többek között egy sejtethető, de a korábbi forrásokban soha ki nem mondott összefüggésre világított rá: *„az épületek fenntartási alapjául lenni szándékolt 600 korona összeghez hozzájáruló aláírók a tekintélyesebb, tehetősebb és vagyonosabb egyének, a hozzájárulni nem akarók a szegényebb elemet képezik*”. Ennek az információnak a birtokában már érthető, hogy a gánccsokkodások, intrikák, bajkeverő félrevezetések ellenére miért tudtak újra és újra talpra állni a felsőluki egyházi önállósodás hívei. A pénz abban az időben is nagyhatalom volt. Pénz birtokában lehetett templomot építeni a kicsinyhitű zsvajgók, az anyagi érdekből akadékoskodó egyházi tényezők ellenében is. Pénz birtokában lehetett papi lakot építeni a folyamatosan gerjesztett ellenpropaganda közepette is. Pénz és világi tekintély védőpajzsa mögül meg lehetett valósítani a sokak által elképzelhetetlen és minden eszközzel gátolt felsőluki egyházi önállósodást. A felsőluki „haladók” és „maradiak” harcában tehát a „haladók”, az előre tekintők kedvezőbb gazdasági és szociális háttere jelentette a döntő tényezőt.

Visszatérve Rancz János alesperes helyzetértékelésére, föltűnő, hogy az az egyházi telek, amely községi vásárlás révén a plébánia ház építőinek rendelkezésére állt, a gyimesloki plébános lekezelő véleményével ellentétben, az

⁶⁷ GYÉL. PHI. 1904/30/1793.

alperes levelének szavai szerint tökéletesen megfelelt a tervezett cél megvalósításához a körülményes telekbővítő földvásárlás nélkül is: „...*a felsőloki papi telekűl megvásárolt belsőség ez idő szerint teljesen megfelel a célnak a mennyiben azon az épületeket, a méretek szerint, elég kényelmesen lehet elhelyezni, s még udvara és kis veteményes kertje is marad a szomszédos terület megvásárlása nélkül is, mely amúgy is kicsiny és ez idő szerint nehezen vásárolható*”.

Rancz János alesperes jó realitás érzékkel azt ajánlotta főpásztorának, hogy mindenképpen adja meg az engedélyt a papi telek épületeinek felépítésére, mert az engedély megtagadása nagyon rossz hatást váltana ki. Rávilágított arra, hogy az építkezést szorgalmazó felsőlokiak lelkük mélyén Felsőlok egyházi elszakadásában reménykednek, és nyilvánvalóan helyben lakó papot szeretnének, de bárhogy alakuljanak is a viszonyok, a felsőloki papi laknak hasznát veszi az egyház, hiszen használhatja a Középlokról átjáró káplán is, többek között arra, hogy ott találkozzon a *patakok mentén elszórt*, távol lakó híveivel.

Rancz János nagy dolognak tartotta Bodor József Andrásé áldozatkészsgét. „...*Nehezen akad a mai sívár világban még egy olyan jötevője Felsőloknak, mint Bodor József Andris*” – írja levelében,⁶⁸ ami azért feltűnő, mert a nagy viaskodás hevében a gyimesi lakosok és néha a magasabb egyházi fórumok is elfeledkeztek a szokatlanul jelentős adományozó gesztus kellő értékeléséről és dicséretéről.

Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspök az 1904. ápr. 17-én kelt alesperesi javaslatok vétele után, 1904. ápr. 21-én levelet írt Benke János gyimesloki lelkésznek, amelyben tudatta, hogy a gyimesfelsőloki plébánia ház és melléképületeinek felépítését engedélyezni. Tartalmazott még a levél néhány fontoskodó utasítást, például hogy a plébános és Bodor József András építetű kössenek szerződést egy alkalmas vállalkozóval; a szerződést három eredeti példányban a főépület létező tervrajzával, költségvetésével, valamint a melléképületek még elkészítendű tervrajzaival együtt küldjék el Gyulafehérvárra püspöki jóváhagyás végett.⁶⁹ Ezek az élet realitásaitól elrugaszkodott hivatalnoki utasítások azonban a feszültségektől terhes gyimesloki völgyben elvesztették értelmüket, súlyukat, jelentőségüket. A plébánia ház építését a helyi akarat, az áldozatkész építetű pénze és a tenni akarás lendülete olyan pályára billentette, amely messze elkerülte az akkurátus egyházi hivatalok további útvesztűit.

Benke János gyimesloki plébános 1904. jún. 30-án kissé mélabús, elképedést tükrözű, ingerült levélben jelezte püspökének, hogy a felsőloki plébánia lak építésének szálai kiszaladtak a kezébűl, és csak csodálkozű külsű szem-

⁶⁸ GYÉL. PHI. 1904/30/1965.

⁶⁹ GYÉL. PHI. 1904/30/1965.

lélője a felgyorsult eseményeknek: ... az ... ápr. 21-én kelt ... „főpásztori leírat tartalmát Bodor Józseffel még akkor azonnal közöltem, a ki csekélységemet kikerülve és a községi albíróval társulva a papilak építését szakértő vállalkozónak kiadta, a szerződést is ... Máj. 23-án megkötötték, de hozzám csak most juttatták, mikor a vállalkozó már munkához is fogott, s éppen e miatt a rajzot és a költségvetést vissza sem adván nekem, valamint a gazdasági és melléképületekről rajzot még nem is készítettén, ezeket én sem csatolhatnám.”⁷⁰

(Közbevetőleg szükséges megjegyezmem, hogy a XXI. század elejéről visszatekintő néprajzkutató krónikás csak mosolyogni tud az efféle népéletől elrugaszkodott hivatalnoki szemléleten. Vajon a falusi pap csűrje és sertésólja miben különbözött a csángók csűrjétől és sertésóljától? Valószínűleg semmiiben. Mikor használt egy székely vagy csángó faragó ezermester mérnöki tervrajzot egy ácsremeklésnek számító csűr és egy boronafalú *disznyópajta* megépítéséhez? Valószínűleg soha. A püspöki utasításnak ez a része és a plébánosi számonkérés tehát abszurd volt. Abszurd utasítást pedig nem tudott komolyan venni az egészséges észjárású falusi társadalom.)

Levele további részében Benke János gyimesloki lelkész elkeseredett vagdalkozásba kezdett. Főleg a felsőloki politikai község szerepvállalását ostromozta. Fenyegetései annyira elrugaszkodtak, hogy felemlegetésük nem lenne méltó egy Felsőlok egyháztörténetét tárgyaló tanulmányhoz.

A plébánia ház építését konkrét építési adatok hiányában tovább nem kísérhetem figyelemmel. Egyébként is a dolgok valószínűleg mentek a maguk útján. A plébánia ház 1904 nyarán és őszén felépült, mert az építési vállalkozónak szüksége volt a kialakított pénzekre. A munka nem jelentett szokatlanul nagy és bonyolult építési feladatot. Ezért feltételezhetjük, hogy az építést a vállalkozó határidőre elvégezte.

Fennmaradt Bodor József Andrásé és Szász István szépvízi építési vállalkozó 1904. máj. 23-án kötött építési szerződése, amelyben fontos adatok, dátumok olvashatók a felsőloki plébánia ház építésére vonatkozóan. Ezért a szerződést alább teljes terjedelmében közlöm.⁷¹

⁷⁰ GYÉL. PHI. 1904/30/3099.

⁷¹ GYÉL. PHI. 1904/30/3099.

Építési szerződés

Kötetett Csík-gyimesfelsőloki Bódor József építető és csíkszépvízi Szász István építési vállalkozó között az alább írt feltételek szerint:

1. Bódor József az általa megjelölendő helyre leendő felépítésre a Szász István által 1904. évi Január hó 16-án készített eredeti tervrajz és eredeti költségvetés szerint építendő papi lakást – azon módosítással, hogy az épület egész szélességéből 1 m. 60 cm. kimarad – szabad kézből 6000 korona, írva Hatezer korona árért kiad Csík-szépvízi Szász István építésznek.

2. Építető a vállalati összeget négy egyenlő részletben fizeti: első részletet az alap falak bevégezése után, második részletet az épület bestokaturózása után, harmadik részletet a belső falak levakolása, ajtók, ablakok felrakása után, a negyedik részletet 1904. évi október 1-én az épület lakható állapotban leendő átadása után azon megjegyzéssel, hogy az utolsó részletből a külső falak bevakolása és az épület teljes számbaadásáig Bódor József kezén marad a bánatpénz és 700 korona, írva Hétszáz korona, ezen összeg 1905. évi Június 20-án fog kifizettetni, a mikorra az épület teljesen befejezett-bevégzett kell legyen.

3. Az építéshez szükséges anyagokért, valamint az épület jósága és szépségéért vállalkozó vagyoniilag felelős.

4. Csík szépvízi Szász István a Csík-Gyimesfelsőlokon a fentebbi pontok szerint teljesítendő papilakot felépíteni elvállalja Hatezer korona közösen megállapított árért, s arra kötelezi magát, miszerint az eredeti tervrajzot a tett módosítással és az eredeti költségtervet mindenképpen pontosan betartja s az épület jóságáért és szépségéért vagyoniilag felelősséget vállal, az elől megírt építési határidőket pontosan betartja, az építéshez 1904. évi május 25-én hozzáfog, és azt megszakítás nélkül folytatja úgy, hogy az épület lakható állapotban 1904. évi október 1-én átadható legyen, az épület teljes befejezésére 1905. évi Június 20-át szintén elfogadja s addig a vállalati összegből 700 koronát és a bánatpénzt Bódor József építető kezén hagyja, mint ha nem tenne pontosan, megengedi építetőnek, hogy az ő terhére ezen benn maradt összegből az épületet bevégeztethesse.

5. Az építési anyag árát a község fizeti, s az utolsó részlet kifizetésekor a bánatpénz is vissza fog adni vállalkozónak.

Csík-Gyimesfelsőlokon, 1904. évi Május 23-án.

Szász István vállalkozó

Bodor József

ifj. Tankó Péter községi albíró

Bodor János tanú

Tankó Péter tanú

Négy évvel az építkezés után, 1908. szept. 11-én részletes leltár készült a felsőloki plébánia ingó és ingatlan javairól. A leltárt viszonylag nagy terjedelemben idézem, mert képet alkothatnak belőle a felsőloki papi lakról és melléképületeiről:⁷²

1. Papi lakás

Épült az 1904-ik évben. Fából, tetőzete cseréppel fedve. Építtette Bodor József Andrásé. (Jelenleg jó karban. Becsár: 6000 korona)

A papi lakás áll: két szoba, ebédlő, konyha és kamrából. Van egy kis pinczéje s mellette az épületben egy, a felső konyhával egyenlő nagyságú mosókonyhája. Az ebédlő előtt kezdődik a tornác, jelenleg jó állapotban. Az épület délkeleti részén levő (:az országút melletti:) szobának három, a délnyugati részén lévőknek kettő, az ebédlőknek három, a konyhának kettő, a kamrának egy, a mosókonyhának egy, a pinczének két kis ablaka van, melyek közül a kamra, mosókonyha és a pincze kivételével az ablakok kettősök (:alsó, felső, külső, belső:), jó zárral és üvegezéssel vannak ellátva.

A két szoba és konyha az ebédlőbe nyílik egy-egy ajtóval, melyeken, valamint az ebédlőből az út felé nyíló kettős ajtón (:a belső üveges:) jó záruk vannak. Ugyanez mondható a konyha, mosókonyha és a pincze ajtóiról is, valamint az épület déli részén lévő két szobát összekötő ajtóról is. A tornácra két ajtó (:egyik az út, másik az udvar felé:) nyílik kapocs zárral.

2. Gazdasági épületek

- a, Csűr, istálló és kocsiszínnel, valamint az istállóhoz toldott sertés- és tyúkóllal, teljesen jó állapotban, fából (Becsár: 1000 korona)*
- b, Fásszín és sertéshizlaló pajta deszkából jó karban (Becsár: 100 korona)*
- c, Kút fedéllel, egy kerék hajtóval, két vederral és lánccal, jó karban. (Becsár: 200 korona)*

Figyelemre méltó még a „bútorok” között: „sütő kemencze a mosókonyhában szapuló üsttel”.

Az expositura évei

Az 1905-ös esztendő nagy változást hozott a gyimesi egyházszervezetek történetében. Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspök 1905. júl. 17-én Gyimesfelsőlokot a gyimesloki egyházszervezeten belüli *expositura* rangjára emelte. Felszólította Gábosi Dénes gyimesloki káplánt, hogy költözzön Felsőlokra, az új papi lakásba, és ott *expositus segédlelkész*ként tevékenykedjék.

A latin *expositura* kifejezést legegyszerűbben *fiókegyháznak* fordíthatjuk. Ezt a magyar szóösszetételt használta a felsőloki expositurát létrehozó püs-

---

⁷² CSISOPI. Főesperesi iratok. 1908.

pöki leirat is. XX. század végi értelmezés szerint az *expositura* „...plébániának önálló lelkipásztori helyé fejlődő része”, az *expositus* pedig „...kihelyezett, nem a plébánián lakó káplán. Feladata egy fejlődő lelkipásztori hely megszervezése.”⁷³

Alábbiakban teljes terjedelmében közlöm azt az 1905. júl. 17-én kelt levelet, amelyben Majláth Gusztáv Károly püspök expositurává nyilvánította Gyimesfelsőlokot. A levelet a püspök az időközben Csíkrákosról Csíksobotfalvára költözött Murányi Kálmán csíksomlyói főesperesnek írta, azzal az utasítással, hogy a benne foglaltakat közölje Benke János gyimesloki plébánossal, Gábosi Dénes gyimesloki káplánnal, valamint a gyimesloki hívekkel.⁷⁴

Főtisztelendő Főesperes, Plébános Úr!

A csíkgyimesfelsőloki hívek tüzetesebb és rendszeres lelki gondozása céljából a gyimesloki segédlelkészt ezennel állandó tartózkodásra Felsőlokra kirendelem, a fiókegyháznak az önálló anyakönyvek és külön pecsét jogát megadom és a kirendelt segédlelkészt a felsőloki hívek házasságkötéseinél való közreműködésre feljogosítom.

A kirendelt segédlelkész javadalmát képezi a hívek által állandóan jókarban tartandó ház, gazdasági és melléképületek és kerítések mellett:

1. A hívek által a segédlelkész tartására felajánlott és eddig fizetett évi 800 korona.

2. A kápláni tartás költségeire nyert évi 800 korona államsegély.

3. A felsőloki hívektől befolyó teljes stóla jövedelem.

4. Az eddigi lelkészi fakepe és egyéb összes lelkészi járandóságok érintetlenül a középloki lelkész birtokában megmaradván, a felsőloki híveket ezennel felhívom és kötelezem, hogy az expositus segédlelkésznek évenkénti tíz öl lágyfát vagy ennek megfelelő pénzbeli értéket adjanak és faizási jogot biztosítsanak.

Szíveskedjék Főtisztelendőséged jelen intézkedésemet tudomás és mibeztartás végett az érdekelt gyimesloki lelkésszel, segédlelkésszel és a hitközséggel közölni.

Egyébiránt ájtatos imába ajánlottan vagyok Főtisztelendőségednek jóakaró főpásztora,

Gusztáv Károly

Gyulafehérvár, 1905. július 17-én

Jószerevével meg sem száradt a tinta a felsőloki expositurát létrehozó püspöki levélen, máris lángot vetett a gyimesloki szunnyadó ellentétek parazsa. Benke János gyimesloki lelkész elégedetlen volt a püspöki döntéssel, mert késleltette annak végrehajtását. Gábosi Dénes káplánt még szept. 11-én sem küldte föl Felsőlokra. 1905. aug. 1-jén hosszú levelet írt püspökének, amelyben

⁷³ Magyar Katolikus Lexikon. III. köt. (1997) 449.

⁷⁴ CSISOPI. Főesperesi iratok. 1905. (A gyulafehérvári iktatószám: 1905/3414.)

aprólékosan előadta az expositura létezésével, működtetésével kapcsolatos aggályait. Kétségtelen, hogy az expositura és az anyaegyház jogviszonya sok tisztázni valót tartogatott. A gyimesloki plébánost azonban leginkább az a tény foglalkoztatta, hogy a püspöki rendelkezés értelmében kénytelen volt átadni a teljes felsőloki stóla-jövedelmet a felsőloki expositus káplánnak. Aggódott amiatt is, hogy az 1872-ben kinevezett gyimesloki kántor, Sata Mihály elveszti felsőloki működési területét és stóla-jövedelmét. Nem lelkesedett az egyházi anyakönyvezés felsőloki bevezetéséért sem, mert ezt a tevékenységet további viták, bonyodalmak forrásának gondolta.⁷⁵

1905 szeptemberének elején a felsőloki hívek képviselői egy datálatlan, de mindenképpen a szept. 9-e előtti napokban kelt levelet írtak Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspöknek. A levél megfogalmazói azt állították, hogy Felsőlok expositurává nyilvánításáról csak szóbeszédből hallottak, mert Benke János plébános nem közölte az örömhírt a felsőloki hívekkel. A levélírók úgy látták, hogy a viszályok gerjesztője, a lépten-nyomon felbukkanó ellentétek okozója az „indulatos és folyton izgató természetű”, akadémuskodó Benke János plébános. Ezért határozottan kérték főpásztorukat, hogy a két Táros völgyi helység nyugalma érdekében helyezze el más vidékre a bajokat okozó Benke Jánost. Figyelemre méltó a levélíróknak az új felsőloki templom népszerűségével kapcsolatos megfogalmazása. Egy hónappal előbb, 1905. aug. 1-én ugyanis Benke János plébános nagy elégedetten azt írta, hogy „...sokan vannak Felsőlokon, a kik az eddigi huza-vona miatt a felsőloki templomba fennállása óta még egyszer is bé nem tették a lábukat, hanem eljártak szorgalmasan a középloki anyatemplomba...”⁷⁶ Az 1905 szeptember elején kelt felsőloki levél szerzői ezzel szemben szomorúan állapították meg, hogy a felsőloki új templom tudatos népszerűség-csökkenő, lejárató aknamunka célpontja. „...Sajnálattal hozzuk nagyméltóságod becses tudomására, hogy a Felsőlokon épült templom ez idő szerint egy teljesen kigúnyolt hajlék... Józan ész, hogy foghatja fel azt a furfangot, a mit a középlokiak kieszeltek papjuk vezetése alatt, hogy a felsőloki hívek 8-15 kilométerrel távolabb eső templomba szívesebben járnának, csak hogy a felsőloki templom ügyét gyalázhassák, és így gyűlölség helyévé alacsonyítsák azt a helyet, a melyet a felsőloki hívek buzgón látogatnak és minden ünnepnap zsúfolásig megtöltöttek.”

Az expositura létrehozását örömmel üdvözlő és a Benke János gyimesloki plébános elhelyezését kérő 1905. szeptember elején kelt levél végén 247 felsőloki családfő neve sorakozik. Helytörténeti és névtudományi szempontból tanulságos lehet a névsor, ezért alábbiakban közlöm:⁷⁷

⁷⁵ GYÉL. PHI. 1905/8/3730.

⁷⁶ GYÉL. PHI. 1905/8/3730.

⁷⁷ GYÉL. PHI. 1905/13/5537.

Saját kezűleg írt nevek:

Bodor János megyebíró, Bodor József, Tankó Fülöp, Tankó Péter, Tamás József, Tankó János, Tímár János, Tankó Gergely, Tankó András, Bodor József, Tankó Imre, Tankó Fülöp, Molnár Péter, Tankó József Jancsi, Bodor Péter Pál, Mányi István, Ambrus György, Dobál Gergely, Dobál Antal, Péli Lajos, Tankó Péter községi főbíró, Antal György, Antal József, Póra András.

„Névírók”, például Molnár Péter, Tankó Fülöp, Péli Lajos által papírra vetett, keresztrel ellátott nevek. Viselőik valószínűleg nem tudtak írni:

Tankó István Imre fia, Ambrus Péter tudora, Antal Mihály, Tankó András Péteré, Bodor József nagy, Tankó István Jánosé, Bodor Fülöp, Tankó Miklós Gergelyé, Karácson János idős, Koncz János, Gergely József idős, Tankó Gergely Imréné, ifj. Galaczi Péter, Simó József, Farkas Márton, Balog János, Fekete Elek, Tankó Ferenc, Bodor Antal, Tímár Péter, Ambrus András veres, Tankó János bitang, Bodor György Györgyé, Bodor János, ifj. Gergely József, Karácson György, Gergely János, Gergely Imre Jánosé, Ambrus György tapsi, özv. Tamás Istvánné, Karácson Péter Simóé, Balog Péter, Bodor György, Bodor Péter Andris, Bodor János Andris, özv. Tankó Jánosné, Galaczi Péter idős, Gergely János ugethán, Tankó János Imre fia, Karácson Péter Jánosé, Tankó János muzsikás, Bodor Péter vaszi, Ambrus József kukulác, Tankó János dohán, Tankó István jánosé, Tankó György, Karácson György Jancsi, Karácsony János Simóé, Póra János idős, Póra József Jánosé, Tankó Péter muzsikás idős, Tankó Péter muzsikás ifjú, Tankó György muzsikás, Tankó István Györgyé, Tankó Imre muzsikás, Tankó József csati, Tankó Gábor sárig, Tankó Mihály, Tankó János Gyuri, Antal József, Antal János, Antal Péter, Tankó Péter, Baczoni István, Baczoni János, Baczoni József ifjú, Bodor György bumbik, Bodor János bumbik, Bodor István bumbik, Bodor József Imréné, Bodor Mihály Imréné, Bodor Gáborné özvegy, Bodor Péterné özvegy, Tímár István, Tímár János, Tímár Miklóska, Tímár Mihály, Tímár János, Tímár István ifjú, Tímár János, Bodor István Pál, Bodor József Pál, Tankó János bitang, László Péter, özv. László Péterné, Tankó Péter Józsefé, Baczoni József idős, Baczoni Miklós, László József, László János idős, Ambrus Miklós, Bodor Antal, Ambrus Péter idős, Ambrus Péter ifjú, Ambrus József, Lecsenka Miklós, Lecsenka András, Péter János, Péter György, Bodor János Mihályé, Bodor István, Tankó Imre, Antal József, Bodor György, Bodor János ifjú, Bodor János idős, Bodor József Miska, Tankó József padina, Lupás József, Tankó Károly, Bodor Péter idős, Bodor István, Bodor Albert, Tímár Péter, Bodor Mihály, Antal Pisti, Bodor György nagy, Gábor János, Bodor Péter Györgyé, Bodor Péter ifjú, Bodor János Péteré, Bodor János, Lupás István, Ambrus György, Tankó János, Simon János, Tankó Mihály, Tamás András, Bodor András, Bodor János nagy, Bodor

Péter nagy, Ambrus Péter veres, Ambrus György veres, Ambrus Fülöp, Bodor Péter, Linka P. János, Ambrus Dávid, Tankó József, Ambrus András, Tankó György, Antal András, Bodor Miklós, Tankó György sánta, Ádám Miklós, Tankó Péter, Tankó János, özv. Mánya Jánosné, Balog András, Tímár István, Deáki János, Simon István, Simon János, Bánfi József, Simon Péter, Gergely Péter, Gergely András, Gergely György, özv. Gergely Istvánné, Gergely Imre, Póra András, Galaczi István, Galaczi Péter ifjú, Galaczi Péter idős, Galaczi József, Galaczi Imre, Póra Imre, Póra József, Póra János, Póra György, Póra István, Póra András ifjú, Póra András idős, Póra János Jánosé, özv. Póra Jánosné, Kulcsár András, Koncz József, özv. Koncz Györgyné, Antal János, Tankó Albert, Farkas Péter, Tankó Péter, Tankó Károly, Farkas György, Farkas István, Tankó Péter Jánosé, Tankó Péter sárig, Tankó János, Tankó Mojzes, Tankó György, Kuna János, Farkas József ifjú, Farkas József idős, Farkas József ifjú Jánosé, Farkas Fülöp, Farkas Imre, Farkas Ferenc, Tankó István Ferenczé, Tankó János Ferenczé, Bilibók György, Fábíán György, Fábíán János, Gábor János, Galaczi Gergely, Gergely Péter Jáni, Bartos Péter idős, Póra József, Bausz János, özv. Tankó Péterné, özv. Tamás Jánosné, özv. Jáni Istvánné, Gergely János, Gergely Péter, Karácson Péter, özv. Karácson Jánosné, Karácson Péterke, özv. Karácson Péterné.

1905 nyarán és kora őszén Majláth Gusztáv Károly püspök már valószínűleg neheztelt Benke János gyimesloki plébánosra. Legtöbbször a főesperes közbeiktatásával küldte utasításait a föltűnően sok vihart kavaró lelkésznek. 1905. szept. 11-én olyan stílusban írt a főpásztor a csíksomlyói főesperesnek Benke János gyimesloki plébánosról, ami szokatlan a fölöttébb diplomatikus és kenetteljes egyházi hivatali nyelvben: „*A gyimesloki lelkész idei 130. számú jelentése szerint az expositura természetéről téves felfogásban lévén, értesítse őt, hogy az expositura a jogviszonyokon csak annyit változtat, hogy jövőben az expositus nem Középlokon, hanem Felsőlokon lakik. De az expositus segítségét szükség esetében Középlokon is igénybe veheti. – Ennél fogva a folyó évi 3414. szám alatt kelt rendeletemet a felsőloki expositurára nézve egész terjedelmében fenntartom, arra úgy a lelkészt, mint a híveket a szent engedelmesség terhe alatt kötelezem, s a lelkészt komolyan figyelmeztetem, hogy a hívek lelki gondozásának javítására vonatkozó minden intézkedést teljes erővel előmozdítani s arra a híveket megnyerni s köztük ellenizgatás helyett a békét előmozdítani szigorú kötelessége. – Szíveskedjék ezen rendeletemet az érdekelttekkel haladéktalanul közölni s Gábosi segédlelkészt Felsőlokra azonnal felküldeni.*”⁷⁸

Gábosi Dénes expositus segédlelkész 1905 őszén elfoglalta felsőloki állomáshelyét. A felsőloki hívek kitörő örömmel fogadták. Maga számolt be erről

⁷⁸ CSISOPI. Főesperesi iratok. 1905. – Gyulafehérvári iktatószáma: 1905/4276.

egy 1906 elején kelt levelében: „*Midőn a 3414/905. és 4276/905. számú főpásztori magas rendelkezésekre állásomat elfoglaltam, a felsőloki hívek nem győzték őnagyméltóságát áldani, hogy közējük papot kegyeskedett küldeni.*” Egy másik, kissé csalódott levelében utalt a hajdani fogadtatásra is. „*Nagy ünnepélyességek között fölhoznak ide, örvendeznek, fűvet-fát ígérnek*” – írta azon panaszkodva, hogy a felsőlokiak nem szavazták meg a püspök által elrendelt papi járandóságokat.⁷⁹

1905. november 19-én Gábosi Dénes expositus segédlelkész a felsőloki községháza épületében egyházközségi gyűlést tartott. Jelen voltak a korabeli megfogalmazás szerint „a gyimesfelsőloki fiókegyházközség tagjai közül többen.” A gyűlésen létrehozták a felsőloki egyháztanácsot. A testület tagja lett: Bodor Péter Józsefé, Bodor József Andris, Tamás József, id. Karácsony János, Dobál Gergely, Molnár Péter, ifj. Tankó Péter, Tankó Péter Istváné, Bodor János kicsi, Antal György Jóska, Péli Lajos tanító, Jánosi János tanító, Gábor Miklós, ifj. Tímár Péter és Lupás József. Az egyháztanács titkárává Jánosi János tanítót jelölték, aki a kántori teendőket is ellátta. A megyebíró, illetve, ahogy akkor hivataloskodva nevezték, a megyegondnokot a következő egyházközségi gyűlésen, 1906. febr. 2-án választották meg Molnár Péter személyében.⁸⁰

Benke János gyimesloki plébános kifogásolta a felsőloki egyháztanács megválasztását. Nem tartotta szerencsésnek, hogy a felsőloki küldötteket is magában foglaló gyimesloki egyháztanács mellett „Felsőlok filiában” külön egyháztanács működjön.⁸¹

Bonyolította az amúgy is bonyolult és robbanékony gyimesloki közállapotokat az a sajnálatos körülmény, hogy 1905 őszére végképp elmérgesedett Benke János gyimesloki plébános és Péli Lajos felsőloki néptanító régóta rossznak mondható viszonya. A két jeles szellemi népvezető egyházi és világi hatóságoknál kölcsönösen följelentette egymást.⁸² Gyimesfelsőlok egyházi elszakadási törekvései mindenképpen összefüggtek a gyimesloki lelkész és a felsőloki tanító személyi ellentétével.

Benke János gyimesloki plébános 1905. nov. 23-án 14 oldalas igazoló jelentést írt püspökének, amelyben megpróbált válaszolni a véleménye szerint Péli Lajos tanító által sugallt és fogalmazott felsőloki panaszokra. Nagy felindultságában kissé elvetette a sulykot. Érvei helyenként útszéli stílusú vádaskodásba, gyűlölködő vagdalkozásba csaptak át. Péli Lajos felsőloki néptanítót

⁷⁹ CSISOPI. Főesperesi iratok. 1906. A hajdani, 1916-ban megsemmisült felsőloki fiókegyházi iktató 20–21/1906. sz. levelei.

⁸⁰ CSISOPI. Főesperesi iratok. 1906.

⁸¹ GYÉL. PHI. 1905/13/6081.

⁸² GYÉL. PHI. 1905/13/5097.

„szegény tatár”-ként emlegette, és többek között „*emberi érzéseiből kivetkezett, a lelketlenségben és ördögi gonoszságban megkövesült, emberképet viselő szörny*”-nek „*egypár elbódított csángó háta mögé rejtőzött orvvadász*”-nak, „*felsőloki népipizgató vezér*”-nek nevezte. Murányi Kálmán főesperes döbben-ten kommentálta a terjedelmes igazoló jelentést, Majláth Gusztáv Károly püspök pedig megrovásban részesítette gyimesloki plébánosát.⁸³

A felsőloki expositurát létrehozó 1905. júl. 17-én kelt levélből világosan látható, hogy Majláth püspök Felsőloknak, mint főkegyháznak megadta az önálló anyakönyvek vezetési jogát, a felsőloki expositus segédlelkészt pedig feljogosította, a felsőloki hívek házasságkötésénél való közreműködésre. Mindezekkel összefüggésben a felsőloki expositus segédlelkészt illette a felsőloki hívektől befolyó teljes stólajövedelem. A rendelkezés a gyakorlatban a következőket jelentette: A Felsőlokon született gyermekeket a felsőloki templomban a felsőloki expositus segédlelkésznek kellett megkeresztelni, és a keresz- telés tényét a felsőloki anyakönyvben kellett feljegyezni. A felsőloki expositus kötelessége lett a felsőloki házasulandók megesketeése és anyakönyvezése. A Felsőlok területén meghalt személyeket ugyancsak a felsőloki káplán temethette el, de felsőloki temető híján a középloki temetőben. A felsőloki halottat, annak ellenére, hogy szükségmegoldásként Középlokon temették el, a felsőloki halotti anyakönyvbe jegyezték be.

Benke János gyimesloki plébánosnak mindez igazából nem tetszett, hiszen elvesztette a Felsőlokról származó stólajövedelmet. Anyagi veszteség érte a gyimesloki káplánt is, mivel Gábosi Dénes expositus segédlelkész nemcsak miséken vette igénybe Jánosi János felsőloki második tanító közreműködését, hanem esküvők, temetések alkalmával is. Következésképp, nagyon gyorsan különös hírek terjedtek el a nép között, például, hogy a középloki anyatemplomban végzett keresztelés, esketés és más egyházi szolgálat „*hatósabb*”, sőt olcsóbb, mint amit a felsőloki templomban végeznek. A nép körében akadtak hiszékeny és befolyásolható személyek, akiket őseik szokásaira való hivatkozással könnyen szembe lehetett fordítani az új idők új helyzetből fakadó követelményeivel.

1905. nov. 12-én tekintélyes felsőloki férfiak levelet írtak püspöküknek, amelyben panaszolták, hogy „*a napokban ismét egy újszülött gyermeket vittek az expositus lakása előtt keresztelni Benke Jánoshoz*” Középlokra.⁸⁴

A kereszteltek egyházi anyakönyvét Felsőlokon 1905. szept. 27-én kezdték vezetni. Ekkor jegyezte be Gábosi Dénes expositus káplán a szept. 24-én született Bacsoni Györgyöt. Az év utolsó harmadában kevés keresztelt került

⁸³ GYÉL. PHI. 1905/13/6081.

⁸⁴ GYÉL. PHI. 1905/13/5537.

az új anyakönyvbe, mert bizonyára jó néhány felsőloki újszülöttet Középlokon kereszteltek meg, miként a fentebb idézett levél főszereplőjét is, akit az expositus segédlelkész ablakai alatt vittek pólyába bugyolálva Középlok felé.

A felsőloki esketések is nehezen indultak. 1905 utolsó harmadában csak egy pár kötött házasságot az új felsőloki templomban. Október 25-én a középloki Babos József és a felsőloki Ambrus Terézia mondta itt ki az életre szóló igent. Bizonyára néhány pár az elődök példáját követve vonzóbbnak találta házasságkötésre a középloki templomot.

1905 utolsó hónapjaiban hat halottat jegyzett be Gábosi Dénes expositus káplán a felsőloki anyakönyvbe. A Felsőlokon anyakönyvezett halottak sorát Ádám Heva két éves cigányleányka nyitotta meg 1905. okt. 1-jén.⁸⁵

A temetésekkel különösen sok baja volt az expositurát nem jó szemmel néző Benke János gyimesloki plébánosnak. Nehezen tudta megemésztetni, hogy felsőloki temető hiányában a felsőloki expositus káplán a középloki templomban és temetőben végez szertartást. *„Felsőloknak még temetője nem lévén, minden halottat onnan a középloki temetőbe hoznak. Itt miséznek ilyenkor az expositus úr, én adok neki misebort, ... miséznek az itteni ruhában az egész Lokra 1873-ban főpásztorilag kinevezett régi kántor helyett egy felsőloki községi tanító, Jánosi János orgonálása mellett.”*⁸⁶

Egy temetés körül kirobbant botrányos eset kergette Benke János gyimesloki plébánost olyan zaklatott lelki állapotba, amelyben a fentebb idézett, vádaskodásokkal, ingerült vagdalkozásokkal terhes igazoló jelentését megírta 1905. nov. 23-án. A bonyolult, ágas-bogas történet summázata röviden a következő: 1905. okt. 31-én a felsőloki Bodor Andrásné Pál Anna meghalt. Előzőleg kint járt betegágyánál Gábosi Dénes expositus segédlelkész és feladta neki az utolsó kenetet. Az elhunyt asszony legközelebbi hozzátartozói, Bodor György és Bodor Péter András fiai a halálesetet nem jelentették a felsőloki káplánnak, hanem elmentek Középlokra, és Benke Jánost kérték föl a temetési szertartás elvégzésére. November elsején Benke János el is ment a távoli felsőloki házhoz, és a koporsóba tétel körüli egyházi teendőket elvégezte. Másnap, november másodikán, a temetés napján azonban sok tenni-valója volt, ezért reggel üzent Gábosi Dénes felsőloki expositus káplánnak, menjen ki a halott házához a „halott felvétel” céljából. Az üzenetet meghallotta Péli Lajos felsőloki néptanító, aki hosszasan gyözködte Gábosi Dénes expositus káplánt, hogy ne teljesítse a kérést, és ez által védje meg az expositura tekintélyét. Még a fuvarost is lebeszélte arról, hogy vállalása szerint a káplánt a helyszínre szállítsa. Különféle üzengetések után a gyászoló

⁸⁵ GYÉL. Anyakönyvek. Gyimesfelsőlok. Kereszteltek, esketettek és meghaltak anyakönyveinek másolatai.

^{1905.}
⁸⁶ GYÉL. PHI. 1905/13/6081.

család szekeret küldött a káplánért. A szekeres embert, Fodor István Józsefét összeverődött emberek handabandázó gyülekezete fogadta a plébánia ház előtt, az országúton. Sok szitok érte a gyászoló család szekeres küldöttét. Az összegyűlt emberek azt kiabálták, nem engedik, hogy a papjuk temetni menjen, temesse el a halottat az a pap, aki előző nap a koporsóba tételnél közreműködött. A lincs hangulatú csoportosulás résztvevői talán meg is verték volna a szekereset, ha a káplán meg nem érkezik. Gábosi Dénes expositus segédlelkész a szekérrel felment a halott házához, ahol elvégezte a szokásos szertartást. A gyászmenettel visszajött Felsőlokiig és hazament a plébánia házba. A halottat továbbvitték Középlokra, ahol Benke János plébános papi ténykedése mellett helyezték sírba.⁸⁷

A nagy vihart kavaráó eset után 1905. dec. 18-án Majláth Gusztáv Károly püspök újra megpróbálta szabályozni az expositura és az anyaegyház viszonyát. Megmaradt azonban a korábbi felületes megfogalmazásoknál. Nem válaszolt Benke János plébános többször feltett, egyébként észszerű és logikus kérdéseire, így a látszólag világos jogviszony napi életben előkerülő buktatói továbbra sem simultak el. A felsőloki elmérgesedett helyzetben már nem segítettek az efféle kegyes főpapi megfogalmazások: *„A jognak okos, körülményekintő és híveket megnyerő módon való gyakorlása a lelkész feladata.”* A megoldás módozataira az efféle szavak már nem tartalmaztak útmutatót. Az sem sokat segített a helyzeten, hogy a püspöki utasítás szerint az expositurát létrehozó rendeletet újra fel kellett olvasni, és el kellett magyarázni a középloki és a felsőloki templomban egyaránt. Az 1905. dec. 18-án kelt levél végül kötelezte a felsőloki híveket, hogy hat hónapon belül nyissanak temetőt Felsőlokon.⁸⁸ Bodor József Andris, a templom egyik építetője és a plébánia ház építésének felkarolója 1906-ban, legkésőbb 1907-ben még egy szolgálatot tett községe népének. Ötezer koronáért megvett egy darab földet temető céljaira. E nélkül nehezen valósulhatott volna meg Felsőlok egyházi önállósága.⁸⁹ A felsőloki halotti anyakönyv tanulsága szerint a felsőloki halottakat 1906-ban és 1907-ben még Középlokon temették el. 1908 elejétől került az anyakönyv „temetési helye” rovatába az „in coemeteria comm.,” azaz „községi temetőben” megjelölés.⁹⁰

Az 1906. febr. 2-án tartott felsőloki „teljes egyházközségi gyűlésen” váratlanul meglepetés érte a lelkes fogadtatás hangulatában élő, elnöklő Gábosi Dénes expositus segédlelkészt. Miután ismertette az egybegyűlt felsőlokiakkal a püspök fentebb bemutatott, expositurát létrehozó és megerősítő

⁸⁷ GYÉL. PHI. 1905/13/6081.

⁸⁸ GYÉL. PHI. 1905/13/6081.

⁸⁹ CSISÓPI. Főesperesi iratok. 1908. (1908. febr. 18-án kelt levélből.)

⁹⁰ GYÉL. Anyakönyvek. Gyimesfelsőlok. A meghaltak anyakönyvének másolata. 1905–1908.

3414/1905 és 4276/1905. sz. levelét, II felsőloki családfő kinyilvánította azt a szándékát, hogy fakepét ezentúl is csak Középlokra, a gyimesloki plébánosnak ad. Név szerint a következő felsőlokiak döntöttek így, azon a címen, hogy Középlok és Felsőlok még egy egyházközség, és közös a plébánosa: Gábor Ferenc, Gábor János György, Gábor István Istváné, Tankó András Lukácsé, Tímár György mikli, Baliga György, Gábor Istvánné Józsefé, György Péterné, Mihók János, Gábor Péter György és Pap János.

Az előző évek viaskodásai után lehetett számítani arra, hogy bizonyos felsőlokiak nem tartanak a többséggel. 73 szavazattal szemben a II különvélemény nem is okozott volna lényeges zavart. A baj igazából akkor kezdődött, amikor kiderült, hogy a nagy többséget jelentő 73 gazda sem akarja végrehajtani a püspöki rendelkezés anyagi vonatkozású pontjait. Az elnöklő Gábosi Dénes hiába figyelmeztette a jelenlévőket a „szent engedelmességre”, a 73 gazda képviselői, ugyancsak Középlok és Felsőlok közös egyházközség voltára hivatkozva kifejtették, hogy ők szívesen részt vesznek a Középlokon székelő gyimesloki közös egyházközség középloki vonatkozású terheinek viselésében, de elvárják, hogy a középloki lakosok is viseljék a felsőloki vonatkozású terheket. Kérték a püspököt, válassza két részre a gyimesloki egyházszerkezetet. Alakítson belőle egy önálló középloki és egy ugyancsak önálló felsőloki egyházközséget. Amíg azonban ez az átalakítás megvalósul, az egyházi közterheket viseljék közösen, vagyis ha a felsőlokiak kötelesek a középloki terheket viselni, a középlokiak is vegyenek részt a felsőloki terhek viselésében.⁹¹

Ettől a nyakatekert, de célratoró és okos érveléstől nemcsak a gyűlésen elnöklő Gábosi Dénes expositus segédlelkész döbbsent meg, hanem később valószínűleg minden magasabb egyházi fórum is. Kérdés, hogy valaki súgott-e a felsőlokiaknak, vagy a csángók maguk spekulálták ki álláspontjukat, tény, hogy kiválóan kitalálták érveiket. Nem akadt olyan csiszolt eszű gyulafehérvári tudós egyházjogász, aki a felsőlokiakat meg tudta volna győzni érvelésük helytelenségéről. Így feltételezhető, hogy abszurdnak látszó követelésük vezetett el a teljes egyházi önállóság megvalósulásához. A felsőloki hívek meggyőzése követelésük helytelen voltáról reménytelen vállalkozásnak tűnt. Csak az önálló felsőloki egyházszerkezet létrehozásával lehetett a tarthatatlan helyzetből továbblépni.

---

⁹¹ CSISOPI. Főesperesi iratok. 1906.

Felsőlok teljes egyházi önállósodása és a további viták

1906. febr. 10-én kelt levelében Gábosi Dénes felidézte azt az esetet, amikor a felsőlokiakat felszólították, hogy anyagilag járuljanak hozzá a Középlokkal közös ún. gyimesloki egyházszervezetük Középlokon építendő új plébánia házának megvalósításához, ők öntudatosan kijelentették: a felsőlokiaknak már van papi lakjuk, „*s a kinek kell, építtessen magának*”.⁹² Később, amikor elfogyott az erdélyi Státus által a középloki plébánia ház építésére biztosított pénz és a felsőlokiaktól is kértek támogatást, Felsőlok népének többsége kijelentette, hogy nem ad.

1906. szept. 10-én Fábíán Sándor püspökhelyettes Murányi Kálmán csík-somlyói főesperes közbeiktatásával még küldött egy erőtlen figyelmeztetést a felsőloki híveknek, hogy a középloki anyaegyház papi lakjának építési költségeihez kötelesek hozzájárulni.⁹³ A figyelmeztetésnek, mint a hasonlóknak általában, bizonyára semmi foganatja nem lett. A felsőlokiak már messzebbre tekintettek, és elszakadási szándékuktól sem okos szóval, sem fenyegetéssel nem lehetett őket eltéríteni.

1907. máj. 21-én Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspök levelet írt Rancz János karcfalvi plébános alesperesnek. Ebben tájékoztatta őt arról, hogy május 19-én háromtagú küldöttség járt nála Gyimesfelsőlokról. A küldöttek kérték, hogy Gyimesfelsőlokot egyházszervezetileg válassza el Gyimesközéploktól és Gyimesfelsőlokon szervezzen önálló plébániát. A felsőloki küldöttség által előadott érveket, illetve kívánságokat szó szerint idézem a püspöki levélből:⁹⁴

1. *Gyimesfelsőlok külön polgári községet képez Gyimesközéploktól.*
2. *A gyimesközéploki közös templom a középloki hívek befogadásra sem elegendő, abba tehát a gyimesfelsőloki hívek nem férnek el.*
3. *A mostani plébánia híveinek száma a 4000-et jóval meghaladja, kik 22 kilométer távolságra szétszórva egy központból kellő lelkipásztori gondozást nem nyerhetnek.*
4. *A gyimesfelsőloki hívek száma 1800-on felül van, templommal, papilakkal és gazdasági épületekkel már rendelkeznek. Ennyi lélek a külön plébánia szervezésére elegendő, de ennyi szétszórtan élő hívő részére az önálló plébánia szervezése szükséges is.*
5. *A gyimesfelsőlokiak kívánják, hogy a középloki templom, papilak és gazdasági épületek emelésekor tett hozzájárulásuk értékét pénzben és az egyházi földek*

⁹² CSISOPI. Főesperesi iratok. 1906.

⁹³ CSISOPI. Főesperesi iratok. 1906. – Gyulafehérvári iktatószáma: 1906/419.

⁹⁴ CSISOPI. Főesperesi iratok. 1907. – Gyulafehérvári iktatószáma: 1907/2926.

megfelelő részét természetben a gyimesközéploki egyház a szervezendő gyimes-felsőloki plébániának adja ki.

Az elszakadást sürgető okok és az elszakadási feltételek ismertetése után a püspök felszólította Rancz János alesperest, hogy a szépvízi plébános társaságában ránduljon ki Gyimesközéplokra, ott tartson hitközségi gyűlést, szerezzze meg a középloki lelkész nyilatkozatát a felsőloki önálló plébánia szervezésével kapcsolatban, majd küldjön mielőbbi beszámolót Gyulafehérvárra.

Az alesperesnek szóló püspöki instrukciók fontos körülményeket tartalmaznak az önálló felsőloki egyházszervezetről, ezért idézésük tanulságosnak látszik: *„Az összes hívek megnyugtatóra jelentse ki, hogy a külön plébánia szervezését csakis a hívek külön és újabb megterhelhetése nélkül engedélyezném, és hogy sem a gyimesközéploki sem a gyimesfelsőloki hívekre a mostani egyházi terheknél nagyobb vagy más teher a szétválasztás után sem fog hárulni. A szétválás véglegesen csak akkor érvényesül, ha sikerül a szétválasztás folytán a gyimesközéploki egyházi személyzet törvényes jövedelmében beálló apadást és a gyimesfelsőloki egyházi személyzet járandóságának a törvényes összegig való kiegészítésére szükséges pótlást az államtól segély képpen megnyerni.”*

Rancz János alesperes 1907. jún. 10-én tartotta meg a püspök által szorgalmazott egyházközségi gyűlést Gyimesközéplokon. Az összejövetelen részt vett Benke János gyimesloki plébános és Gábosi Dénes felsőloki expositus segédlelkész. Az iskola nagytermét zsúfolásig megtöltötte Középlok és Felsőlok népe. Ott voltak a két község vezetői és tanítói is. A gyűlés, amely Középlok és Felsőlok egyházszervezeti elszakadásáról, az önálló felsőloki plébánia létrehozásáról döntött, az alesperesi beszámoló szerint a jelenlévők *„higgadt és komoly tanácskozásával”* folyt le. Mindenki elégedett volt a fejleményekkel. A vezetők és a tanítók megnyugvással látták, hogy az valósul meg, amit óhajtottak. Még Benke János plébános is örvendezett. Az elégedettség oka valószínűleg a fentebb idézett püspöki instrukciókban, illetve a mögöttük meghúzódó államsegélyben keresendő. Majláth Gusztáv Károly püspöknek államsegély megszerzésével sikerült olyan megoldást találni, amely egyik fél anyagi érdekeit sem sértette. Érdemes idéznünk a nagy jelentőségű gyűlés jegyzőkönyvét: *„Püspök Úr öméltóságának a teljes hitközségi gyűlés mindenkori s most is tanúsított nagy kegyességéért mély hálával köszönetet mond, s azon kijelentését, hogy Felsőloknak újabb megterhelhetése nélkül, Középloknak is újabb megterhelhetését nem kívánja, s azon kijelentését is, hogy mindkét község egyházi személyzete járandóságára a szükséges pótlást az államtól segélyképpen kieszközli, hódolattal tudomásul veszi, s így határozatilag kimondja, hogy az elválást elvben elfogadja. S mindkét község kimondja, hogy Felsőlok Középloktól elválik. Felsőlok kötelezi magát, hogy Középloknak sem*

templomából, sem papilakjából, sem ingatlan vagyonából semmit sem követel, illetve mindenféle közös vagyonukról lemond, s önmaga áldozatot hoz saját önálló plébániává alakulására, viszont Középlok is kijelenti, hogy Felsőlok községén semmi nemű követelése nincsen, így az elválásnak útját semmi sem állja, s kéri mindkét község Püspök Úr öméltóságát, hogy a kellő canoni eljárás után Csíkyimesfelsőloknak Csíkyimesközéploktól egyházi tekintetben való elválását, illetve Csíkyimesfelsőloknak önálló plébániává való alakulását kegyesen kimondani méltóztassék”.

Úgy látszott tehát, hogy az 1907. jún. 10-én tartott gyűlésen végre helyre áll a hét éven át újra és újra meg-megingó Tatros völgyi béke. Már lezárták a gyűlés jegyzőkönyvét, az emberek örvendezve beszélgettek, amikor megjelent a gyűlés helyszínén hét felsőloki férfi, akik közölték, hogy a középloki temetőbe szeretnének temetkezni, és ezért a szétválás után Középlok egyházközségben akarnak maradni. A gyűlés résztvevői tiltakoztak az ellen, hogy a későn érkező protestálók kívánsága jegyzőkönyvbe kerüljön. A gyűlést vezető alesperes 1907. jún. 20-án kelt beszámolója végtelenül elítélte a békebontókat. Azt sugallta a püspöknek, hogy hagyja figyelmen kívül kívánságukat, ha netán levélben fordulnának főpásztorukhoz.⁹⁵

Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspök 1907. júl. 8-án írta meg az időközben főesperessé előléptetett Rancz János karcfalvi plébánosnak azt a levelet, amelyben engedélyezte a több mint fél évszázadon át fennállt, Gyimeslok néven emlegetett plébánia kétfelé válását, Gyimesközéplok és Gyimesfelsőlok néven önálló plébániák megalakulását.⁹⁶ Ettől a naptól számíthatjuk a gyimesfelsőloki önálló egyházszervezet létezését.

Gyimesfelsőlok egyházi önállósodásának folyamata az Andris, vagy Andrásé melléknévvvel jelölt Bodor testvérek, Péter és József templomépítő buzgólkodásával kezdődött. Viták, harcok, pártoskodások, intrikák közepette folytatódott Bodor József papi lak építési akciójával, és befejeződött az önálló felsőloki plébánia létének püspöki deklarálásával.

A viaskodásoknak azonban a felsőloki egyházi önállóság megvalósulása után sem lett vége. Újra akadtak felbujtók, és újra ringbe szálltak a jövő útját fel nem ismerő felbujtottak. Az 1907. jún. 10-i gyűlésen megjelent ünneprontó hét felsőloki lakos handabandája valamiféle előszele volt az elszakadást, a felsőloki egyházi önállósodást ellenzők ádáz utóvéd harcának.

A csíksomlyói főesperesség csobotfalvi irattárában fennmaradt egy 1908. febr. 4-én, Gyimesfelsőlokon kelt különleges levél, amelynek stílusa és íráskepe jelentős mértékben különbözik a kor hivatásos irományainak stílusától

⁹⁵ CSISOPI. Főesperesi iratok. 1907. és GYÉL. PHI. 1907/32/3563. – Benke János plébános 1907. jún. 12-én kelt örvendező nyilatkozatával, valamint az 1907. jún. 10-i gyűlés jegyzőkönyvével.

⁹⁶ CSISOPI. Főesperesi iratok. 1907. – Gyulafehérvári iktatószáma: 1907/3940.

és írásképtől. A görcsös, kusza betűk, és a „mi” személyes névmás következetesen használt „mű” alakjai tanúsítják, hogy gyimesi csángó ember vetette papírra az írásművet, mégpedig valószínűleg az a Szöcs György, aki László Imre és Póra György (szolga) társaságában aláíróként, illetve a három aláíró névirójaként szerepelt a levél végén. A Majláth Gusztáv Károly püspöknek címzett kérelem megfogalmazói kijelentették, hogy „inkább készek más hitre állni vagy meghalni” mintsem „megválni” a középloki anyateplomtól. Kérték, hogy felsőloki lakos létükre a püspök hagyja meg őket a középloki plébánia kötelékében. A különös levélből azt is megtudhatjuk, hogy már a sorsdöntő 1907. jún. 10-i középloki gyűlés harmadnapján 1907. jún. 12-én a főntebb felsorolt három kérelmezőből álló felsőloki küldöttség felkereste Gyulafehérváron a püspöki udvart. Mivel a püspök nem volt otthon, a küldöttek a tikárral tárgyaltak. Azóta várták a püspök válaszát. Közben társaik azzal vádolták meg őket, hogy el sem mentek Gyulafehérvárra.⁹⁷

Annak ellenre, hogy Majláth Gusztáv Károly püspök Bálint Lajos csík-somlyói alesperes közbeiktatásával 1908. febr. 8-án megírta a visszacsatolást szorgalmazóknak, hogy felsőloki lakosok középloki egyházközséghez való tartozását nem engedélyezi, a Középlok felé húzó felsőlokiak 1908 márciusában újabb folyamodvánnyal ostromolták főpásztorukat. Ennek a levélnek az aláírásairól lesújtó véleménye volt Gábosi Dénes felsőloki lelkésznek: *„Az aláírások hitelességének kiderítésére – habár első tekintetre láttam, hogy azok mind hamisak, hiszen az írni tudók nevét is más írta alá, s keresztjegyüket az illetők tudtán kívül alkalmazták, mégis hogy annál hitelesebben tünjék ki a hamisság – egyháztanács elé megidéztem a panaszosokat, hol napnál világosabban kitűnt, hogy az illetők közül csak néhányan tudtak e panaszról, hogy alávaló bujtogató viszi őket bele ilyen dolgokba. Az írásról is látszik, az írta alá a neveket is, s a végén odaírátták egy éretlen ifjúval: „ált. Gábor János”, kinek nevét kézzel ellátva szintén más írta az aláírások közé.”*⁹⁸

Hallatták hangjukat a Középlokhoz hajló felsőlokiak az 1908. márc. 23-án tartott felsőloki egyháztanácsi ülésen is, ahol hangoskodásuk, kiabálásuk, rendezavarásuk miatt alaposan rendre kellett utasítani őket.⁹⁹

Gábosi Dénes felsőloki lelkészt elkeserítették, lehangolták, végtelenül bosszantották az önálló felsőloki egyházközség megszületése után is előforduló bajkeverő mozgalmak. Különösen bántotta, hogy ezek a „éretlen óbégatások” az ő lelkipásztorsága idején fordultak elő. Maró gúnnyal írt erről egyik

⁹⁷ CSISOPI. Főesperesi iratok. 1908. – A levéllel kapcsolatos gyulafehérvári püspöki leirat száma: 1908/791. A visszacsatolást kérelmezők 1907. jún. 11-én írott és valószínűleg a gyulafehérvári látogatás idején, 1907. jún. 12-én átadott levele: GYÉL. PHI. 1907/32/323z.

⁹⁸ CSISOPI. Főesperesi iratok. 1908. és GYÉL. PHI. 1908/32/1513.

⁹⁹ CSISOPI. Főesperesi iratok. 1908.

levelében: *„Rendkívül sajnálom, hogy ezen nép, mely édes anyja emlőjéből szívta vala a tántoríthatatlan vallásosságot, most ilyen bosszantó érvekkel áll elő, s szégyellem magamat, hogy az isteni gondviselés által állítva ezen posztra, már két éve, hogy működöm – No csakugyan jól kitanítottam, jól megerősítettem kirendelt helyemen a híveket! Ejh, én korcs unoka, gyenge utód, lágy pástortorlegényke!!!”*¹⁰⁰

Gábosi Dénes felsőloki lelkész úgy látta, hogy a középloki plébániához vonzódo felsőlokiak meglehetősen elszigetelt mozgalma egy haszonleső kocsmáros izgatásának műve: *„az egész ügy csak egy érdekelt kocsmáros izgatásából származik, ki a már régen felizgatottakat magához gyűjti, s ott az ő hordóinak ürítése érdekében poharak és üvegek csengése közben ilyen esztelen dolgok elkövetésére tanítja ki azokat. Neki persze haszna van ebből, mert bujtotgatása jutalmául nála fogyasztják az „ispirit”-ot.”*¹⁰¹

Az elszakadási és visszacsatolási csatározások közepette történt néhány esemény a felsőloki egyházszervezet életében, amely számot tarthat az utókor figyelmére, különösen, ha tekintetbe vesszük az önálló felsőloki plébánia létrehozása utáni évek adatszegénységét.

Az 1907. febr. 28-án tartott felsőloki fiókegyházközségi gyűlésen új egyháztanácsot választottak. A megyebíró tisztségre Molnár Péter, az egyháztanácsai jegyzőségre Jánosi János tanító kapott bizalmat. Egyháztanácsai tag lett: Bodor József Andris, Bodor Péter Józsefé, Bodor János kicsi, Tamás József, idős Karácson János, Dobál Gergely, ifjú Tankó Péter, Tankó Péter Imre Istváné, Péli Lajos tanító, Antal György Jóska, ifj. Póra András, Tankó Gergely Imre.¹⁰²

1907 nyarán kifestették a gyimesloki templom belsejét. A munka elvégzéséhez szükséges pénzt felsőloki fiatalok műkedvelő előadásokkal teremtették elő.¹⁰³ 1907 őszén 278 koronáért meg kellett javítani a felsőloki templom tornyának párkányzatát.¹⁰⁴

1907. dec. 16-án 15 gyimesfelsőloki görög katolikus családfő azzal a kéréssel fordult Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspökhöz, hogy engedélyezze áttérésüket a római katolikus vallásra. Indokaik között elmondták: A felsőloki római katolikusok között laknak. A legközelebbi görög katolikus templom 12–15 kilométerre van házaiktól. A távolság és a sokszori rossz idő miatt ritkán látogathatják. Az új felsőloki templom közel van hozzájuk. Szívesen

¹⁰⁰ CSISOPI. Főesperesi iratok. 1908. (1908. febr. 18-án kelt levél a főesperesnek.)

¹⁰¹ CSISOPI. Főesperesi iratok. 1908. (1908. márc. 25-én kelt levél a főesperesnek.) – ispirit = spirituszból készített erős pálinka. (UMTSZ. 4. kötet. 949.)

¹⁰² GYÉL. PHI. 1907/33/1476.

¹⁰³ GYÉL. PHI. 1907/30/3480.

¹⁰⁴ GYÉL. PHI. 1907/30/6115.

járnak oda, de úgy látják, hogy a római katolikusok sanda szemmel néznek rájuk, mivel nem osztoznak anyagi természetű egyházi terheikben. A római katolikus pap nem kereszteli meg gyermekeiket, csak ha halálukra lehet számítani. Így gyermekeik általában sokáig keresztleetlenek maradnak. Az áttérés engedélyezését kérelmező levél alján az alábbi felsőloki görög katolikus családfők neve szerepel: Gerczuj István Miklósé, Gerczuj Péter Györgyé, Gerczuj István Györgyé, Gerczuj János Péteré, Karácson István a Tódoré, Gerczuj Péter a Tódor Jánosé, Gerczuj András Péteré, Gerczuj Péter a Jánosé helyett anyja Jáni Anna, Karácson Péter, Karácson Mihály, Virág Oláh Péter, Gerczuj István Péteré, Gerczuj János helyett anyja Gerczuj Miklósné, Karácson Péter purkár, Karácson János purkár Péteré.¹⁰⁵

1908. máj. 17-én nagy tömeg gyűlt össze a felsőloki templomban és környékén, mert Felsőlokon bérmált Lányi József váradi kanonok, felszentelt püspök. Föltételezhetjük, hogy az önálló gyimesfelsőloki plébánia történetében ez volt az első bérmálás. Összesen 267 felsőloki bérmálkozó járult a főpap elé. Volt köztük 65 éves ember is.¹⁰⁶

Gábosi Dénes Gyimesfelsőlok első papja valószínűleg belefáradt a gyimesi küzdelmekbe. 1908. szeptember 17-én Csíkdelnére költözött. A felsőloki plébániát átadta Körösy Géza újonnan kinevezett lelkésznek. Az átadás-átvétel ceremóniáján a felsőlokiak részéről jelen voltak: Molnár Péter megyebíró, Tankó Péter, Bodor János, Bodor Péter és Péli Lajos tanító.¹⁰⁷

VÁZLATOS KITEKINTÉS A XX. SZÁZADRA

Források, kutatási nehézségek

Az 1908 és 2002 közötti, csaknem évszázadnyi idő gyimesfelsőloki egyháztörténetének megírása nem tűnik egyszerű feladatnak. Az okok hosszú sorából álljon itt néhány!

Historia Domus nincs, eltűnt, nem található.

1916-ban, a román betöréskor a felsőloki plébánia minden dokumentuma megsemmisült. Még az anyakönyvek is a háborúság áldozatai lettek. Így helyben az új egyházköztség első éveiről nem áll a kutató rendelkezésére semmiféle forrás.

Az 1917 és 2000 között keletkezett iratok, itt most nem részletezhető okok miatt, fölöttébb hányatott sorsot értek. Egy részük megsemmisült, más

¹⁰⁵ GYÉL. PHI. 1907/28/7316.

¹⁰⁶ GYÉL. Anyakönyvek. Gyimesfelsőlok, 1908. Bérmáltak anyakönyve.

¹⁰⁷ CSISOPI. Főesperesi iratok. 1908.

részük csodával határos módon a templom tornyának egyik cellájából került elő 2001 nyarán.

Különösen nagy veszteség, hogy a XX. század első feléből nem maradtak meg az egyháztanácsi jegyzőkönyvek. Nem nyújt sok vigaszt, hogy néhány jegyzőkönyv árválkodik egy nagyon szófukar korból, az 1958 és 1980 közötti évekből. A kutató rendelkezésére álló felsőloki egyházi iratok történeti forrásértéke kevés. Ennek magyarázata az 1912-től 1958-ig plébánoskodó Antal József ügyviteli módszerében keresendő. Antal József plébános évenként csomóba kötve tárolta a felsőbb hatóságoktól érkezett felszólításokat, utasításokat. Bizonyára válaszolt is rájuk, megküldte a kért kimutatásokat, jelentéseket, de válaszait másolat vagy fogalmazvány formájában nem őrizte meg. Ha valaki a változó székhelyű főesperességek és az állami hivatalok irattáraiban, illetve a Gyulafehérvári Érseki Levéltárban fel akarná tární a Gyimesfelsőlokról befutott leveleket, több esztendő tölthetne ezek felkutatásával. Munkája valószínűleg akkor sem hozna teljes eredményt. Ilyen kutatómunkára nem vállalkozhattam, de talán a templom száz éves évfordulójára kiadandó kis füzet szövegét írva ez nem is feladatom.

A fenti okok miatt Gyimesfelsőlók egyháztörténetének 1908-tól 2002-ig terjedő XX. századi időszakát kitekintésszerűen, vázlatosan mutatom be.

Egyházi intézmények, épületek

Templom

A XX. század elején épített templom a XX. század közepén már fölöttébb szűknek bizonyult. Egyre gyakrabban került szóba bővítésének szükségessége, de az 1950-es évek politikai hangulata nem kedvezett az efféle munkának. Így a templom bővítése az 1970-es évekre, Kosza István és részben Gergely Fülöp plébánossága idejére maradt.

1971. jún. 11-én Kosza István plébános arról panaszkodott püspökének, hogy a templom nagyobbításának engedélyezése az állami hatóságoknál fölöttébb nehézkesen halad.¹⁰⁸

A templom tetején színes cserépekből ki van rakva az 1975-ös évszám, ami valószínűleg a tetőcsere időpontjára utal. Kosza István 1975. jún. 13-án kért engedélyt a Püspöki Hatóságtól a felsőloki templom újrafedésére. Levelében megírta, hogy 20 000 darab zománcozott cserép áll rendelkezésükre.¹⁰⁹

¹⁰⁸ GYIFELOPI. Plébániai iratok. 1971.

¹⁰⁹ GYIFELOPI. Plébániai iratok. 1975.

Gergely Fülöp plébános 1977. nov. 8-án levélben jelentette püspökének, hogy a gyimesfelsőloki templombővítés első üteme befejeződött. Márton Áron püspök nov. 14-én válaszolt az örvendetes hírre: „...örömmel vettem tudomásul, hogy Gyimesfelsőlokon a templom-bővítés munkálatainak első fázisa megtörtént, vagyis a hozzáépített részek és a templom egy földél alá kerültek. Megnyugvást jelent számomra, hogy az anyagbeszerzések és pénzkidadások a néhai Kosza István plébános alatt történt gyűjtésekből kerültek ki ... a munkálatok időben és arányaiban azért sikerültek, mert a hívek maguk álltak az építkezés minden részleténél a teendőik részletei mellé. Fúvarjaikkal könnyűvé tették az anyagok szállítását, a háziasszonyok gondoskodtak a munkások étkezéséről. Egy szóval mindent megtettek, hogy régi vágyuk áldozataikkal teljesülhessen. A híveknek ilyen dicséretes magatartása önmagában is bizonyítéka, hogy békességben és egyetértésben a legnehezebb kérdéseket is meg lehet oldani.”¹¹⁰

A sok vihart látott főpásztor békesség és egyetértés feletti örvendezése valószínűleg összefüggött a Kosza István plébános halála után kirobbant, 1976 végén, 1977 elején zajló felsőloki intrikákkal, vitákkal, megyebíró- és egyháztanács-ellenes bizalmatlankodással, amelynek emlékét megőrizte a fölöttébb szűkszávú 1977. jan. 16-án kelt felsőloki egyháztanács-i jegyzőkönyv, illetve a lemondott egyháztanács helyébe ötagú ideiglenes gondnokságot kinevező püspöki levél.¹¹¹ Az utóbb említett püspöki levélből kiderül, hogy Kosza István halála után 200 000 lei összegyűjtött pénz maradt a templombővítés céljaira. Ezen kívül az anyagok egy része már az építendő egyház rendelkezésére állt.

A templom oldalhajójában márványtáblán a következő szöveg olvasható: „A hívek önkéntes hozzájárulásával 1977-ben kibővítették, 1978-ban kívül-belül széppé tették. Isten fizesse.” A templom 1978. évi belső tatarozása idején készült el a ma is álló díszesen faragott fa szembeoltár és az ugyancsak faragással díszített fa olvasó (lecke) állvány. A szembeoltár deszkafalának belső oldalán, alaposan elrejtve a következő vésett felirat olvasható: „Isten dicsőségére készítette Antal György és neje Emma 1978. Tervezte: Szilágyi István plébános. Faragta: Pál Gábor Szépvíz.” Az olvasó (lecke) állvány hátulján látható vésett felirat: „Készítette Antal György és neje Emma 1978.” Bizonyára az állvány díszítő faragását is ugyanaz a faragó végezte, mint az oltárét.

1929. dec. 24-én, karácsony vigíliáján 463 kilós új harang érkezett Szebenből Felsőlokra.¹¹²

A templom legutóbb Tankó Géza plébánossága kezdetén, 2001–2002-ben esett át külső és belső felújításon, tatarozáson.

¹¹⁰ GYIFELOPI. Plébániai iratok. 1977. – Az irat gyulafehérvári iktatószáma: 1977/2784.

¹¹¹ GYIFELOPI. Plébániai iratok. Egyháztanács-i jkv. 1958–1980. 38–39. p. – Plébániai iratok. 1977. Eredeti gyulafehérvári iktatószám: 1977/1472.

¹¹² GYIFELOPI. Plébániai iratok. 1929.

Komjáti kápolna

Családi házra emlékeztető épület. A világi hatóságok engedélye nélkül épült 1971-ben a Komját patak torkolata közelében, a *Komját szádában*. Tulajdonképpen a családi ház formával álcázták az építők és az építtetők a kápolnát. 1971. jún. 11-én Kosza István plébános azt jelentette püspökének, hogy a kápolna alapját „megöntötték” és falainak rakását téglával megkezdték.¹¹³

A Komjáti kápolna telkét annak idején Karácsony Kálmán (1907–1988) felsőloki lakos és felesége, született Szipenáti Anna adományozta az egyháznak. A kápolnaudvart a nép „temető kert”-nek nevezi, de csak az adományozó házaspár van benne eltemetve. A kis vaskereszt arra emlékeztet, hogy a kápolnából kijövet ott halt meg Karácsony Gyuri Fülöp Béláné, Póra Anna.

A kápolna mögött áll egy fából ácsolt harangláb, amely két harangot tart. A nagyobb haranggal délben és mise előtt, a kisebb haranggal halottra harangoznak. A harangláb régebbi, mint a kápolna. Mai helyétől kb. 200 méter távolságra állt. 1975-ben telepítették át a kápolna udvarára.¹¹⁴

A Komjáti kápolna szerepét 1974. júl. 8-án így fogalmazta meg Kosza István felsőloki plébános: *„A mátertől 5 km távolságra Komját-faluban van egy kápolna, melyben rendszeresen minden vasárnap, parancsolt ünnepeken, első péntekeken és hétfői napokon szentmise és hitoktatás van.”*¹¹⁵

Gyimesben is szokás, hogy mielőtt eltemetik a halottat, beviszik a templomba, ahol a pap miséz fölötte. Utána indul a gyászmenet a sírhoz, amelyet a templom körül fekvő temetőben ásnak. Ha a felsőloki halottat a Komjáti kápolnától „fölfelé” ravatalozzák föl, illetve ha a „gyászház” a Komjáti kápolnától délre, délkeletre, például a Sántatelek nevű településrészben, vagy a Komját patakában áll, tehát, ha a Komjáti kápolna útba esik, akkor a temetési menet először a Komjáti kápolnát közelíti meg. A pap a kápolnában miséz az elhunyt fölött. Utána a menet tovább halad a templomdombon elterülő temetőig. Ilyen esetben a templomba már nem viszik be a halottat, hanem egyből a sírhoz kísérik.

A Komjáti kápolna búcsúját Kármelhegyi Boldogasszony ünnepén (júl. 16.) tartják.

¹¹³ GYIFELOPI. Plébániai iratok. 1975.

¹¹⁴ GYIFELOPI. Plébániai iratok. 1975.

¹¹⁵ GYIFELOPI. Plébániai iratok. 1974.

A plébánia ház és melléképületei

Az 1904-ben fölépült papi lakot és gazdasági melléképületeit a XX. században többször kellett javítani, felújítani. Különösen rossz állapotban volt a plébánia ház 1961-ben, amikor Kosza István plébános a helyi Néptanáctól kérte az épület teljes felújításának engedélyezését.¹⁶⁶ A papi lak a felsőloki hívek összefogásával 1962-ben született újjá.¹⁶⁷

Az 1990-es években, a Szent Erzsébet Líceum építésével, kezdeti működtetésével összefüggésben átmenetileg diákotthonnak használták a plébánia ház épületét. Utána, 2000-ben alaposan fel kellett újítani.

Árpád-házi Szent Erzsébet Líceum

Berszán Lajos felsőloki esperes plébános buzgólkodása eredményeként 1993 pünkösdjén rakta le az alapítványi támogatással épült új oktatási központ alapkövét Bálint Lajos gyulafehérvári érsek. A négy évfolyamos gimnáziumban 1994 őszétől folyt tanítás. 1998-ban érettségizett az első Felsőlokon végzett gimnáziumi osztály. A kápolnát is magába foglaló Sziklára Épített Házat teljes nagyságában 2000 pünkösdjén avatták fel a millenniumi év ballagásával egy időben, jeles politikusok közreműködésével. A középiskolában gyimesi csángó, moldvai csángó és székely fiatalok tanulnak, akik jobbára az intézet kollégiumában laknak.

Távoli, ideiglenes filiák

1960. aug. 22-én kelt az a püspöki levél, amelyben Kosza István felsőloki plébános utasítást kapott, hogy a pap nélkül maradt kósteleki lelkészség vezetését vegye át Miklós László szépvízi lelkésztől.¹⁶⁸ A Bákó megyéhez tartozó Kóstelek lelki gondozásának és egyházi adminisztrálásának felvállalása a Kóstelek filiájának számító, ugyancsak Bákó megyei Magyarcsügés római katolikusainak egyházi ellátását is jelentette. Néhány adat arra vall, hogy a manapság Csíkszentgyörgy plébániájához tartozó Csobányos is Kóstelekhez tartozott egyházilag az 1960-as években, következésképp a Csobányos patak mellett szétszórt tanyák csángó népe is Kosza István plébánosi joghatósága alá került. A kósteleki megbízás ideiglenesnek számított, de sokáig tartott. Csaknem átívelte az 1960-as évtizedet. Kosza István 1966-ban és 1967-ben sok-

¹⁶⁶ GYIFELOPI. Plébániai iratok. 1961.

¹⁶⁷ GYIFELOPI. Plébániai iratok. 1964. – Jelentés az egyházi épületekről.

¹⁶⁸ GYIFELOPI. Plébániai iratok. 1960.

szor panaszkodott miatta. Valószínűleg az ő betegsége vetett véget a kősteleki hívek gyimesfelsőloki egyházi ellátásának.

A kősteleki lelkészség 1960. évi leltára szerint 1946 óta „*Fábó épült dránicával fedett templom*” állt a településen. Jobb oldalán gomba támadta meg a fal fáját. A plébánia ház 1947-ben épült fából, dránica fedéllel. Csügementen „szobakápolnában” tartottak misét. A kősteleki templomot Kosza István gondoskodása révén 1962-ben renoválták. 1963-ban és 1964-ben sekrestye épült mellé. 1964-ben azt tervezték, hogy a következő évben a templomot cseréppel, a tornyot bádoggal fedik. A csügementi kápolnáról ugyanakkor az a terv született, hogy 1965-ben kívülről bevakolják, és tornyot állítanak mellé haranggal. 1965-ben örömmel vethette papírra Kosza István felsőloki plébános, hogy a csügementi torony elkészült. A „harangocskákat” is beléhelyezték. Ugyanekkor szomorúan állapíthatta meg, hogy a kősteleki torony, amelyet a templom padlására állítottak, inog, le kell bontani, ezért a templomocska elé új tornyot kell építeni fából. 1967. febr. 22-én Kosza István így írt egyik levelében: „*A kősteleki és a csügementi filiális templomok részére keresztúti stációs képeket készítettem, hogy a hívek pap nélkül is összegyűlve a nagyböjt vasárnapjain és péntekjein keresztúti ájtatosságot tarthassanak.*”¹¹⁹

Kosza István felsőloki plébános rend szerint havonta egyszer misézett Kősteleken. Ugyanígy járt el Magyarcsügementen is. Ez azt jelentette, hogy kéthetente legalább egyszer át kellett kelnie a hegyeken, hogy Kősteleken, illetve két hét múlva Magyarcsügementen misézhesen. Ha otthon nem akadt kisegítője – és legtöbbször nem akadt –, akkor csak a felsőloki két mise után indulhatott el a filiákba. Az 50 kilométeres hosszabb szekérút megtétele túl sok időt vett igénybe. A 30 kilométeres rövidebb szekérút ősztől tavaszig sokszor járhatatlan volt. Ilyenkor maradt a gyaloglás a hegyeken keresztül, ami 28 kilométert jelentett oda is, vissza is. Kosza Istvánnak mindezt beteg szívvel és beteg lábbal kellett megtenni.¹²⁰ Természetesen, ha Kősteleken, Magyarcsügementen vagy a Csobányos mentén meghalt valamelyik római katolikus lakos, a felsőloki papra várt a feladat, hogy a kősteleki, a csügementi vagy a csobányosi temetőben eltemesse.

Manapság a Csobányos patak mentén a temetőbéli haranglábnál szabad téren évente egyszer, Szent Bertalan ünnepén (aug. 24.), a helyi búcsú napján mond misét a Csíkszentgyörgyről odautazó pap. Valószínűleg így volt ez az 1960-as években is, amikor a felsőloki plébános látta el a csobányosiak lelki gondozását. Egy 1965. évi házasságkötési kérelemből tudjuk, hogy egy vadházasságban élő csobányosi férfi és nő egyházi házasságkötést is időzített a

¹¹⁹ GYIFELOPI. Plébániai iratok. 1960., 1964., 1966., 1967.

¹²⁰ GYIFELOPI. Plébániai iratok. 1967.

Szent Bertalan napi búcsúra, mivel számítottak rá, hogy akkor keresi fel a felsőlóki pap a „*csobányosi havasban szórványosan élő*” híveit.¹²¹

1966. szept. 25-én Kosza István plébános beszámoló jelentést írt feletteseinek a hitoktatás felsőlóki helyzetéről. 1966-ban a gyimesfelsőlóki egyházközségben 493 gyermeket részesített hitoktatásban. A filiákban, mivel jobbára Bákó megyében feküdtek, év közben nem lehetett rendszeres hitoktatást végezni. Ellenben búcsúk előtt néhány napig előkészítette szentgyónásra a gyermekeket. Így 1966-ban Csüágenes Keresztelő Szent János ünnepére (jún. 24.) 20, Kósteleken Mária Szeplőtlen Szíve ünnepére (aug. 22.) 38, Csobányosban Szent Bertalan apostol ünnepére (aug. 24.) 8 gyermek részesült hitoktatásban, akik a búcsú napján gyóntak és áldoztak is. A filiákban általában a búcsú ünnepén tartották az elsőáldozást.¹²²

1966 tavaszán aggasztóvá vált Kosza István plébános szív- és lábbetegsége. A kósteleki, csügési, csobányosi filiális feladatokat egyre nehezebben tudta ellátni. Ezért 1966. április 20-án tervet készített a Püspöki Hivatal számára a „kóstelei ügy” megoldásának lehetőségeiről. A terv jó adatokat tartalmaz a havasokban szétszórtnak, illetve faluszerű laza házfüzérekben élő, gyimesi eredetű csángóságról, ezért viszonylag hosszan idézem:

1. *„Mindenek előtt a legmegfelelőbb megoldás az lenne, ha Kóstelek önálló lelkipásztort kapna. Ebben az esetben mintegy 800 lelket pásztorálna (Kósteleken 520, Csüágenes 200 és Csobányosban 80). Esetleg ide lehetne csatolni az Egerszékhez tartozó Gyürke-telep lakóit, sőt az egész Egerszéket is. A kósteleki plébánia lakás jó állapotban van, a hívek is nagyon óhajtják a papot, s ellátásáról gondoskodnak. Mise-intenciával biztosítva lesz Felsőlokról, s a hívektől is 400 leit fog kapni havonta...*

2. *Amennyiben a plébánia betöltése nem sikerülne, akkor a második megoldásnak az volna jó, ha Felsőlok kapna kisegítőt azon a címen, hogy Kósteleket adminisztrálja, és pedig állandó kósteleki lakhellyel. Ilyen címen több Bákó-tartománybeli helységben engedélyeztek kisegítőt.*

3. *Abban az esetben, ha a fenti két tervből egyik sem volna lehetséges, akkor Gyimesbükk kapjon kisegítő lelkészt, és az járjon ki Kóstelekre, esetleg havonta két vasárnap is. Gyimesben jó lakás van és munka-terület is bőven. Az út onnan rövidebb és járhatóbb. Kedvező motívum lehet az is, hogy mindkét község (Gyimesbükk és Kóstelek is) a bákói tartományhoz tartozik területileg. A Középlokkal való kombináció nem jó megoldás. Egyrészt mert Középlokról Kóstelek megközelítése nagyon körülményes, másrészt Középlok Hidegséggel két papnak is nehéz pásztorációs terület.”¹²³*

¹²¹ GYIFELOPI. Plébániai iratok. 1965.

¹²² GYIFELOPI. Plébániai iratok. 1966.

¹²³ GYIFELOPI. Plébániai iratok. 1966.

Egyházi tisztségviselők, alkalmazottak, testületek

Pap

A XX. század közel száz esztendeje alatt az alábbi papok laktak és szolgáltak Gyimesfelsőlokon:

Gábosi Dénes, expositus (1905–1907), plébános (1907–1908), Körösy Géza (1908–1909), Anda Géza (1909–1912), Antal József (1912–1958), Kosza István (1958–1976), Gergely Fülöp (1976–1980), Berszán Lajos (1980–2000), Tankó Géza (2000–).

Gábosi Dénesről egy előző fejezetben már sok szó esett. Gyimesloki expositus káplánként került Felsőlokra 1905-ben. Ő volt az új plébánia ház első lakója. 1907-ben, amikor Felsőlok egyházilag teljesen önállóvá vált, ő lett Felsőlok első plébánosi rangú lelkésze. 1908-ban Csikdelnére távozott.

Körösy Géza 1871. márc. 31-én született. 1894. júl. 7-én szentelték pappá. 1903-ban a csíksomlyói plébánia taploci expositus káplánjaként tevékenykedett. 1908. szept. 10-én és szept. 11-én átvevőként aláírta a felsőloki templom, illetve a felsőloki plébánia vagyonelejtárát. Felsőloki működéséről nem kerültek elő érdemi dokumentumok.

Anda Géza 1883. jan. 1-én született Csíkszépvízen. 1905. jún. 27-én szentelték pappá. Az 1910. évi egyházmegyei Schematismus kiadása idején ő volt a felsőloki pap. Gyimesi működéséről nem kerültek elő érdemi dokumentumok.

Antal József nagy tekintélyű plébánosként 46 évig lelkipásztorkodott Felsőlokon. Csíksomortánban született 1882. szept. 3-án. 1906. jún. 1-jén szentelték pappá. 1912. aug. 1-jén nevezték ki Felsőlokra plébánosnak. A Tattoros völgyében élte meg az első világháborút, Erdély román uralom alá kerülését, a „kicsi magyar világot”, a második világháborút, majd az újabb impériumváltozást és a kommunista diktatúra első évtizedét. 1958. júl. 15-én temették el a csíksomlyói Szent Péter plébániatemplom temetőjében.

Jó barátság fűzte Domokos Pál Péter néprajzkutatóhoz, akinek moldvai kutatásait latin szövegek fordításával segítette. Egyébként nyelvtudásáról legendák keringenek Felsőlokon. Mesélik, hogy amikor a szocializmus kezdetén menekült görög kommunisták gyerekeit üdültették a gyimesi tájon, Antal József plébános, a politikusok legnagyobb ámulatára, görögül szólt a vakációzó gyerekekhez.

Kosza István Nagyboldogasszony-falván született 1929. ápr. 1-jén. 1956-ban Márton Áron püspök szentelte pappá. Viszonylag fiatalon, 1976. nov. 3-án halt meg. Antal József halála után 1958. július 28-án vette át a felsőloki plébánia vezetését. Előtte azonban két évig állítólag már kisegítő káplánként tevékenykedett Felsőlokon a beteg Antal József mellett. Rengeteget dolgozott,

egészségét korán felőrölte a megfeszített munka, a kósteleki és a csügési szolgálattal együtt járó sok hegyi gyaloglás. Megépíttette a komjáti kápolnát, előkészítette a felsőloki templom bővítését, átépítését, megszervezte a kósteleki és a csügési egyházi építkezéseket. Nagy súlyt helyezett a hitoktatásra egy olyan világban, amikor a hatóságok ezt nem nézték jó szemmel.

Jeles néprajzi gyűjtemény maradt utána. Az ezredforduló táján a felsőlokiak lóháton közlekedő papként tartják emlékezetükben. Valószínűleg élete utolsó szakaszában ült rendszeresen lóra, amikor lábbetegsége már lehetetlenné tette, hogy gyalogoljon.

Némely felsőlokiak, bizonyára politikai sugallatra, sok szomorúságot okoztak neki azzal, hogy éjszakánként részegen randalíroztak háza előtt, és időnként ocsmány káromkodások közepette ablakait is betörték. Más felsőlokiak már életében szentnek tekintették és fölöttébb tisztelték.¹²⁴

Gergely Fülöp, Adorján Imre néhány havi kisegítő káplánkodása után, 1976. dec. 13-tól működött Felsőlokon plébánosként. 1944. máj. 26-án született, 1968. ápr. 21-én szentelték pappá. Felsőloki tevékenysége alatt végeztek el a Kosza István által előkészített és megszervezett templombővítést.

Berszán Lajos 1943. jan. 15-én született. 1966. ápr. 17-én szentelték pappá. Felsőloki plébánossága alatt az ő szorgalmazása, szervezése eredményeként épült fel az Árpád-házi Szent Erzsébet Líceum nevű nevezetes magyar középiskola. E sorok írása idején is Felsőlokon lakik. Az általa alapított és megszervezett oktatási-nevelési intézményt igazgatja.

Tankó Géza 1955. november 6-án született a Nyikó menti Malomfalván. 1981. jún. 21-én szentelték pappá. Tízévi székelyvassági plébánosság után, 2000 augusztusában nevezték ki Gyimesfelsőlok plébánosává. 2001–2002-ben kívül-belül tataroztatta a százesztendősi felsőloki templomot.

* * *

A pap járandósága, fizetése, a hívektől gyűjtött kepe és az egyházi szolgáltatásokért fizetett stóla, sokszor változott a XX. században. Változtak maguk a pénzfajták is, hiszen volt forgalomban magyar korona, királyi román lej, magyar pengő, szocialista román lej. Legtöbb pénzfajtanak volt stabil és inflációs korszaka. Ezért a járandóságok értékének összehasonlítása egy szűkszavú történelmi áttekintésben alig lehetséges. Talán nem is feladatomban e tanulmány keretében a hívek által fizetett papi járandóságok aprólékos végigkövetése. Néhány kepe és stóla adatot azonban ismertetek a szűkös forrásanyagból, jobbra más helyismereti vonatkozásai és korjelző jellege miatt.

---

¹²⁴ JAKAB László 2001. 61–62.

Az idézett adatok, a források természetéből adódóan, időnként a kántor és a harangozó bérére is utalnak.

A legkorábbi adatokat a templomépítésről és az önálló egyházszervezet megszületéséről szóló fejezetben ismertettem. 1920. febr. 29-én a felsőloki egyháztanács határozatot hozott arról, hogy a papnak járó bért családonként 20 koronára emelik. Két héttel később, 1920. márc. 18-án a gyulafehérvári püspökhelyettes a határozatot tudomásul vette, és a befolyó pénz felosztásáról a következőképpen intézkedett: *„A befolyó összegből 500 korona a kántoré, 200 korona harangozóé, 120 korona a megyebíróé.”* A többi nyilvánvalóan a plébánosé. *„Kap a harangozó még ezen felül minden családtól két kupa gabonát, vagy megfelelő élelmiszert.”*¹²⁵ 1922-ben újra szabályozták a pap és az egyházi alkalmazottak járandóságát. A felsőloki egyháztanács úgy határozott, hogy a *„kivetett egyházi adóból a lelkész járandóságát 8000 leura egészíti ki, a kántor számára 1600 leu, a harangozó számára 300 leu és a megyebíró részére 100 leu tiszteletdíjat ad.”*

A felsőlokiak valószínűleg vonakodtak a fakepe megadásától, mivel Zomora Dániel püspökhelyettes 1922. jún. 27-én fölöttébb határozottan írt a fakepe szolgáltatásáról: *„...kötelezem a hitközséget, hogy a fakepéről gondoskodják, akár természetben adva azt, akár megfelelő pénzértékben, mert az tűrhetetlen állapot, hogy a lelkész drága pénzen szerezze be ott a szükséges fát.”*¹²⁶

Az úgy előzményének tekinthető az 1921. szept. 25-én Felsőlokon tartott „hitközségi gyűlés”, ahol felolvasták az erdélyi püspök 1921/256. számú leiratát, amely kötelezte a felsőlokiakat a visszaállított fakepe megadására. A püspöki utasítás végén ott szerepelt a jellemző fenyegetés: Ha nem adnak fakepét, a felsőloki egyházközséget újra egyesítik a középloki egyházközséggel.

Ettől a „célzott” fenyegetéstől bizonyára megszeppentek egy kicsit a párt-harcokban edzett felsőlokiak, mert jeles határozatot hoztak a papberről és a fakepéről: *„A népgyűlés a papbérre vonatkozólag a következőképpen határoz: három fokozatban akarja a papbér fizetését: a szegény rend, kinek nincs igás állatja, fizet 10 leit, a középrend 20 leit, a gazdagabbak 30 leit. A fakepét természetben állítja vissza: egy terü fát szolgáltat minden igás gazda, az igátlanok felvágják egy nap; aki pedig nem adhat fát, sem fel nem vághatja, a terü fa árát fogja fizetni a papbéren felül. A fa elosztás tekintetében a határozat az, hogy a három felső völgy, Ugra, Sántatelek és Görbe a papnak, az alsó többi rész a kántornak adja. A papbér osztályozásba való beosztást az egyháztanács fogja meghatározni.”*¹²⁷

¹²⁵ GYIFELOPI. Plébániai iratok. 1920.

¹²⁶ GYIFELOPI. Plébániai iratok. 1922. – Gyulafehérvári iktatószám: 3409/1922.

¹²⁷ GYÉL. PHI. 1921/32/6198.

Antal József plébános halála után, az 1958. júl. 20-án és az 1958. aug. 3-án tartott felsőloki egyháztanácsi ülésen hosszú időre és alaposan szabályozták a plébános helybéli járandóságát, valamint a kántor és a harangozó bérét. A szabályozásra már nagy szükség volt, mert a júl. 20-i gyűlésen, felsőloki plébános hiányában helyettesként elnöklő Szabó Bálint középloki plébános megfogalmazása szerint az idős Antal József utolsó évtizedeiben *„...Pap, kántor, harangozó, amit esetlegesen kaptak, abból éltek.”* Holott az 1930-as évek és 1958 között lezajlott két impériumváltozás, egy rendszerváltozás, több pénzcseré és infláció.

Az 1958 nyarán végrehajtott bérrendezés során számba vették a felsőloki kepezetű családokat. A számadatok jól tükrözik azt a hatalmas népszaporulatot, amely az 1907 és 1958 közötti fél évszázadban Gyimesben lezajlott. 1958 nyarán Gyimesfelsőlokon 906 család létezett. Közülük 773 család évi 25 lejt, 133 család pedig évi 12 lejt ajánlott fel az egyház fenntartására. A megajánlások végösszege 20 921 lejt tett ki. Ebből az összegből lehetett fizetni a papot, a kántort és a harangozót. Az 1958. júl. 20-i egyháztanácsi ülés az egyházi fizetéseket s következőképpen határozta meg:

„Plébános kapjon havi 500 lejt, ami évente 6000 lejt, Kántor kapjon havi 400 lejt, ami évente 4800 lejt, Harangozó kapjon havi 250 lejt, ami évente 3000 lejt, Összesen évente 13.800 lejt.

Egyháztanács határozatban veszi még, hogy évente ősszel az egyháztanács burgonyát gyűjt a plébános és kántor részére, amiből 2/3 a plébánosé és 1/3 a kántoré legyen.

A harangozó pedig kap családonként 1 kupa gabonát a nyári zivatarok előtti harangozásokért.”

Ugyanezen a gyűlésen a középloki plébános javaslatára döntöttek a felsőloki stóla díjakról:

„Felnőtt temetés: koporsótétel, temetés, lib. mise, harangozás 100 lejt.

Gyermek temetés: egyszerű szertartással 30 lejt, ha koporsótétellel kívánják 50 lejt.

Esketés: 15 lejt vagy tetszés szerint.

Keresztelés: tetszés szerint.

Libera külön a sírnál (de soha sem vasár- és ünnepnapokon a mise előtt) 10 lejt.”¹²⁸

¹²⁸ GYIFELOPI. Egyháztanácsi jegyzőkönyvek. 1958–1980. 8–10. p. 1958. júl. 20.

Kántor

Tanulmányom fentebbi részében már többször szó esett róla, hogy az önálló felsőloki egyházszervezet megalakulása idején, 1907 táján Felsőlokon Jánosi János másodtanító látta el a kántori teendőket.

1925 őszén lépett a felsőloki egyházközség szolgálatába Balló István kántor-tanító. Szerencsésen fennmaradt díjlevelének szövegét alábbiakban szó szerint közlöm:

Díjlevel¹²⁹

Balló István csikdánfalvi okleveles kántor tanítót a gyimesfelsőloki róm. kat. hitközség 1925. szept. 27-én kántorává választotta és képviselőjeként az egyház-tanács az ő részére a következő díjlevelet állította ki:

Javadalmazás:

- 1. 30000 (harmincezer) lej évi fizetés a hívektől befolyó egyházi adóból.*
- 2. 2000(kettőezer) lej átlagos számítás szerint való stóla.*

Kötelességei:

- 1. A rendes kántori teendők lelkiismeretes és a lelkész utasítása szerint való végzése.*
- 2. Az egyházi ének és minisztráció tanítása az iskolás gyermekeknél.*
- 3. Az ifjúságnak egyházi énekekre való tanítása.*

Gyimesfelsőlok, 1925. okt. 18.

Az 1950-es, 60-as években nehezen talált Felsőlok egyházközsége szakképzett, szorgalmas, hosszú ideig szolgáló, állandó kántort. Antal József 46 évnyi plébánosságának végén valószínűleg Tímár Fülöp harangozó próbálkozott a kántori teendők ellátásával. 1958. aug. 3-án azonban a Kosza István lelkész elnökletével ülésező egyháztanács megállapította, hogy „...a harangozó Tímár Fülöp ... ezután ... kántor nem lehet, mivel sem tudása, sem képesítése nincs az egyházi (templomi) zenét illetően!” A következő években ifjú kántorjelöltekkel kísérletezett az egyházközség, változó, de nem megnyugtató eredménnyel. 1958-tól 1960-ig Rózsa Aladár, 1960 őszétől 1961 tavaszáig Mihók István, 1961 májusától 1962 májusáig Antal György, 1963 októbertől 1965 januárjáig Szentes László, 1965 januárjától Póra Péter próbálkozott a felsőloki kántori teendők ellátásával. Közülük legjobban Antal György vált be, de ő

---

¹²⁹ GYIFELOPI. Plébániai iratok. 1925.

felmondott, mivel hívták haza a falujába kántornak, és ő elment, hogy szülei közelében lakhasson. Az 1962. máj. 15-én tartott egyháztanácsi ülés résztvevői sajnálattal vették tudomásul távozását, mert nagyon elégedettek voltak egyévi munkájával és „egyházias példás magatartásával”. A jegyzőkönyv szavai szerint Kosza István plébános és az ifjú kántor „*könnyes szemekkel vettek búcsút egymástól*”.

1965 táján, úgy látszik a világi hatalom is irányokat szabott a kántorok fizetésének meghatározásához. Az 1965. jan. 17-én tartott felsőloki egyháztanácsi ülés például a következő határozatot hozta: „*A kultúrosztály rendelkezése értelmében a kántor havi fizetése $\frac{3}{4}$ norma lehet, tehát 330 lej; ehhez járul a temetések és szentmisék utáni stóla pénz és a házszentelések alkalmával kapott tiszteletdíj.*”¹⁵⁰

2003 elején a felsőloki kántori teendőket Sebestyén Antal látja el, aki 1989. júl. 1-től áll az egyházközség alkalmazásában.

Harangozó (sekrestyés)

Gyimesfelsőlokon a sekrestyési teendőket mindig a harangozó látta el, ezért a harangozó-sekrestyési munkakört, állást, tisztséget tanulmányomban következetesen és röviden harangozónak nevezem.

A harangozói állás betöltésének kérdése az átlagosnál nagyobb mértékben foglalkoztatta Felsőlok népét 1958 kora őszén, Antal József plébános halála után, illetve Kosza István plébánosi ténykedésének első heteiben. Az Antal József plébános idejéből megörökölt harangozó, Tímár Fülöp, miután közölték vele, hogy nem kántorkodhat, lemondott harangozói állásáról is. Rövid idő múlva azonban visszavonta lemondását. Kosza István plébános feltételeivel kapott egyhónapos próbaidőt. Az új plébános azonban elégedetlen volt a harangozó próbaidő alatti teljesítményével, ezért 1958. szept. 14-én mise után a templom mellett gyűlést tartott a felsőloki híveknek, amelyen kérte, hogy döntsék el, mi legyen a harangozó sorsa. Néhányan szóltak Tímár Fülöp mellett, de a hívek nagy többsége elégedetlenségének adott hangot és új harangozó alkalmazását követelte. Néhány nap múlva, 1958. szept. 28-án az egyháztanács meg is szüntette Tímár Fülöp megbízatását, és Póra Péter Andriskát alkalmazta harangozónak.

Amikor 1958. aug. 3-án arról volt szó, hogy egy hónap próbaidőre alkalmazzák még Tímár Fülöpöt, a régi harangozót, Kosza István plébános fiatalos lendülettel megfogalmazta és egyháztanácsi jegyzőkönyvbe foglaltatta a felsőloki harangozó kötelességeit. Az alkalmazási feltételekről és a felsorolt

¹⁵⁰ GYIFELOPI. Egyháztanácsi jegyzőkönyvek. 1958–1980. 16–35. p.

kötelezettségekből kiérződnek Kosza István plébános elégedetlenségének okai, és tükröződnek Tímár Fülöp régi harangozó hibái. Azt is mondhatnánk, hogy a feltételek és a kötelezettségek testre szabottak. Alapjában véve azonban általános érvényűek. Sokáig hivatkoztak rájuk, ezért jegyzőkönyvi megfogalmazásukat érdemes szó szerint idéznem.

A harangozó-sekrestyés minden kötelességében a mindenkori plébánosnak van alávetve. Mindenben köteles követni a plébános utasításait. Ellentmondásnak, többet-tudásnak helye nincs. Az ezelőtti szokások nem számítanak. Minden úgy kell legyen, ahogy a plébános rendeli. Ha ellentmond, vagy másképpen cselekszik, büntetést von magára: 1. szóbeli, 2. írásbeli figyelmeztetést, 3. fizetés levonást vagy elbocsátást.

Kötelességei:

A templom és környékének tisztántartása a plébános utasításai szerint.

A pontos harangozás a plébános által megállapított rend szerint.

Jelen lenni az istentiszteleteken és azokra mindent előkészíteni; azokon segíteni (öltöztetés, ministrálás, fúvónyomás, stb.); utánuk mindent helyére rakni a plébános utasításai szerint.

Felelős a templomi tárgyakért és az összes egyházi ruhákért és felszerelésekért, amik a templomban vannak, anyagi felelőséggel.

Magaviselete a templomban és az istentiszteleteken illendő, sőt példás legyen. Ittas (v. részeg) állapotban való megjelenése botrányos volna a hívekre nézve; s a botrány okozása fegyelmi ügy, ami súlyos következményekkel jár.

A templom-takarítás ideje vasár- és ünnepnap utáni nap, s ha szükséges, előtte való napon is legalább port tűrni köteles.

A plébános utasításainak nem teljesítése, azokkal való ellenkezés vagy esetleges pap-ellenes magatartás (lázítás) esetében a törvénykönyv alkalmazandó.

A harangozó meglehetősen kevés fizetést kapott az 1950-es, 60-as, 70-es években. Póra Péternek 1962-ben havi 225 lej járt, amit a „Kulturosztály” engedélyezett és a püspökség jóváhagyott. Vrencsán András harangozó járandóságát a felsőloki egyháztanács így határozta meg 1965. jan. 17-én: „...minden hónapra kap 411 lejt készpénzben; ehhez járul a misék és temetések után járó stóladíj; minden családtól házszenteléskor kap 1 kupa gabonát, és a temető szénafüvét és a sarjút is felében megkaszálja és beszállítja a plébánia csűrébe.”

Vrencsán András a szokásos harangozói kötelezettségek mellé még egy különleges feladatot kapott, „az egyházközség lovának” gondozását. Valószínűleg ez volt az a ló, amelyen a fájós lábú Kosza István plébános lovagolni kényszerült. Miként fentebb már utaltam rá, a plébánosi lovaglás máig él a felsőlokiak emlékezetében.

1971-től fennmaradt Vrencsán András felsőloki harangozó 1971. dec. 18-án, Kosza István plébános által fogalmazott és két egyháztanácsos által is aláírt díjlevele. Eszerint havi 800 lejt keresett. Kötelességeinek felsorolását szó szerint idézem, mert kiváló képet ad egy falusi harangozó tevékenységéről.

1. *A templom és környékének tisztántartása. Minden hétfőn és szombaton sepreget, port törül. Szükség szerint évente 3-4 alkalommal nagytakarítást, surlást végez. Télen eltakarítja a havat a templom körül és a templomhoz vezető útszakaszon, valamint a padláson is.*

2. *Pontosan harangoz a plébános által megállapított rend szerint: hajnalban, délben, este, valamint a vasárnapi és hétköznapi istentiszteletekre. A harangokat ellenőrzi: időközönként zsírozza, olajozza.*

3. *Végzi a sekrestyési teendőket. Jelen van minden istentiszteleten. Előkészíti a szükséges ruhákat, szereket, oltárt. Öltözteti a papot, ministránsokat; ha szükséges, ministrál és felügyel a ministráns gyermekekre. Majd az istentisztelet végén mindent a helyére tesz.*

4. *A filiában a szükség és lehetőség szerint segédkezik.*

5. *Gondoskodik a templomi fehérneműk, szőnyegek mosásáról.*

6. *Ha szükséges, ostyát süt.*

7. *Leltár szerint átveszi a templomi tárgyakat és felel azokért anyagi felelősséggel.*

8. *Végzi az egyházközség gazdasághoz tartozó ügyeit, és gondoskodik a gazdasági épületek, felszerelések karbantartásáról, valamint a temetőkerítés javításáról.*

9. *Szolgálati időben és máskor is általában legyen józanélésű, és példás magatartást tanúsítson.*

10. *A plébános engedélye, vagy tudomása nélkül nem hiányozhat szolgálatából. Ilyen esetben gondoskodik megfelelő helyettesről, s a templom kulcsait csakis megbízható egyén kezébe adja.¹³¹*

A harangozói teendőket 2003 elején Pál Imre gyimesfelsőloki lakos látja el. 2002. okt. 1-jétől áll az egyházközség szolgálatában. Munkaszerződését 2002. szept. 13-án Tankó Géza plébános szövegezte. Mivel a szerződés – tartalmát tekintve – némileg eltér a korábbi harangozói szerződésektől, néprajzi adalék gyanánt viszonylag hosszan idézem:

---

¹³¹ GYIFELOPI. Egyháztanácsí jegyzőkönyvek. 1958–1980. 16–34. p. és a mellékletek.

I. Fizetése:

Természetben: a temető és temetőkert használata és jövedelme. Akár a harangozó, akár más személy, kötelessége egy évben kétszer, nyáron és ősszel a sírok között a fűvet lekaszálni és a temetőt tisztán tartani.

Kézpénzben: az állami és főegyházmegyei rendelkezések szerint az egész normának megfelelő fizetés. Joga van minden évben a fizetési szabadsághoz az erre vonatkozó rendelkezések szerint a plébánossal megállapított időben.

II. Kötelességei:

1. Minden nap, reggel, délben, este, valamint az istentiszteleti rendben megállapított ájtatosságokra szokás szerint harangoz. Vasárnapi és hétköznapi szentmisékre háromszor.

2. Temetkezések alkalmával a szokásos harangozásokot naponta háromszor végzi.

3. Az egyházi ruhákat rendben és tisztán tartja. Az istentisztelethez szükséges szent edényeket tisztán tartja és tisztítja. Az egyházi ruhák mosását rendszeresen végzi. Mosószerről az egyházközség gondoskodik.

4. A templomot tisztán tartja. Szombaton és hétfőn, temetések és esküvők után kispri és port töröl. Szükség esetén a szemetet összegyűjti a templom, temető és plébánia útmenti részéről. Évente négyszer nagytakarítást végez, karácsony, húsvét, pünkösd és búcsú előtt, amelyhez a hívektől segítséget kap.

5. A templom oltárait virággal díszíti.

6. A templom előtti lépcsőket, járdákat rendszeresen sepri. Téli időben a havat eltakarítja.

7. A plébánia előtti sáncot tisztán tartja, nyári időben, ha szükséges, a fűvet többször is lekaszálni.

8. A templomot a késő őszi hónapokban és téli időben fűti. Ha szükséges, a hittantermet és a plébánia irodáját is téli időben fűti.

9. A plébánián bármilyen munkálat esetén segít a napi nyolc órai munkaidő keretén belül.

10. Téli időben a templom, hittanterem, plébánia padlásáról a havat a legrövidebb időn belül letakarítja.

11. A hívek által adományozott fát a fűtésre a templom, hittanterem és az iroda számára felvágja és elraktározza.

12. A templom, temető és plébánia kertjét szükség esetén javítja és karbantartja.

13. Mindenre vigyáz, mint a sajátjára, ami a templom és környéke leltári tárgyaihoz tartozik.¹³²

---

¹³² GYIFELOPI. Plébániai iratok. 2002.

Megyebíró és az egyháztanács

A feltárt egyházi iratokból a következő gyimesfelsőlói egyházközségi gondnokok, közkeletű erdélyi nevükön: *megyebírók* nevei gyűjthetők ki:

Molnár Péter (1906, 1907, 1908)

Tankó Fülöp Jánosé (1925, 1927)

Tankó János Jancsi (1934 – 1958)

Póra Imre Andriská (1960. nov. 6. – 1977. jan. 16.)

Antal György (1978, 1979, 1980, 2002, 2003)

A megyebírónak fontos szerepe volt az egyházközség anyagi természetű ügyeinek intézésében, a plébános és a nép kapcsolatának erősítésében. Az egyháztanács első embereként különösen sokat tevékenykedett az egyházi járandóságok beszédése, számontartása terén.

1960. nov. 6-án, amikor a felsőlói egyháztanács megyebírót választott, a tanácsosok a következő tulajdonságokat, képességeket tartották fontosnak a megyebírói tisztség viselésében: 1. közkedveltségnek örvendjen a hívek körében, 2. tudjon írni és olvasni, 3. legyen „egyházias érzésű és bátor megjelenésű”.¹³

2003 elején a gondnoki-megyebírói feladatot Antal György látja el. Több mint 25 év óta viseli ezt a tisztséget. Feladatai így summázhatók: 1. Minden közmunkánál jelen van és irányítja a munkálkodókat. 2. Vezeti a csíksomlyói zarándoklatot. 3. Házszenteléskor beosztja, hogy melyik nap, melyik egyháztanácsos kísérelje a papot. 4. Javítások, építkezések előtt megszervezi, hogy az egyháztanácsosok mely területen gyűjtsenek pénzzadmányokat.

Tanulmányom egy korábbi részében már ismertettem az új felsőlói egyházszervezet egyháztanácsának tagjait. Alább néhány névsorral érzékeltetem, hogy a XX. század második felében kik kapták meg egyháztanácsosként a felsőlói hívek és a felsőlói plébánosok bizalmát.

1958. júl. 20-án Szabó Bálint gyimesközéplói plébános, felsőlói helyettesítő lelkész elnöklétével ülésezett a felsőlói egyháztanács. Az összegyűltek megemlékeztek a 46 éven át plébánoskodó Antal Józsefről, majd nagyon fontos határozatokat hoztak. Legjelentősebb határozatuk az egyháztanács összetételével volt kapcsolatos.

Az idegen papra bízott, következésképp, fölöttébb hatékony egyháztanácsosi ülés résztvevői megállapították, hogy Felsőlokon 1932-ben volt utoljára teljes egyháztanács-újítás. Azóta csak az elhaltakat és a más okból eltávoztakat pótolták időnként helyi választás útján. A jelenlévők emlékezetből bediktálták a maguk és távol lévő társaik megválasztásának időpontját. A felmérés eredményét a jegyzőkönyv így örökítette meg:

¹³ GYIFELOPI. Egyháztanácsai jegyzőkönyvek. 1958–1980. 24. p.

1. Tankó János tanácsos 1932 óta, megyebíró 1934 óta
2. Bodor János tanácsos 1932 óta
3. Tankó Ferenc tanácsos 1932 óta
4. Tímár Demeter tanácsos 1957 óta
5. Tankó Imre tanácsos 1958 óta
6. Galaczi Károly tanácsos 1958 óta
7. Póra Imre tanácsos 1932 óta
8. Molnár István tanácsos 1932 óta
9. Tankó Károly tanácsos 1933 óta
10. Galaczi József tanácsos 1948 óta
11. Tankó Kálmán tanácsos 1957 óta. Póttag
12. Antal Imre tanácsos 1957 óta. Póttag
13. Antal Gyula tanácsos 1957 óta. Póttag
14. Bodor András tanácsos 1932 óta
15. László Géza tanácsos 1946 óta
16. Nincs betöltve – Póttag

Az egyháztanácsnak tehát az egy betöltetlen hellyel együtt 1958 júliusában 12 rendes és 4 póttagja, összesen tehát 16 tagja volt. Közülük 6 fő 1932 óta, 1 fő 1933 óta viselte tisztségét. Nem véletlen, hogy a gyűlés résztvevői tudomásul vették a mielőbbi tisztújítás szükségességét.³⁴

1960. dec. 29-én az alábbi személyekből állt a felsőloki egyháztanács:³⁵

1. Póra Imre megyebíró	9. Tímár Imre
2. Galaczi József	10. Bodor András
3. Karácsony Imre	11. Tankó Imre
4. Tankó Kálmán	12. Póra István
5. Póra Gyula	13. Tankó Péter
6. Tímár Péter	14. Tankó Gyula
7. Galaczi Károly	15. Antal János
8. Bíró Imre	

³⁴ GYIFELOPI. Egyháztanácsai jegyzőkönyvek. 1958–1980. 7–8. p.

³⁵ GYIFELOPI. Egyháztanácsai jegyzőkönyvek. 1958–1980. Melléklet: Meghívó az 1960. dec. 29-i ülésre.

1965. okt. 9-én a következő személyek alkották a felsőlóki egyház-tanácsot:¹³⁶

1. Póra Imre megyebíró	9. Tankó János Pálé
2. Tímár Péter cifra	10. Bodor András Miska
3. Karácsony Imre s. p.	11. Tankó Imre veres
4. Galaczi József szép	12. Tankó Gyula veres
5. Tankó Kálmán jáni	13. Tankó Péter Imréé
6. Póra Gyula Pista	14. Vrencsán András harangozó
7. Bíró Imre Ugra patakai	15. Antal János Jóska
8. Tankó Imre csula	16. Baliga Imre alszegi

2003 elején Tankó Géza plébános tájékoztatása szerint az alábbi személyek alkották a gyimesfelsőlóki egyháztanácsot:

1. Antal György Jóska – megyebíró – (Főút a kaszárnyákig)
2. Sebestyén Antal – kántor
3. Bodor Imre – (Főút a kaszárnyákig)
4. Tankó András balog – (Görbe pataka)
5. Oltyán Imre – (Központ és Nyíresalja)
6. Máté Zoltán – (Főút a kaszárnyákig)
7. Tatár András – (Réce pataka)
8. Gábor András bukura – (Szőcsök, Gáborok pataka és Alszeg)
9. Tímár Péter cifra – (Ciherek, Tatros, Farkasok pataka)
10. Póra Péter facsarós – (Ciherek, Tatros, Farkasok pataka)
11. Tímár Péter győri – (Főút, Libaváros)
12. Tankó Sándor – (Ugra pataka)
13. Tankó György Gergely – (Ugra pataka)
14. Tankó András Mihály – (Ugra pataka)
15. Karácsony Imre id. – (Bükkloka–Komját)
16. Karácsony Péter – (Bükkloka–Komját)
17. Karácsony Károly – (Komját pataka)
18. Karácsony Imre Jenő – (Komját pataka)
19. Tankó Szilveszter – (Bothavas pataka)

---

¹³⁶ GYIFELOPI. Plébániai iratok. 1965.

UTÓSZÓ

2001. márc. 18-án néprajzi kutatás céljából a Tatros völgyében, a gyimesi tájon jártam. Meglátogattam Tankó Géza plébánost, akit Székelyvarságról ismertem. A felsőloki plébánia ebédlőjében üldögélve felemlgettük az általam szervezett hajdani varsági kutatásokat, és felidézttük a szerkesztésben Kecskeméten megjelent *Havasalja havasa* című vastag varsági könyv születésének útját. Ekkor hozakodott elő kívánságával Tankó Géza plébános, mondván: itt az ideje, hogy írjak valamit Gyimesfelsőlokról is, mégpedig a templom építésének századik évfordulója alkalmával, de ne olyan vastag legyen, mint a varsági, elég lesz egy vékonyka füzet is. Azt hiszem, igent mondtam, és a beszélgetés következő részében már a gyérnek látszó források után érdeklődtem. Így kezdődött kalandom a felsőloki egyház történetével.

2001 augusztusának közepén több napot töltöttem Gyimesben. Aug. 15-én Nagyboldogasszony ünnepén kutattam a középloki plébánia Historia Domusában. Este hosszan beszélgettem Berszán Lajos korábbi felsőloki plébánossal, az Árpád-házi Szent Erzsébet Líceum igazgatójával. Volt némi ötlete arra vonatkozóan, hogy hol lappanghat a hajdani plébániai irattár egy része. Másnap hajnalban a templom tornya alatti szűk cellából, saját kezűleg bányásztam elő Tankó Géza plébános és Lakatos István kecskeméti munkatársam segítségével az 1919 és 1980 között keletkezett felsőloki iratok enyészett útjára tért maradékát.

2001. okt. 8-9-10-én Felsőlokon a nyáron megtalált plébániai iratokat tanulmányoztam. Közben lehetőségem nyílt a gyimesbükki különleges és gazdag Historia Domus kutatására is. A következő három napban, október 11-12-13-án a II. Székelyföld konferencián vettem részt, Csíkszeredán. A tudományos tanácskozás szüneteiben és estéin azt szerveztem, hogy miként juthassak be azoknak a plébániáknak az irattáraiba, ahol a XX. században főesperesi hivatal működött, és ezért remélni lehet felsőloki vonatkozású iratok előkerülését. A közvetítésben nagy segítségemre volt Koncsag László csíkszeredai börtönlelkész. Buzgó szervezése és Gergely István csíksomlyói plébános segítőkészsége révén okt. 13-án eredményes kutatást végezhettem Csobotfalván, ahol a plébánia főesperesi irataiban pótolhatatlan felsőloki egyháztörténeti dokumentumokat találtam. Októberi felsőloki és csobotfalvi irattári kutatásaim során velem volt újvidéki barátom Pastyik László, aki a fontosabb iratok fénymásolásával nagymértékben segítette munkámat.

2002. febr. 8-án Jakubinyi György gyulafehérvári érsek úr kérésére engedélyezte, hogy kutatásokat végezzek a Gyulafehérvári Érseki Levéltárban. Először ápr. 12-én és ápr. 15-én éltem a lehetőséggel. Néhány hónappal később, 2002. aug. 27-28-29-én másodszer is bevettem magam az ősi falak közé, ahol

a gyimesfelsőlóki templomépítés és egyházközség-szervezés kiváló dokumentumaira leltem.

Tankó Géza gyimesfelsőlóki plébános annak idején azt kérte tőlem, hogy 2002 májusa–júniusa tájára legyen kész a füzet. 2002 tavaszán már látni lehetett, hogy a megszabott határidőt nem tudom betartani. Elsősorban egy kiállítás-rendezéssel kapcsolatos mexikói hivatalos utazás, illetve a vele összefüggő sok előkészítő munka akadályozott meg a felsőlóki tanulmány megírásában. Tankó Géza plébános urat telefonon azzal vigasztaltam, hogy őszre elkészül az írás. Kijelöltük Szent András ünnepét, a felsőlóki búcsú napját, amikor, ha esik, ha fúj Felsőlokon olvasható lesz a füzet. Sorsom azonban úgy alakult, hogy ezt az ígéretemet sem tudtam teljesíteni. 2002 őszén meghívást kaptam Japánba, tudományos előadások tartása és a japán tanyák tanulmányozása céljából. Így András-napra sem készülhetett el a felsőlóki tanulmány. Csekély vigasz, de leírom, mert igaz, hogy Tonami japán helység tanyavilágában járva az útszéli kis buddhista és sintoista szentélyeket látva, nekem mindig a gyimesi patakok fatornyos kápolnácskái jutottak eszembe. A gondolat ugyanaz: Isten hajlékát közel hozni a magányosan, szétszórtan álló tanyaházak világához. Tulajdonképpen ezt akarták a felsőlóki csángók is, amikor a XX. század elején templomot építettek maguknak.

Szent András napjáról szólva néhány mondat erejéig érdemes felfüggeszteni a felsőlóki tanulmány születési útjának követését. Kutatásaim során ugyanis többször kerestem a választ arra a kérdésre, hogy miért éppen Szent András lett az 1902-ben felépült felsőlóki templom védőszentje, titulusa. Szent András elég ritka patrocínium Erdélyben. A gyimesfelsőlóki templom kivül csak Szetegyháza és Futásfalva templomát szentelték Szent András apostol tiszteletére. Sajnos, a felsőlóki templom építésével, első éveivel kapcsolatos dokumentumokban semmiféle utalást nem találtam a patrocínium-választás okára, módjára, indokaira. Ezért a tanulmányban erről a kérdéskör-ről nem ejtettem szót. Itt az utószóban azonban a szerző leírhatja történeti forrásokra nem alapozható sejtését, vélekedését. Úgy gondolom, a felsőlóki Szent András templomtitulus kapcsolatba hozható az építető Bodor testvérpár „Andrásé” és „Andris” formában is használt melléknevével. Valamelyik elődjük, talán az apjuk, András volt. Valószínűleg az ő emlékére ajánlották az általuk felépíttetett templom védőszentjeként Szent András apostolt.

Visszakanyarodva a felsőlóki tanulmány sorsának alakulásához, megállapíthatjuk, hogy Japánba tett utazásom miatt Szent András ünnepén nem lett könyvbemutató a felsőlóki búcsús nagymise után, de Szent András napja mégsem maradt nyomtalan a felsőlóki egyházi história születésének történetében. 2002. nov. 29-én ugyanis minden gyimesi vonatkozású fénymásolatot, cédulát, jegyzetfüzetet kiraktam az asztalomra, és nov. 30-án, Szent András

napján, szombat, vagyis munkaszüneti nap lévén, elkezdtem a tanulmány szövegének fogalmazását. Csaknem három hónapig írtam, természetesen, amikor múzeumigazgatói teendőim mellett időt szakíthattam rá. Szerencsére 2002 végén és 2003 elején sok hó esett. Ünnepek is voltak bőven. A nagy hó, a zimankós idő és a hivatalokat bezáró ünnep közismerten kedvez az alkotómunkának. Írtam a felsőloki tanulmányt karácsonykor, két karácsony között, Szilveszter estéjén, újév napján, szombatokon, vasárnapokon, hétköznapi lopott délutánokon, a januári és a februári nagy havazások otthon marasztaló napjain. A könyvecske alapszövege 2003. febr. 23-án, Jégtörő Mátyás előestéjén készült el.

Ezúton köszönöm mindazoknak a segítségét, akik kutatómunkámat és felsőloki írásom megszületését támogatták. Külön köszönettel tartozom Tankó Géza felsőloki plébános úrnak biztatásaiért és szíves vendéglátásaiért, valamint Csala Rita érseki levéltárosnak gyulafehérvári kutatásaim hatékony segítségéért.

Ezt a kis könyvet, bár munkám során tudományos megfontolásokat is szem előtt tartottam, elsősorban Gyimesfelsőlók csángó lakosainak írtam, hogy diplomépítő, egyházszerző őseik vitáinak, küzdelmeinek tanulsága vezérelje életüket a jelenben és a jövőben.

Kecskeméten, 2003. február 24-én, Jégtörő Mátyás napján

A LÁBJEGYZETBEN ELŐFORDULÓ
IRODALMI RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

BALÁZS Lajos

1935 Örökös emlékirat

A szépvízi volt székely katona, nemes és volt úrbéres háromtizes birtokosság közönsége magánvagyonának eredete, megtartása mikénti kezelése, jogi használata és a jogosult családoknak névjegyzéke.

Hatvan

BÁRTH János

2001 Varság, a székely tanyaközség

Kecskemét

EMSZT

1975– Erdélyi magyar szótörténeti tár. I–XI.

Szerk.: Szabó T. Attila

Bukarest–Budapest

GYIMESI Sándor

1965 A telepítvényes falvak „felszabadulása”

In: Szabó István (szerk.):

A parasztság Magyarországon a kapitalizmus korában I. 154–206.

Budapest

IMREH István

1973 A rendtartó székely falu

Bukarest

IMREH István

1983 A törvényhozó székely falu

Bukarest

JAKAB László

2001 Az erdélyi vértanú, börtönviselt és jelesebb elhunyt papok rövid életrajza

Csíkszereda

Magyar törvénytár

1897 1884–1886. évi törvénycikkek

Szerk.: Márkus Dezső

Budapest

MIHÁLYFI Ákos

- 1933 A nyilvános istentisztelet
Egyetemi előadások a lelkipásztorkodás-tan köréből.
(4. átdolgozott kiadás)
Budapest

ORBÁN Balázs

- 1868–1873 A székelyföld leírása I–VI.
Pest

SCHEMATISMUS

- 1874 Catalogus venerabilis Cleri dioecesis Transsilvaniesis,
pro anno... MDCCCLXXIV.
Albae-Carolinae

SCHEMATISMUS

- 1903 Schematismus venerabilis cleri ... dioecesis Transsilvaniensis ...
pro anno ...1903.
Budapest

SCHEMATISMUS

- 2000 A gyulafehérvári főegyházmegye történelmi schematismusa
a 2000. jubileumi és millenniumi évben
Gyulafehérvár

UMTSZ

- 1979– Új magyar tájszótár, I–IV.
Főszerk.: B. Lőrincy Éva, szerk.: Hosszú Ferenc
Budapest

A LÁBJEGYZETEK BEN ELŐFORDULÓ
LEVÉLTÁRI, IRATTÁRI RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

CSISOPI	= Csíksomlyói Plébánia Irattára, Csíkcsobotfalva
GYÉL	= Gyulafehérvári Érseki Levéltár, Gyulafehérvár
PHI	= Püspöki Hivatal iratai
GYIBÜPI	= Gyimesbükki Plébánia Irattára, Gyimesbükk
GYIFELOPI	= Gyimesfelsőloki Plébánia Irattára, Gyimesfelsőlok
GYIKÖLOPI	= Gyimesközéplöki Plébánia Irattára, Gyimesközéplök
HD	= Historia Domus

5049 szám
1902

Hittisztelemző leveles, Munkács
Né!

A gyimesföldökhöz hívek többsége s a közpöleki, a nyudmogyai hívek Hittisztelemző levelesét, idén 369 számú jelentése sütközött, es ideó számú Felszöleken, az értekeztetésük felállítását kihirdetelmab, tartják; de a közpöleken szavazandó közpöleki, állomás rendszere, sítésre ivi 800 körömet, sajátjuktól feljajánlottak. A hívek, sem ajánlatot elfogadom, s éhét, ajánlatot, pontos teljesítésre felhívom. Hogy a közpöleki, állomás, szavazásig a felszöleki hívek, a szentmisét, állomás, nélsül ne, maradjanak, a gyimesföldi, felkötést, szentmisét, utasítom, hogy feljaj, iv, adom, első vasárnapotól, szentmisét minden harmadik vasárnap, és a szentes, ünnepek, harmadik napján, a felszöleki hívek, által, szentmisét adom, s szent, és hat, körömet, állomás, a felszöleki, hívek, jónak, szentmisét, szentmisét, szentmisét, szentmisét, a szentmisét, hogy, az anyamogyabok, szentmisét, hall, gyathassanak, a helyes, misét, jójáról, a megjutandók

megtartásánál ezennel állatom. A hiányt a felszólított
új erőteljessége miatt a felsőelők aranymisztériával való segítsé-
ghezére időiglenesen sem kötelezhető.

Kérlekedjék Szentlélek megdöcsögését ezen
rendelkezéssel a gyimesfői lelkesítést is hirtelkel határozás
és mihezlatólag végzett másolatban közzéadni.

Égyháziánál újulatos, amilyen a jövendőben legyenek
Szentlélek megdöcsögésnek.

(Nyulafelhívás, 1902. november 24.)

írta: főpásztor
+ Gusztáv Murányi

Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspök levele Murányi Kálmán főesperesnek,
amelyben rendelkezik a gyimesfői misztéri megkezdéséről
(1902. november 24.)

Dicsértések a Szász Kirátnak

Melltorogás Graf Fürnök ur Kegyelmes urunk
 1907 június hó 12 voltunk kegyelmes urunknál
 ugyan kegyelmes urunknak kérésünket személyesen
 nem tudtuk átadni mert éppen kegyelmes Atyánk
 el utazott ugyan kegyelmes Atyánk az melltorogás
 titkár urhoz vezetést kérésünket is tőlünk
 társaink kérésit amit tőlünk elküldötték
 és meg bíztak hogy mi hármón az ötezeredik
 leis éppen egy járjunktal mint ha személyesen
 akis velük volnának de mi az ottoni járásuk óta
 semmi választ nem kaptunk pedint mi is társaink
 hogy sem az Anya teplotmuktól meg vályunk
 inkább késsék vagyunk más hitre aláni vagy
 meg halni mert a mi ös Atyáink és az ök
 meg szeret vagyunkat nem akarjuk idegen
 kezekbe adni
 és társaink aba nemény be vannak hogy mi
 elc az ügyben kegyelmes urunkkal nál meg nem
 jártunk
 mi pedig melltorogás titkár ur elhocrátarok
 meg igent választ és kegyelmes urunk leiratát
 vártuk is várjuk
 ujanon meg kerjük kegyelmes urunkat kérésünket
 kegyelmébe von és minket egy leirattal meg
 vigasztalni

kerjük kegyelmébe vonni kegyelmes urunk

Exen s mega felnem sorolt okoknál fogva
alázatos tisztelettel kérvük kegyelmes ségét
újbolis hogy minket az ^(vél tévünk) Gyimes Felsőloki
romai katolikus egyháznál meg hagyni
kegyes kegyen
alázatos híveji maradtunk

Gyimes Felsőloki 1908. II/4 kén
László János
Bács György
Bona György sealgá
Könyves Bács György

Gyimesfelsőloki csángók levele Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspöknek
(1908. február 4.)

D. a. J. K.

Nagyméltóságú püspöki méltóságos
Gróf úr! Kegyelemes uram!

Telén megdélmeivel elhatároztam, hogy Gyimesgötyölésben
az újonnan építendő templom körébe egy kőkeresztet is meg-
lakodtatok, melyre nagyméltóságot Csikó Szentján-
sevöllel együtt beleegyezésük által nekem, mely beállításra
bocsorotás a kérem is lehet, in pedig saját szegényem-
ből a legközelebbi idő alatt felajánlalom azaz a papjától
- a legelőre tekintve itt fogott rajz is kétféleképpen szep-
vint - ha ezáltal mind kégyeskedik azaz nekem nagy
déllyel adni.

Deu szándékul edve kérem nagyméltóságodat,
kegyeskedésben azaz papjától rajzot felajánlásig tartani,
azaz főúrnak jóváhagyását, magam is, az lehetséges rövid
időn kecskeméti visszatértem, hogy vállaltam kiad-
hassam, mert az anyag bocsorotás a vállalkozás magam
lét folyamán jobban szerkeszthető.

Práva nagyméltóságodat mintamint gyakori
vagy utjai jóindulatába, kértve is vélekedés vére ma-
radok

Csikó Gyimesgötyölésben
1904. évi Január hó 20. napján.

Kéremkedés engedelmess
és hű szolgája.
Bodor József Andrásé

Bodor József Andrásé íratott levele Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspöknek
(1904. január 20.)

- Gábor József
 X Gábor Gábor istáfia
 X Gábor miklós ygyöri
 X Gábor ygyöri anna
 Kert névirojok
 Gábor István
 X Gyöcs Fanni a katóli
 X Gyöcs Fanni né
 ként névirojok Erzsébet
 Anna Gyöngy
 János János
 Tamás Lukács Anna
 X Baliga Gyöngy Gyöngyi
 ként névirojok Erzsébet
 János Gyöngy
 János János Miklós
 + Gyöngy István
 + János Gyöngy
 + János Miklós
 János Péter Miklós
 + János Gábor
 + Péter István János névirojok
 + Péter Péter névirojok
 + János János Előd
 + Anna Péter
 + Anna István
 + János József
 + János János név
 + Baliga János név
 + Kriszta Daniel
 + János Gyöngy István
 + Gábor István
 + János Gyöngy Baliga
 + Gyöcs Anna név
 + Baliga István /
- Gábor Ferenc
 Tamás Péter Péter
 Gábor Károly
 Gábor István
 X Ferenc Péter
 + Gábor István név
 + Anna János
 + Anna Ferenc
 + Gábor Péter Péter
 + Gábor Gyöngy János
 + Gábor János istáfi
 + Péter István név
 + László István
 + Varga Gyöngy János
 + Anna Erzsébet János
 + Tamás Gyöngy hitvány
 + János János
 + Tamás János Gyöngy
 + Tamás János Péter
 ként névirojok Erzsébet
 X Gábor Péter név
 X Gábor István
 X János Péter
 X János Gyöngy Miklós
 X Gábor Gyöngy
 X Gábor János Gyöngy
 X Gábor Péter istáfi
 ként névirojok Gábor Károly
 X Péter Anna
 X Baliga Gyöngy István
 X Gábor Péter
 X Gábor István név
 X Anna Ferenc
 + Gábor János Gyöngy
 + Gábor Péter
 + János Gyöngy
 + László János
 + Anna János
 ként névirojok Anna Károly

Gyimesfelsőlóki csángó aláírások és névírások (1902)

TARTALOM

GYIMES – GYIMESLOK – KÖZÉPLOK – FELSŐLOK	5
GYIMESFELSŐLOK HAVASI KÖZSÉG A XIX. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN	9
<i>A községről és a bemutatandó kor forrásáról. . . . .</i>	9
<i>A falusbíró. . . . .</i>	10
<i>Az albíró . . . . .</i>	12
<i>A jegyző. . . . .</i>	13
<i>Felsőloki elöljárók, községi képviselők . . . . .</i>	14
<i>A polgár. . . . .</i>	15
<i>Az ordinánc. . . . .</i>	16
<i>A határbírók . . . . .</i>	17
<i>Az erdőőrök. . . . .</i>	18
<i>Éjjeli őrzéjratok. . . . .</i>	18
<i>Közmunkák. . . . .</i>	19
<i>Felsőlok úrbéri jogi adottsága: a telepítvényes viszony . . . . .</i>	19
<i>Felsőlok településnéprajzi adottsága: a szórványtelepülés jelleg . . . . .</i>	20
<i>Iskolai oktatás – tanító. . . . .</i>	21
<i>Egészségvédelmi törekvések a XIX. század végén. . . . .</i>	22
<i>Községi haszonvételek . . . . .</i>	24
TEMPLOMÉPÍTÉS ÉS EGYHÁZI ÖNÁLLÓSODÁS (1899–1908)	28
<i>A templomépítés terve . . . . .</i>	28
<i>A templomépíttető Bodor testvérek anyagi áldozatának indítékai. . . . .</i>	29
<i>Aggályok . . . . .</i>	31
<i>A templom építése, felszerelése és megáldása körüli bonyodalmak. . . . .</i>	36
<i>Viaskodások. . . . .</i>	43
<i>A plébánia ház építése Felsőlokon. . . . .</i>	52
<i>Az expositura évei . . . . .</i>	65
<i>Felsőlok teljes egyházi önállósodása és a további viták . . . . .</i>	75

VÁZLATOS KITEKINTÉS A XX. SZÁZADRA	80
<i>Források, kutatási nehézségek</i>	80
<i>Egyházi intézmények, épületek</i>	81
Templom	81
Komjáti kápolna.	83
A plébánia ház és melléképületei.	84
Árpád-házi Szent Erzsébet Líceum	84
Távoli, ideiglenes filiák	84
<i>Egyházi tisztségviselők, alkalmazottak, testületek</i>	87
Pap	87
Kántor	91
Harangozó (sekrestyés)	92
Megyebíró és az egyháztanács	96
UTÓSZÓ	99
IRODALOM	102
RÖVIDÍTÉSEK	103

Nyomás és kötés

AGAPÉ

Ferences Nyomda és Könyvkiadó Kft.

6725 Szeged, Mátyás tér 26.

E-mail: agape@tizanet.hu

Felelős vezető: Dr. Harmath Károly OFM

A gyimesfelsőlóki templom ünneplő csángókkal
(Ismeretlen szerző felvétele a XX. század elején, valószínűleg 1908-ban. GYIFELOPI)

A gyimesfelsőlóki Árpád-házi Szent Erzsébet Líceum
(Bárth János felvétele, 2001)

